dr. Šefik Kurdić

EBU HANIFE

i namaz u hanefijskom mezhebu

UMJESTO PREDGOVORA

Islamska kultura i civilizacija je, u svom zamahu, iznjedrila plejadu velikana ljudskog uma, koji su snažno utjecali na tokove svog vremena i, u isto vrijeme, ostavili neizbrisiv trag na potonje generacije. Izučavati životne tokove tih ljudi veoma je korisno, pogotovo ako se ima u vidu da su oni oličenje mudrosti i znanosti, pobožnosti i čestitosti, požrtvovanosti i iskrenosti...

Imam Ebu Hanife s pravom se svrstava u velikane koje je iznjedrila islamska povijest, i to iz više razloga:

Prvo: Rođen je 80. godine po Hidžri, što znači da je, gledano s historijskog stanovišta, bio u prilici da se susretne s nekim od ashaba i tako zasluži časni epitet "tabi'ina", koji predstavlja posebnu čast, s obzirom na jedinstvenost generacije koju je odgojio lično Allahov poslanik, s.a.v.s, i koja je imala ogroman utjecaj na generaciju koja će doći poslije nje. Historičari, poput Ibnu S'ada, autora čuvenih *Tabekata*, zatim Ibnu 'Abdu-l-Berra, 'Irakija, Hatiba el-Bagdadija, Zehebija, Mizzija, Ibnu Hadžera, Sujutije i dr. uglavnom su saglasni da imam Ebu Hanife pripada generaciji

tabi'ina koja je imala čast da uči pred ashabima, i na koju se odnose riječi Allaha Uzvišenog iskazane u 100. ajetu sure *Et-Tevbe*: "*A prethodnicima i prvim od muhadžira i ensarija, i onima koji su ih slijedili u dobročinstvu – Allah je zadovoljan njima i oni su zadovoljni Njime, pripremio im je džennete ispod kojih teku rijeke, vječno će u njima biti, zauvijek. To je veličanstven uspjeh.*" (Opširnije o tome vidi: Et-Tehanevi, Zafer Ahmed: *Kava'id fi 'ulumi-l-hadis*, izdanje Idaretu-l-Kur'ani ve-l-'ulumi-l-islamijje, Karači, Pakistan, str. 306, 307).

Drugo: Njegova superiorna inteligencija i oštroumnost, izvanredna pobožnost i iskrenost i, nadasve, ogromna ljubav prema znanju i nauci, učiniće ga, ne samo jednim od najvećih autoriteta svoga vremena, već i nezaobilaznim izvorom šerijatskog znanja za sva vremena. Imam Ebu Hanife je utemeljitelj hanefijske pravne škole i njegova rješenja i odgovori na hiljade šerijatskopravnih pitanja i problema raširili su se na sve strane svijeta i ostali vjerno sačuvani do dana današnjeg. Muslimani našeg podneblja su, od dolaska islama na ove prostore, vezani za mezheb čije je temelje postavio imam Ebu Hanife. Upravo taj mezheb je tokom historije islama imao najveći broj sljedbenika, s obzirom na činjenicu da su ga dvije velike islamske države (Abbasijska od 132. do 656. po Hidžri, i Osmanlijska od 1299. do 1924. godine) zvanično prihvatile u svojim pravnim i sudskim sistemima. Vjerovatno je to jedan od bitnih faktora koji su utjecali da ovaj mezheb i danas ima najveći broj sljedbenika u svijetu.

Treće: Vrijeme u kojem živimo najbolji je pokazatelj šta su sve ljudi spremni da urade kako bi došli do nekog dunjalučkog položaja i zvanične pozicije. Historijski izvori – koje će i autor ove knjige navesti – spominju da je imam Ebu Hanife umro od posljedica bičevanja po naredbi tadašnjih

vlasti koje su od njega tražile da se prihvati funkcije vrhovnog sudije (*kadi el-kudah*), što je Ebu Hanife uporno odbijao. Ta funkcija predstavljala je, nakon halife, najveću vjersku vlast i titulu tog vremena, a razloge Ebu Hanifinog odbijanja da je prihvati ne treba tražiti u tome da je on smatrao tu funkciju nedozvoljenom (haram), jer su je neki od njegovih najbližih učenika i saradnika, poput imama Ebu Jusufa (umro 182. H.), kasnije prihvatili, već su njegova suptilna pobožnost i prefinjeni takvaluk jednostavno to odbijali.

Ilustracije radi, navešćemo jednu od predaja koje je zabilježio poznati savremeni autor i šerijatskopravni teoretičar šejh Muhammed ebu Zehre (umro 1974.), u knjizi posvećenoj životu i djelu imama Ebu Hanife. U toj predaji navodi se da je abbasijski halifa Ebu Dža'fer el-Mensur pokušao privoliti imama Ebu Hanifu da prihvati funkciju vrhovnog sudije - *kadi el-kudah*:

"Ebu Dža'fer el-Mensur pozvao je Ebu Hanifu da mu ponudi mjesto vrhovnog sudije (*kadi el-kudah*). Ebu Hanife je odbio. Zbog takvog čina bio je kažnjen po halifinoj naredbi. Stavljen je u zatvor i bičevan. Ebu Hanife je neprihvaćanje te funkcije obrazložio time da on nije za tu funkciju. Kada ga je halifa Ebu Dža'fer upitao zašto, rekao je: "*Vrhovni sudija treba biti tako moćna i jaka osoba koja će moći da osudi i tebe, tvoju djecu, tvoje savjetnike i pomagače, a ja nisam ta jaka osoba! Ti me pozivaš na nešto što ja nisam sposoban izvršavati!*". Halifa je na to ljutito rekao: "*Lažeš!*". Ebu Hanifa je na to potpuno smiren odgovorio: "*Ako sam ja u pravu - stvarno ne mogu biti vrhovni sudija, a ako si ti u pravu - onda pogotovu ne mogu biti, jer lažov ne može biti sudija!*" (U vezi s tim postoji više predaja koje se mogu naći

u djelu šejha Muhammeda ebu Zehre: *Ebu Hanife: hajatuhu ve 'asruhu, 'ara'uhu ve fikruhu*, izdanje Daru-l-fikri-l-'arebijji, Kairo, 1991, str. 45-48).

Četvrto: Njegova preciznost, blagost i razboritost u naučnim raspravama koje vodio sa velikim učenjacima svoga vremena. Tako se u jednom relevantom izvoru koji govori o postanku i historijatu mezheba u islamu navodi da je Ebu Hanife, jednom prilikom za vrijeme boravka u Medini, imao raspravu sa velikim autoritetom i naučnikom tog vremena imamom Muhammedom el-Bakirom (umro 114. po Hidžri). Naime, Ebu Hanifi su određeni krugovi prigovarali da daje prednost analogiji (kijasu) nad hadisima Božijeg Poslanika, s.a.v.s. Takve vijesti su dospjele i do imama El-Bakira, koji ga je, susrevši se s njim u Medini, upitao: "Jesi li ti onaj koji je vjeru mog djeda (aludira na Allahovog Poslanika, s.a.v.s.) i njegove hadise zamijenio kijasom (analogijom)?"

Imam Ebu Hanife je na to smireno uzvratio: "Hajde da sjednemo, pa da malo popričamo". Kada su sjeli, nastavio je: " Ja ću te pitati tri stvari, pa kada mi na njih odgovoriš, onda ti sam prosudi da li je tačno ono za što me okrivljuju. Molim te, odgovori mi: Ko je slabiji, muškarac ili žena?"

"Žena"- odgovorio je imam Muhammed el-Bakir.

"A koliki je udio žene prilikom raspodjele nasljedstva?" – pitao je dalje Ebu Hanife.

"Muškarcu pripada duplo više nego ženi" – uzvratio je imam El-Bakir.

"E, vidiš" – kazao je Ebu Hanife – "to što si sada rekao, to isto je kazao tvoj djed (Muhammed, a.s.), a da sam ja kojim slučajem mijenjao vjeru tvoga djeda kijasom

(analogijom), onda bi, po kijasu, trebalo da ženi pripadne duplo više nego muškarcu, jer je ona slabija".

Potom je Ebu Hanife nastavio: "Kaži mi: Šta je vrednije: Namaz ili post?" Imam El-Bakir je odgovorio: "Namaz je vredniji". Ebu Hanife na to reče: " To isto je rekao tvoj djed (Muhammed, a.s.), a da sam ja, kojim slučajem mijenjao vjeru tvog djeda kijasom, onda bi, po kijasu, žena trebala da, kada se očisti od mjesečnog pranja, naklanja namaze koji su joj prošli za vrijeme hajza, a ne da napošćuje dane koje nije postila".

Nakon toga Ebu Hanife upita i treću stvar: "Šta je veći nedžaset (nečistoća): Mokraća ili sperma?"

"Mokraća" – spremno odgovori imam El-Bakir.

"E, ako je tako" – odvrati Ebu Hanife – "onda bih ja, da sam htio da mijenjam vjeru tvoga djeda (s.a.v.s), tražio da se kupa nakon mokrenja, a abdesti nakon izbacivanja sperme. Međutim, ja tražim utočište kod Allaha od toga da mijenjam vjeru tvoga djeda kijasom". Nakon tih riječi imam Muhammed el-Bakir ustade, zagrli Ebu Hanifu, poljubi ga u lice i oda mu posebnu počast". (O tom događaju vidi: Ebu Zehre, Muhammed: *Tarihu-l-mezahibi-l-islamijje*, Daru-l-fikri-l-'arebijji, Kairo, str. 639, 640).

* * *

To su samo neki razlozi koji čine imama Ebu Hanifu osobom interesantnom za proučavanje. Već duže vrijeme osjeća se potreba za jednim djelom koje će, bazirajući se na relevantnim historijskim izvorima, prenijeti i našoj čitalačkoj

publici glavne informacije u vezi sa životom i likom tog velikana islamske misli, uz potrebnu elaboraciju i razradu određenih pitanja vezanih za problematiku njegove pravne škole i mezheba. Mislim da je knjiga našeg poznatog da'ije, naučnog radnika i istraživača dr. Šefik-ef. Kurdića uveliko udovoljila toj potrebi, i to iz nekoliko razloga:

1) Autor se nije zadovoljio studijama savremenih autora napisanih na arapskom jeziku o imamu Ebu Hanifi, već se, kako to i nalaže ozbiljan naučnoistraživački pristup, lično zaputio u "more" kapitalnih historijskih djela koja govore o životu i vremenu imama Ebu Hanife, vješto se koristeći tim podacima u svojoj knjizi. Dovoljno je samo letimično pogledati klasičnu literaturu koju Kurdić obilato koristi pa uvidjeti širinu njegove naučne utemeljenosti. On se, govoreći o životu ovog velikog imama, poziva na Zehebijeve *Sijeru 'E'alami-n-nubela'a* i *Tezkiretu-l-huffaz*, Ibn ebi Hatimov *El-Džerh ve-t-ta'dil*, Buharijine *Historije* (*Et-tarih el-kebir ve-sagir*), Hatibovu *Historiju Bagdada* (*Tarihu Bagdad*), Ibnu Kesirovo *El-Bidaje ve-n-nihaje*, Tagri Bardijeve *En-Nudžumu ez-zahire*, Ibnu-l-'Imadove *Šezeratu-z-zeheb*, Ibnu Hadžerov *Tehzibu-t-tezib*, Zehebijev *Mizanu-l-'itidal*, Ibnu Hallikanove *Vefejatu-l-e'ajan* i dr.

Toliki broj relevantnih historijskih izvora ne ostavlja mjesta ni najmanjoj sumnji kada je riječ o autentičnosti podataka koje Kurdić iznosi u svojoj knjizi o imamu Ebu Hanifi. Posebna prednost je u tome što su ti podaci izneseni na sažet, jasan i jezgrovit način, tako da se čitalac, za kratko vrijeme, može upoznati sa glavnim informacijama i fragmentima iz života tog velikana.

2) Kurdić posebno akcentira naučni prikaz Ebu Hanifinog doprinosa hadiskoj znanosti, što je pionirski pokušaj na našem jeziku. Naime, već duži period određeni,

doduše nenaučni krugovi, pokušavaju i kod nas proturiti vijesti o tobožnjoj Ebu Hanifinoj neupućenosti i slabom poznavanju sunneta Božijeg poslanika, s.a.v.s, što je Kurdić naučno i argumentirano opovrgao.

Imam Ebu Hanife, Allah mu se smilovao, ne samo da je bio vrlo dobro upućen u poznavanje hadisa Božijeg poslanika, s.a.v.s, o čemu svjedoči njegova zbirka hadisa poznata pod imenom *Musned Ebu Hanife*, i priznanje velikana hadiske znanosti, poput hafiza Ibnu 'Abdi-l-Berra, Sujutije i dr., već se smatra i jednim od kritičara prenosilaca tradicije koji imaju posebno jake kriterije. Imajući u vidu velika previranja i političke nestabilnosti tog vremena (Ebu Hanife je živio u dvije islamske države, Umejevićkoj koja je 132. godine po Hidžri doživjela svoj potpuni krah i nestajanje i bila zamijenjena sa državom Abbasovića), sasvim je razumljiva Ebu Hanifina vanredna opreznost prilikom primanja hadisa koji se koriste za argumentiranje šerijatskopravnih propisa i odredbi. Dr. Kurdić u svojoj knjizi vrlo uspješno iznosi kriterije imama Ebu Hanife pri primanju i prenošenju hadisa, što trebaju imati u vidu svi oni koji stavljaju imamu Ebu Hanifi određene prigovore i primjedbe kada su u pitanju hadis i hadiska znanost.

3) Posebnu vrijednost u Kurdićevoj knjizi predstavlja njeno zadnje poglavlje u kojem je prikazan namaz Allahovog poslanika, s.a.v.s, u svjetlu idžtihada hanefijskog mezheba. Pitanje namaza, ustvari jedno je od najosjetljivijih pitanja u vezi s kojim se mogu razviti mnogi problemi, pogotovo kod onih naroda, poput bošnjačkog, koji tokom historije nisu bili u prilici da se upoznaju sa postojanjem drugačijih pristupa u određenim namaskim radnjama.

Kurdić, u uvodnom dijelu tog poglavlja, daje kratak historijski presjek nastanka mezheba u islamu, upoznajući nas s glavnim mezhebima koji danas postoje, da bi potom iznio iscrpnu argumentaciju za svaku namasku radnju u hanefijskom mezhebu. Tom prilikom on se koristi preferirajućim mišljenjima tog mezheba i njegovim kapitalnim djelima, poput Tahavijevog *Šerhu me'ani-l-'asar*, Mevsilijevog *El-Ihtijara*, Merginanijeve *El-Hidaje*, Ibnu 'Abidinove *Hašije*, Šurunbulalovih *Meraki-l-felah*, Ibnu Humamovog *Fethu-l-kadira*, Pruščakove "*Hadikatu-s-salah*", ne propuštajući da spomene mišljenja i ostalih mezheba ukoliko su različita u odnosu na stavove hanefijske pravne škole, kako bi čitatelj s lahkoćom mogao primijetiti da se određene namaske radnje mogu obavljati na više načina, a da za svaki od njih postoje dokazi.

Navodeći potrebnu argumentaciju iz prakse Allahovog poslanika, s.a.v.s, Kurdić se poziva na poznate hadiske zbirke, kao što su Buharijin i Muslimov *Sahih*, četiri *Sunena*, Ahmedov *Musned*, Hakimov *Mustedrek*, Ibnu-l-Kajjimov *Zadu-l-me'ad*, Ševkanijin *Nejlu-l-evtar*, Tehanevijev *'Ila'u-s-sunen* i dr.

Uporedo s tim, on zalazi u fikhske rasprave, da bi na osnovu validnih argumenata dokazao utemeljenost stavova hanefijskog mezheba, pokazujući tom prilikom puni respekt i uvažavanje različitih mišljenja drugih mezheba.

To su samo neke bitnije odlike Kurdićevog djela o imamu Ebu Hanifi, uz napomenu da bi nas daleko odvela šira analiza svega onog što je u tom djelu sadržano. Upravo iz tih razloga najtoplije preporučujem ovu knjigu našim imamima, džematlijama, studentima, učenicima medresa, muftijama, muderisima, kao i svima onima koji tvrde kako klanjaju namaz po hanefijskom mezhebu, jer ova knjiga može svima

poslužiti kao "vaga" na kojoj će vidjeti da li je doista tako, ili su u pitanju neke "lokalne" stvari koje nemaju veze sa mezhebom imama Ebu Hanife, radijelllahu 'anhu. Da je autor knjige obradio još i radnje koje se (u našim krajevima) obavljaju poslije predavanja selama, onda bi ova knjiga bila još kompletnija i potpunija.

Ovu knjigu bih također preporučio i onima koji tvde da klanjaju po "sunnetu", dok njihova braća, navodno, namaz obavljaju po Ebu Hanifinom mezhebu, kako neko, ne daj Bože, iz takvih riječi ne bi razumio da namaz Ebu Hanife nema svoje utemeljnje u praksi Allahovog poslanika, s.a.v.s.

30. 5. 1422. H.
19. 8. 2001. godine — dr. hfz. Safvet M. Halilović

UVOD

Islamski ummet iznjedrio je bezbroj velikana koji su svojim životom, radom i moralnim vrednotama, a posebno intelektualnom snagom i prefinjenošću, ostavili neizbrisiv trag na stranicama duge povijesti čovječanstva. Među takve velikane, svakako, spada Ebu Hanife, osoba vanredne intelektualne snage, izuzetne duhovne suptilnosti i posebnih karakternih crta. Ukoliko se analiziraju njegov život, moralne vrednosti koje su ga krasile i posvemašnji intelektualni napor koji je svakodnevno ispoljavao u rješavanju brojnih dilema u šerijatskom pravu, ali i enigme običnog svijeta, realan posmatrač ostaje fasciniran njegovom genijalnošću, pronicljivošću, karakterom i savješću.

Međutim, kada se, opet, čitaju neki navodi drugih učenjaka, pa i običnih ljudi, o njegovoj neutemeljnosti, izuzetno slabom poznavanju hadisa i preslobodnoj upotrebi racija, logike i pameti, onda se dolazi do drugačijih zaključaka i slika, koja je prethodno projicirana u glavi, naglo počne da blijedi.

To me je, upravo, i opredijelilo da ozbiljnije prostudiram život, rad i djelo ovog velikana. Navešću nekoliko ključnih razloga za to:

1 - Čitajući jedno hadisko djelo poznatog hadiskog autoriteta i hafiza hadisa Ibn Adijja, za vrijeme postdiplomskih studija, u kome se imam Ebu Hanife naziva, ašićare, *zindikom*/nevjernikom, nisam mogao ostati ravnodušan, pa sam se pitao: kako je moguće da jedan veliki muhaddis na takav način govori o velikom imamu?! Nakon dugog razmišljanja zapitao sam se: Šta ako su ti navodi tačni? Kako to da ja slijedim takvog imama i da pripadam mezhebu čovjeka koji ima takve nedostatke?!

2 - Čitajući u Ibn Haldunovim djelima da Ebu Hanife pamti i upotrebljava svega 17 vjerodostojnih hadisa u rješavanju šerijatskopravnih normi, ostao sam, po drugi put, zatečen i pitao sam se: zar, doista, pripadam mezhebu koji je utemeljen na *havi* i ljudskom mišljenju, a ne na Kur'anu i sunnetu?!

Iako me je ljubav prema tom velikanu, koju sam akumulirao od ranog djetinjstva, prožimala, ipak sam, radi istine, koja mora biti naš kriterij, sa velikom znatiželjom *otplovio* u more islamske literature, otkrivajući brojne pojedinosti o tom imamu, a posebno njegovo bavljenje hadisom, kao drugim izvorom šerijata i utemeljenju njegovih stavova na tom izvoru.

3 - Prije desetak godina kratko sam boravio u Libiji. U blizini hotela u kojem sam boravio u Tripoliju nalazila se prelijepa džamija na samoj obali Sredozemnog mora. Tu sam klanjao svih pet dnevnih namaza. Jednom prilikom, nakon namaza, prišao mi je jedan mlađi čovjek i prigovorio da pogrešno klanjam. Bio sam iznenađen i pitao sam ga da mi

konkretno ukaže na grešku, koju sam, možda, nenamjerno i počinio. On mi je rekao da pogrešno vežem ruke u namazu. Naime, ja sam ih vezao ispod pupka, kako je predviđeno po hanefijskom mezhebu.

Vidio sam da se radi ili o mezhebskom fanatiku ili o neznalici u šerijatskom pravu i Poslanikovom, s.a.v.s, sunnetu. Upitao sam ga čime se bavi i šta radi. Odgovorio je da je građevinski inžinjer i da je iz Alžira. Ja sam mu rekao da od malih nogu učim o ovoj vjeri, da mi je otac bio imam, da sam završio srednju islamsku školu, islamski fakultet i da sam magistrirao upravo na islamskim znanostima i da je ova, kako je on naziva *greška*, ustvari, plod njegovog neznanja. Na kraju sam mu rekao: *Znaš li ti, osim Ebu Hanife koji zagovara vezanje ruku ispod pupka, da su to, pored ostalih stavova, zagovarali i imam Šafija i imam Ahmed b. Hanbel i to na temelju hadisa Allahovog Poslanika, s.a.v.s, koji je upravo ovako klanjao, a ti to nazivaš nepravilnim namazom?!*

On je zbunjeno odgovorio: *Ne znam!* Nakon toga sam ga posavjetovao, prije nego što nekoga osudi, da ga, u najmanju ruku, pita na temelju čega klanja drugačije od njega? Jer, brojne stvari su ispravne i kod drugih, iako nisu iste kao kod nas!!!

4 - Prije nekoliko godina, za vrijeme ramazana, boravio sam u Americi, kada se desio jedan slučaj koji je samo ubrzao nastanak ove knjige koja je pred vama. Naime, u jednom bošnjačkom džema'atu na sjeveru države Njujork, na jaciji i teravih-namazu zatekli smo nekoliko stotina Bošnjaka i nešto manje pripadnika drugih nacionalnosti. Jedan dječak je klanjao drugačije od ostalih Bošnjaka, tj. više puta je dizao ruke u namazu pri izgovaranju tekbira, vezao je ruke na

prsima, izgovarao je naglas *amin* itd., pa je to jedan od članova naše delegacije koja je došla iz Njujorka a koji je, očito, bio njegov istomišljenik, želio iskoristiti i takav način klanjanja preferirati i učiniti ga jedinim ispravnim, upitao nakon namaza: *Dječko, kako ti to klanjaš?!* Dječak je ponosno odgovorio: *Klanjam po sunnetu!* A ovaj ponosno dodade: *Tako je! Ti klanjaš kako je Resul klanjao!*

Nisam mogao izdržati a da ne reagiram. Rekao sam: *Tako ti Allaha, ne iznosi neistine na Allahovog Poslanika, s.a.v.s. i ne skrivaj istinu! Poslanik, s.a.v.s, nije SAMO tako klanjao, već je, pored ostalih načina, i TAKO klanjao. To vi nazivate sunnetom. A kako, onda, nazvati druge vjerodostojne predaje koje govore o drugačijem načinu klanjanja: bid'atom ili...?! Zar i one nisu sunnet?! Ne zaboravite: ukoliko izaberete između više vjerodostojnih predaja jednu predaju, već ste se zatvorili u jedan mezheb i, onda, ne možete priuštiti sebi ekskluzivno pravo da samo vi klanjate po sunnetu, a drugi po nečemu drugom!!! Zar i veliki imami nisu izabrali jedan od načina klanjanja, pa se, otuda, to i naziva klanjanjem po određenom mezhebu. Ako, uistinu, želite klanjati po sunnetu, onda morate prakticirati sve vjerodostojne predaje od Poslanika, s.a.v.s, a ne samo one predaje koje je neko od ljudi izabrao i uveo vas u svoj novopečeni mezheb, za koji vi, nesvjesno, tvrdite da je jedini sunnet!!!* Nakon tih riječi oni su zašutjeli.

Dakle, slažem se da treba tražiti najbolji argument. Otuda, ne izjavljujem da hanefijski mezheb ima u svemu jače argumente od drugih, niti izjavljujem da je imam Ebu Hanife bio bolji od drugih imama, jer su svi, doista, bili velikani islamske misli. Samo, tvrdim da ni imam Ebu Hanife nije bio slabiji od drugih, niti njegova pravna škola utemeljena na *havi*, kako smatraju neki nedoučeni muslimani.

Treba napomenuti da zaljubljenost u neku opciju, mezheb i slično čovjeka može poprilično zaslijepiti, baš kao i ljubav mladića spram djevojke. Zar mladić koji je zaljubljen u jednu čestitu, poštenu i karakternu djevojku ne smatra da je ona najbolja i da ni jedna nije kao ona?! Zar druga, takođe, poštena i karakterna djevojka ne zaslužuje pažnju i zar je manje vrijedna od one prve?! Ako o tome pitate mladića prve djevojke, on će vam reći da druge nimalo ne vrijede, izuzev njegove izabranice. Međutim, ako pitate mladića koji je zaljubljen u drugu djevojku, on će za nju reći ono što je prvi rekao za prvu djevojku: za njega je druga vrednija i bolja od one u koju je prvi mladić zaljubljen.

Isti je slučaj sa zaljubljenicima u mezheb ili sunnet. Neki ljudi, često zaslijepljeni, ne vide drugu stranu, ne osjete drugu ljepotu i ne čuju druge argumente. Ja, otuda, pozivam u zaljubljenost u istinu, ma odakle dolazila. Ona će, jedina, uz potrebno znanje, izliječiti taj fanatizam, zaslijepljenost i pristrasnost. Nadam se da će knjiga koja je pred vama doprinijeti takvom trendu. Molim Allaha Plemenitog da ovo bude u Njegovo ime i za dobrobit islama i muslimana, ma kojem mezhebu ili opciji pripadali.

U Zenici, augusta, 2001. god. dr. Šefik Kurdić

dr. Šefik Kurdić

EBU HANIFE

i namaz u hanefijskom mezhebu

Zenica, 2001.

Prvo poglavlje

EBU HANIFE - ŽIVOT I DJELO

Ebu Hanife bio je islamski genije. Superiorna inteligencija, suptilna pobožnost i poslovična strpljivost svrstavaju ga u najveće umove koje je iznjedrila islamska povijest. Ljubav prema znanju, napose rješavanju šerijatskopravnih enigmi, učiniće ga nezaobilaznim izvorom u islamskim naučnim krugovima i s pravom će biti prozvan El-Imamu-l-a'zam/najveći imam. Ebu Hanifin doprinos hadiskoj znanosti bio je veoma značajan. Međutim, u islamskoj literaturi nalazimo na kontradiktorne stavove kada je u pitanju njegov doprinos ovoj značajnoj islamskoj disciplini. Zato ćemo u ovom radu, uz podatke o njegovoj biografiji, jasno potctrati i njegov ogroman doprinos hadisu i hadiskoj znanosti.

Puno ime mu je Nu'man b. Sabit b. Zuta b. Mah et-Tejmi el-Kufi.[1] Izuzetno je postao poznat po nadimku Ebu Hanife. Takođe je prozvan El-Imamu-l-A'zam/Najveći imam,[2] ili kako ga El-Kettani naziva Imamu-l-eimme/Imam imama,[3] hafiz Ez-Zehebi nazvao ga je Fekihu-l-milleti/Pravnik vjere,[4] a šejh El-Kasimi Fekihu-l-ummeti/Pravnik ummeta.[5]

---

[1] Usporedi: El-Buhari, **Et-Tarihu-l-kebir**, 8/81, **Et-Tarihu-s-sagir**, 2/43; Ibn Ebi Hatim, **El-Džerhu ve-t-t'adilu**, 8/449; Hatib El-Bagdadi, **Tarihu Bagdad**, 13/323; Ibn Hallikan, **Vefejatu-l-a'jan**, 5/415; Ez-Zehebi, **Tezkiretu-l-huffaz**, 1/168 i **Mizanu-l-I'tidal**, 4/265, Tagri Bardi, **En-Nudžumu-z-zahire**, 2/12 i Ibnu-l-Imad, **Šezeratu-z-zeheb**, 1/227.

[2] Vidi knjigu: dr. Mustafa eš-Šek'a, **El-Imam El-A'zam Ebu Hanife En-Nu'man**. (Daru-l-kitabi-l-lubnani, Bejrut, 1983.god.).

[3] **Er-Risale el-mustatrife**, str.16.

[4] **Sijeru e'alami-n-nubela'**, 6/390.

[5] **El-Fadlu-l-mubin**, str. 248.

Rođenje i porijeklo

Ebu Hanife rođen je 80. god. po Hidžri.[6] To je, naime, godina rođenja koju spominju gotovo svi autori koji su pisali o ovom islamskom geniju. Doduše, u nekim djelima se kao moguća navodi 61. god. po Hidžri,[7] 63. god. [8] a u nekim, opet, 70. god. po Hidžri.[9] Međutim, gotovo svi preferiraju 80. god. kao godinu njegovog rođenja.

Rođen je u Kufi, u današnjem Iraku. Bio je perzijskog porijekla. Historičari navode da je Ebu Hanifin djed prihvatio islam. Njegov unuk Isma'il tvrdi da je Ebu Hanifin otac Sabit otišao Aliji, r.a, dok je još bio dijete, pa je, tom prilikom, Alija, r.a, molio Allaha, dž.š, za bereket njemu i njegovom potomstvu. Pa se nada Isma'il da se dova Alije, r.a, uslišala![10]

Inače, postoje različita mišljenja o porijeklu Ebu Hanifinog oca Sabita. Neki smatraju da je porijeklom iz Nesaa, odakle je imam En-Nesai, drugi iz Tirmiza, odakle je imam Et-Tirmizi, a treći tvrde da je iz Enbara.[11]

Obrazovanje i učitelji

Ebu Hanife živi u veoma bremenitom vremenu, punom političkih i drugih nesuglasica. Živio je u vremenu halife

---

[6] Vidi: **Tarihu Bagdad**, 13/330; Ibn Kesir, **El-Bidaje ve-n-nihaje**, 10/116 i Ez-Zehebi, **Sijeru e'alami-n-nubela'**, 6/391.

[7] Usporedi: El-Kasimi, **El-Fadlu-l-mubin**, str. 248; Ebu Zehre, **Ebu Hanife – hajatuhu ve asruhu ve arauhu ve fikhuhu**, str. 14; Ebu Gudde u knjizi: **Muhammed en-Nu'mani, Mekanetu-l-Imam Ebi Hanifete fi-l-hadisi**, str. 143.

[8] Vidi: dr. Mustafa Es-Siba'i, **Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'I-l-islami**, str.401.

[9] Isti izvor, str. 401.

[10] **Tarihu Bagdad**, 13/326.

[11] Isti izvor, 13/325.

Abdul-Melika, kada je u Iraku namjesnik bio Hadždžadž b. Jusuf, poznat po represijama. Međutim, dolaskom pravednog vladara Omera b. Abdulaziza situacija se uveliko mijenja, pa se takvom promjenom uveliko otvaraju vrata svestranijem obrazovanju ovog nadarenog mladića.

Kufa, mjesto u kome je rođen ovaj velikan, postala je u vrijeme Ebu Hanife jedan od najvećih i najpoznatijih islamskih naučnih centara. Ako se zna da je grad utemeljen tek 17. god. po Hidžri onda se, doista, zadivljujuće doima da je grad za samo stotinjak godina postojanja postao jedan od najjačih islamskih centara toga vremena. Kako i ne bi kada se bilježi da je samo u ovom gradu stanovalo i boravilo oko 1.500 ashaba. Čak su dvadeset četverica učesnika Bedra posjetila Kufu a neki su je uzeli za mjesto stanovanja. Za vrijeme hilafeta Alije, r.a, ovaj grad postao je prijestonica islamske države.[12]

Bilježi se da u Kufi praktično nije bilo ni jednog muhaddisa od koga Ebu Hanife nije bilježio hadis. Od njegovih učitelja, samo iz oblasti hadisa, koje je slušao u rodnoj Kufi, Ebu-l-Mehasin eš-Šafi'i, spominje devedeset tri. Spomenimo samo neke: Eš-Ša'bi, Amr b. Murre, Mensur b. Ma'mer, El-A'meš, Alkame i dr.[13] Samo Eš-Ša'bi, koji je i prvi probudio Ebu Hanifin interes za izučavanje hadiskih disciplina, sreo je pet stotina ashaba, a od velikog broja njih prenosi i hadise. Katade, jedan od Ebu Hanifinih učitelja, bio

[12] Vidi: dr. M. Es-Siba'i, cit. izvor, str. 416 i Shibli Nu'mani, **Abu Hanifa – život i djelo**, str. 30-32.
[13] Vidi šire: Shibli Nu'mani, cit. djelo, str. 32.

je jedan od dvojice najpoznatijih učenika čuvenog ashaba Enesa b. Malika, r.a.[14]

Učitelj od koga je Ebu Hanife najviše naučio u rodnoj Kufi i čovjek koji je najviše utjecao na ovog velikana islamske misli bio je, nesumnjivo, Hammad b. Ebi Sulejman, o kojem se Ebu Hanife, u mnogim prigodama, na najljepši način izražavao i za njega dove upućivao![15]

Nakon što je slušao predavanja u Kufi, a potom u Basri, Ebu Hanife, u namjeri da upotpuni svoj znanstveni opus, odlazi u Mekku i Medinu i tamo nalazi brojne učitelje u hadisu i fikhu i sluša njihova predavanja. Veliki broj priznatih hadiskih autoriteta osnovali su kružoke iz navedenih oblasti u Mekki i Medini, koji su postali svojevrsne škole hadisa i hadiskih znanosti. Najveća i najuglednija škola takve vrste u Mekki bila je škola Ata' b. Ebi Rebaha, čovjeka koji je sreo oko dvije stotine ashaba.[16] Čak su i sami ashabi priznali njegovu učenost. Tako je Abdullah b. Omer, r.a, poznati i učeni ashab, imao običaj kazati: "*Zašto ljudi dolaze meni kada je tu Ata' b. Ebi Rebah*"?![17] Slično je izrekao i Abdullah b. Abbas, r.a, kako bilježe drugi izvori.[18] Od ostalih muhaddisa u Mekki Ebu Hanife sluša predavanja Ikrime, koji je bio učenik Abdullaha b. Abbasa, r.a.[19] Hafiz Ez-Zehebi tvrdi da je Ata' bio učitelj od koga se Ebu Hanife najviše okoristio.[20]

U Medini Ebu Hanife uči od dvojice istaknutih tabi'ina Sulejmana i Salima. Sulejman je bio sluga Mejmune, r.a,

---

[14] Isti izvor, str. 34.
[15] Vidi o tome: cit. djelo, str. 28-30.
[16] Dr. Mustafa eš-Šek'a, cit. djelo, str. 46.
[17] Shibli Nu'mani, cit. djelo, str. 36.
[18] Dr. M. eš-Šek'a, navedeni izvor, str. 46.
[19] Shibli Nu'mani, cit. djelo, str. 37.
[20] **Sijeru e'alami-n-nubela'**, 6/391.

časne supruge Allahovog Poslanika, s.a.v.s, a Salim je bio sin Abdullaha, a unuk Omera b. el-Hattaba, r.a. Od njih Ebu Hanife prenosi brojne hadise.

Nakon početnih saznanja i vezanosti za ova dva sveta mjesta i brojne učitelje koje je u njima sreo, Ebu Hanife često će koristiti odlaske na hadž kao metodu susreta sa svojim učiteljima, kako bi se što više družio s njima, učio od njih i razmjenjivao mišljenja. Zna se, kako navode brojni autori, da je Ebu Hanife 55 puta obavio hadž. Nije, onda, ni čudo što je sreo toliki broj učitelja i od njih crpio znanje. Neki navode da je broj njegovih učitelja dosegao 4.000!!![21]

Spomenimo neke od brojnih učitelja: Meharib b. Desar, Semmak b. Harb ez-Zuheli, čovjek koji je sreo 80 ashaba i od koga prenose svi autori poznatih šest zbirki hadisa/El-Kutubi-s-sitte, Seleme b. Kuhajl, Ali b. el-Akmer, Se'id b. Mesruk, Atijje b. Sa'd el-Kufi, Musa b. ebi Aiša iz Kufe; Ebu Sufjan Sa'di, Abdulkerim b. Umejje, Katade, Šeddad b. Abdurrahman i dr. iz Basre; Amr b. Dinar, Ismai'il b. Abdulmelik, Haris b. Abdurrahman i dr. iz Mekke; Nafi' mevla Abdullah b. Omer, Jahja b. Se'id, Hišam b. Urve, Abdurrahman b. Hurmuz El-A'redž, Muhammed el-Munkedir, Abdullah b. Omer b. Hafs, Šejban b. Abdullah b. Dinar i dr. iz Medine; Mekhul iz Šama; Ata' b. ebi Muslim iz Horasana; Rebi'a iz Rejja i brojni drugi.[22] Samo Ebu-l-

---

21 Usporedi: dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 41 i Nu'mani, cit. djelo, str. 44.

22 Vidi o tome: **Tarihu Bagdad**, 13/324 i **Tehzibu-t-tehzib**, 4/229.

Mehasin eš-Šafi'i spominje 319 učitelja od kojih je Ebu Hanife učio.[23]

Najduže se zadržao, kako tvrde brojni autori, uz Hammada b. Ebi Sulejmana, velikog pravnika iz Kufe, pred kojim je redovno slušao predavanja punih 18 godina![24] Ebu Hanife zadržao se nekoliko godina u Hidžazu, na kraju vladavine Umejevića i s početka vladavine Abbasovića, raspravljajući sa najvećim autoritetima iz druge generacije muslimana – tabi'inima.[25]

On je, kao i svaki drugi musliman, izuzetno volio i respektirao časnu porodicu Muhammeda, s.a.v.s, pa je, otuda, sa velikim zadovoljstvom slušao predavanja i razmjenjivao mišljenja sa imamima iz ove časne porodice. Tako je Ebu Hanife jedno vrijeme slušao predavanja imama Muhammeda Bakira, unuka Husejna, r.a, i njegovog brata imama Zejda, uz koga je proveo pune dvije godine slušajući predavanja u Hidžazu, nakon čega je izjavio: "*Nisam vidio većeg fakiha, ni znanijeg, ni bržeg u odgovoru, niti argumentovanijeg u nastupu od imama Zejda b. Alija b. Husejna b. Alija b. ebi Taliba*"![26]

Uz njih je Ebu Hanife slušao Abdullaha b. Hasana b. Hasana b. Alija b. ebi Taliba[27] i imama Dža'fera b. Muhammeda es-Sadika, sina Muhammeda Bakira, koji je umro 148. god. po Hidžri, dakle, samo dvije godine prije Ebu Hanife. Mnogi autori tvrde da Abdullah nije bio na stepenu njegovog učitelja, već da je Ebu Hanife s njim razmjenjivao

---

[23] Nu'mani, cit. djelo, str. 44.

[24] Dr. M. es-Siba'i, cit. djelo, str. 401 i dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 41.

[25] Dr. M. eš-Šek'a, Navedeni izvor, str. 44.

[26] Dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 52.

[27] Vidi šire: Isto djelo, str. 54-55.

mišljenja i da su se međusobno dopunjavali u fikhskim i hadiskim pitanjima.[28] U svakom slučaju, Ebu Hanife je, družeći se sa imamima iz časne porodice Allahovog Poslanika, s.a.v.s, dosta naučio, saznao i prihvatio. Uz to, saosjećao je u njihovim patnjama uzrokovanih ponašanjem tadašnjih vladara.

Ako, dakle, analiziramo njegovo angažirano putovanje u potrazi za znanjem, u Basru - deset puta, u Medinu - više desetina puta, zatim njegov boravak u Mekki od šest godina, kako navodi dr. Mustafa es-Siba'i,[29] i to u periodu od 130 do 136. god. po Hidžri, onda se s pravom može konstatovati da je ovaj velikan, doista, imao priliku apsorbirati ogromno znanje iz hadisa, fikha i dr. islamskih disciplina od poznatih autoriteta toga vremena.

Ebu Hanifin kružok i njegovi učenici

Ebu Hanife, iz poštovanja prema svome uvaženom profesoru Hammad b. Ebi Sulejmanu, sve do njegove smrti nije organizirao zasebna predavanja niti je predvodio naučne kružoke prepoznatljive za to vrijeme. To je učinio 120. god., nakon smrti svoga profesora, dakle, kada je Ebu Hanife napunio 40 godina života.[30]

Inače, u velikoj kufskoj džamiji bilo je više organiziranih kružoka iz raznih islamskih disciplina. Tako su čuveni El-A'meš Sulejman b. Mihran (umro 148.god. po H.), Mis'ar b. Kidam, zvani El-Mushaf, zbog svoje izuzetne memorije

[28] Usporedi, Isto djelo, str.57.
[29] Vidi, **Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'i-l-islami**, str. 416
[30] Usporedi, dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 61.

(umro 152. god.), Sufjan es-Sevri (umro 161. god.), Šu'be b. Ajjaš el-Ezdi (umro 193. god.), Asim b. Ebi-n-Nudžud i dr. imali redovne kružoke i predavanja iz tefsira, hadisa, fikha, kiraeta, arapskog jezika i dr. disciplina.[31] Međutim, Ebu Hanifina predavanja u toj džamiji su bila daleko najposjećenija. Ona su, naime, odisala posebnom atmosferom, u kojoj su, uz izlaganje ovog imama, posebno dolazile do izražaja sklonosti i kvaliteti samih učenika, kroz pitanja, sugestije, prijedloge i rasprave. Svako predavanje i obrađivanje neke tematske cjeline bilo je svojevrsna naučna rasprava.

Imam Ebu Hanife nikada nije donosio gotovo rješenje niti konačan zaključak dok nije kolsultirao sve članove kružoka, koji su, iako mladi, bili izuzetno inteligentni i nadareni. U njegovom kružoku raspravljalo je, uz ostale, 40 eksperata iz različitih islamskih disciplina. Nakon konsultacija sa svakim članom Ebu Hanife bi naložio jednom od svojih učenika, to bi obično bio Ebu Jusuf, da zapiše rješenje do kojeg se došlo timskim radom.

Njegov kružok u velikoj kufskoj džamiji bio je, bez sumnje, svojevrsna akademija islamskih znanosti, ili, da tako kažemo, institut za islamska istraživanja, u kojem je Ebu Hanifa samo inicirao rasprave i upućivao na pitanja koja će se razmatrati. Budući da je u toj svojevrsnoj akademiji islamskih znanosti bilo vrsnih predstavnika iz svih islamskih disciplina, onda ne treba čuditi što su ta šerijatsko-pravna pitanja bila tako kvalitetno rješavana.

Hatib el-Bagdadi prenosi sa senedom od Ibn Kerame, koji kaže da su jednom prilikom sjedili kod Veki'a b. el-Džerraha, velikog islamskog učenjaka, kada je jedan od prisutnih konstatirao da je u nekom pitanju Ebu Hanife pogriješio. Veki' je, tada, primijetio: *"Kako je mogao*

---

[31] Vidi šire: Navedeni izvor, str. 61-63.

pogriješiti Ebu Hanife, u čijem su prisustvu bili Ebu Jusuf, Zufer i Muhammed, u svojoj analogiji i idžtihadu, Jahja b. Zekerijja b. ebi Zaide, Hafs b. Gijas, Hibban, Mendel b. Ali, svojim pamćenjem hadisa i ogromnom stručnošću i preciznošću u ovoj disciplini; Kasim b. Ma'n sa izuzetnim poznavanjem arapskog i drugih jezika, Davud b. Nusajr et-Tai i Fudajl b. Ijad sa svojim zuhdom i duhovnom prefinjenošću?! U čijem kružoku budu navedeni znalci, on ne može praviti greške, a ako ih i napravi - oni će ga ispraviti"!!![32]

Imam Et-Tahavi bilježi predaju od Esed b. Furata, velikog islamskog učenjaka i mudžahida (svoj plemeniti život položio je prilikom fetha Sicilije), koji ističe: *"Ebu Hanife imao je 40 učenika - učenjaka koji su bilježili njegove knjige. Među prvu dese, tericu spadaju: Ebu Jusuf, Zufer, Davud et-Tai, Esed b. Amr, Jusuf b. Halid es-Semti i Jahja b. Zekerijja b. Ebi Zaide, koji je te knjige i rasprave bilježio punih 30 godina".*[33]

Navedeni primjeri na najbolji način govore o dalekovidosti ovog islamskogh genija. On je pokazao da je preteča suvremenih pedagoških metoda, kada je za rješavanje brojnih šerijatsko-pravnih normi koristio timove eksperata iz različitih oblasti, što se, tek u posljednje vrijeme, prakticira u naučnim krugovima. Otuda nije ni čudo što je Ebu Hanife bio oštro kritikovan od onih koji nisu mogli izići iz logike individualnog razmišljanja i donošenja zaključaka i

[32] **Tarihu Bagdad**, 14/247. Usporedi: Et-Tehanevi, **Kavaidu fi-l-ulumi-l-hadisi**, str. 330-331.

[33] Et-Tehanevi, cit. djelo, str. 331, vidi, takođe Ibn Abdulberr, **El-Intikau**, str. 329-338.

preusmjeriti se na timski način rada, kako ga je demonstrirao ovaj veliki imam.

Značajno bi bilo spomenuti da je Ebu Hanifin kružok, kada bi boravio u svetim mjestima – naglasili smo da je čak 55 puta obavio hadždž, bio u Haremi-šerifu ili Revdai-mutahheri, gdje je na naučnom nivou raspravljao sa najvećim islamskim autoritetima. Pouzdano se zna da je, boraveći u Medini, raspravljao sa imamom Malikom i razmijenio mišljenja u vezi sa različitom problematikom.[34]

Ebu Hanife je ostavio ogroman broj učenika. Nije bilo ni jednog dijela islamskog svijeta, izuzev Španije, koji nije preko učenika bio zastupljen njegovim predavanjima.. Spomenimo samo neke mjesta iz kojih su dolazili njegovi učenici: Mekka, Medina, Damask, Basra, Vasit, Mosul, Alžir, Remla, Misir, Jemen, Hemedan, Rejj, Taberistan, Gruzija, Nejsabur, Nisa, Buhara, Semerkand, San'a, Tirmiz, Havarizm, Medain i dr.[35]

Od izuzetno velikog broja njegovih učenika, koji će ubrzo preplaviti islamske centre širom hilafeta i postati nosioci islamske misli, spomenućemo samo neke: Abdullah b. el-Mubarek, Ebu Jusuf Ja'kub b. Ibrahim el-Ensari, Zufer b. Huzejl, Muhammed b. Hasan eš-Šejbani, Veki' b. El-Džerrah el-Kufi, Abdullah b. Jezid el-Mukri, Abdulkerim b. Muhammed el-Džurdžani, Kasim b. Ma'n, Jezid b. Harun, Ebu Ishak el-Fezari, Ebu Sa'd es-Sagani, Hafs b. Gijas, Hasan b. Zijad, Fudajl b. Ijad, Davud et-Tai, Isa b. Junus,

[34] Pogledaj o tome: dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 63.
[35] Shibli Nu'mani, cit. djelo, str. 49.

Abdurrezzak, Haridže b. Mus'ab, Mus'ab b. el-Mikdam, Hammad sin Ebu Hanifin i brojni drugi.[36]

Značajno je spomenuti da je Ebu Hanife, budući da je raspolagao velikim bogatstvom, stipendirao svoje učenike. Prioritet nad imovinom imali su njegovi učenici, pa tek onda njegova porodica.[37]

Kako je njegov kružok, sastavljen od eksperata iz svih islamskih znanosti, predstavljao neku vrstu istraživačkog centra, tako je i on sam, sa svojim materijalnim dobrima, predstavljao ministarstvo za prosvjetu ili univerzitet koji se brine o pomoći i stipendijama za studente. Takav nesebičan odnos spram studenata je, na neki način, naslijedio od svog učitelja Hammad b. ebi Sulejmana, a on, opet, od svog učitelja Ibrahima en-Nehaija, jednog od najpoznatijih i najučenijih tabi'ina. To saznajemo na temelju izjave njegovog najpoznatijeg učenika Ebu Jusufa, koji kaže: *"Ebu Hanife je izdržavao i mene i moju porodicu punih 20 godina, a kada bih mu rekao: Nisam sreo nikoga darežljivijeg od tebe, odgovarao bi: To kažeš zato što nisi upoznao moga učitelja Hammada"!*[38]

Njegova izuzetna ljubav i pažnja spram svojih učenika bila je paradigmatična. Oni su ga, također, izuzetno voljeli i mnogo respektirali. Njegova izjava na najbolji način će nam ilustrirati ljubav i pažnju i prema učiteljima i prema učenicima. On, na jednom mjestu, kaže: *"Nisam nikada*

---

[36] Vidi o tome: **Sijeru e'alami-n-nubela'**, 6/393-394; **El-Bidaje ve-n-nihaje,** 10/115; **Tehzibu-t-tehzib,** 4/229 i dr. Subhi es-Salih, **Ulumu-l-hadisi ve mustalehuhu**, str.384.

[37] Vidi: dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 66.

[38] Dr. M. eš-Šek'a, isti izvor, str. 67.

klanjao namaz, otkako je umro moj učitelj Hammad, a da nisam zamolio Allaha Plemenitog za oprost njegovih grijeha i to zajedno sa dovom Allahu Plemenitom za oprost grijeha mojim roditeljima! Takođe, nikada nisam klanjao a da nisam zatražio oprosta od Allaha Milostivog za grijehe onima od kojih sam nešto naučio i onima koje sam ja nešto naučio"![39]

Znanje i inteligencija

Ebu Hanifino znanje i inteligencija ostali su paradigmatični sve do danas. To najbolje ilustriraju riječi Alije b. Asima, koji kaže: **Ebu Hanifina inteligencija bi prevagnula ako bi se mjerila sa inteligencijom ostalih stanovnika Zemlje!**[40]

Konstatacija Jezida b. Haruna slična je prethodnoj. On kaže: **Sreo sam mnoge učenjake, ali od Ebu Hanife nisam vidio inteligentnijeg, vrednijeg i pobožnijeg!**[41]

Šeddad b. Hakim veli: **Nisam vidio znanijeg od Ebu Hanife!**[42]

Otuda poznati islamski učenjak Abdullah b. el-Mubarek priznaje: **Da me Allah nije pomogao sa Ebu Hanifom i Sufjanom es-Sevrijem, bio bih kao i ostali ljudi!**[43]

Hudžr b. Abdu-l-Džebbar prenosi da je jednom prilikom Kasim b. Ma'n upitan: **Želiš li biti Ebu Hanifin učenik,**

---

[39] Cit. djelo, str. 68.

[40] **Sijeru a'lami-n-nubela'**, 6/403. Usporedi: dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 79.

[41] Dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 79.

[42] **Tarihu Bagdad**, 13/345. Ibn Kesir sličnu predaju bilježi od Mekkija b. Ibrahima. (Vidi: **El-Bidaje ve-n-nihaje**, 10/116).

[43] **Tarihu Bagdad**, 13/337, **Sijeru a'lami-n-nubela'**, 6/398 i **El-Bidaje ve-n-nihaje**, 10/116.

obzirom da nijedan naučni kružok nije jači niti korisniji od njegovog? Kasim ga je zamolio da ga odvede Ebu Hanifi. Kada se u to uvjerio, postao je njegov učenik, a kasnije je govorio: **Nisam sreo nikoga poput njega!**[44] **Ebu Hanife bio je islamski genije. Superiorna inteligencija, suptilna pobožnost i poslovična strpljivost svrstavaju ga u najveće umove koje je iznjedrila islamska povijest. Ljubav prema znanju, napose rješavanju šerijatsko-pravnih enigmi, učiniće ga nezaobilaznim izvorom u islamskim naučnim krugovima i s pravom će biti prozvan El-Imamu-l-a'zam/Najveći imam. Ebu Hanifin doprinos hadiskoj znanosti bio je veoma značajan. Međutim, u islamskoj literaturi nailazimo na kontradiktorne stavove kada je u pitanju njegov doprinos ovoj značajnoj islamskoj disciplini. Zato ćemo u ovom radu, uz neophodne podatke iz njegove biografije, potcrtati i njegov ogroman doprinos hadisu i hadiskoj znanosti.**

Ebu Hanife živio je sedamdeset godina u pokornosti Allahu kroz učenje, poučavanje drugih, namaz, post, širokogrudost, darežljivost i brojne druge moralne vrednote koje su ga krasile za njegova plodna života.[45] Ovom prilikom spomenućemo samo neke vrline kojima je bio obasut.

Nije, onda, čudo kada je imam Malik na upit imama Šafije: **Da li si sreo Ebu Hanifu?**, odgovorio: **Vidio sam čovjeka koji je imao tako jake argumente da, kada bi htio**

[44] **Tarihu Bagdad**, 13/337 i **Sijeru a'lami-n-nubela'**, 6/398-399.

[45] O njegovim brojnim kvalitetima i izuzetnim vrlinama pogledati u zasebnim djelima o ovome velikanu, kao što su djela El-Muveffaka b. Ahmeda el-Mekkija, Ibnu-l-Bezzara, Šejha Muhammeda Ebu Zehre, Sejjida Afifija, Abdul-Halima el-Džundija, dr. Mustafe eš-Šek'a i dr.

nekoga ubijediti da je najobičniji stub od čistoga zlata, on bi to, doista, mogao učiniti![46]

Prethodna izreka čini nam se sasvim bliskom predaji po kojoj Ebu Hanife nikada u diskusiji i dijalogu nije bio nadmašen niti pobijeđen!

Tajna njegovog poslovičnog znanja, možemo slobodno reći, krije se u činjenici koju spominje Rebi' b. Junus, koji kaže: "Ebu Hanife je jednoga dana ušao kod halife El-Mensura kod koga je već sjedio Isa b. Musa, koji se obratio halifi: **Ovo je danas najveći učenjak na svijetu!** Halifa ga je upitao: **Nu'mane, od koga si uzimao znanje?** On je odgovorio: **Uzimao sam od Omerovih, r.a, učenika a oni od njega, od Alijinih, r.a, učenika a oni od njega, od učenika Abdullaha b. Abbasa, r.a, a oni od njega, a zar je na Zemlji za vrijeme Abdullaha b. Abbasa, r.a, bilo znanijeg od njega?!** Tada je halifa priznao da ga je uvjerio u utemeljenost svoga znanja! "[47]

Koliko je Ebu Hanife bio respektiran i od strane uleme svoga vremena, najbolje ilustrira sljedeći događaj. Kada je Ebu Hanife došao na jedan naučni skup, Sufjan es-Sevri ustao je, zagrlio ga i smjestio ga ispred sebe, što su osudili Abdullah b. Idris i Ebu Bekr b. Ajjaš. Kada je skup završen, oni su iznenađeni pitali Sufjana kako je mogao on, kao predstavnik hadiske škole, ukazati takvu počast jednom predstavniku racionalne škole/*Ehlu-r-re'j*, koju predstavlja Ebu Hanife?! On im je odgovorio: **Zašto me kritikujete zbog toga?! Ebu Hanife je čovjek sa velikim naučnim dignitetom! Ako pred njim ne bih ustao radi njegovog znanja, ustao bih, onda, radi njegovih godina! Ako ne bih**

---

[46] Tarihu Bagdad, 13/337-338, Sijeru a'lami-n-nubela', 6/399 i El-Bidaje ve-n-nihaje, 10/116.
[47] Tarihu Bagdad, 13/334.

ustao zato što je stariji, ustao bih radi njegovog fikha! A ako ne bih ustao ni radi njegovog fikha, onda bih ustao radi njegove pobožnosti!!! Ibn Ajjaš je, nakon toga, izjavio: **Sufjan mi je ovim zatvorio usta, tako da mu na to ništa nisam imao reći!**[48] Ne čudi onda što je Ibn Ajjaš, nakon što je upoznao Ebu Hanifine kvalitete, izjavio: **Ebu Hanife je najvredniji čovjek svoga vremena!**[49]

Očito je da je Ebu Hanife svoj izuzetno veliki znanstveni opus ostvario metodom duge šutnje i stalnog meditiranja, kao što primjećuje Šerik en-Neha'i: **Ebu Hanife je puno šutio, konstantno razmišljao i vrlo malo govorio sa ljudima!**[50]

O Ebu Hanifinom znanju najbolje se izrazio Ibn Džurejdž kada je, pogođen viješću o njegovoj smrti, izjavio: **Koje je znanje sa njim otišlo?!**[51]

Fikh – islamsko pravo

Ebu Hanife predstavlja, bez sumnje, jednog od najvećih islamskih pravnika koje je povijest iznjedrila. On je najstariji od četverice najpoznatijih fakiha. Svi oni učili su od njega. Nije, onda, čudo što je imam Šafija izjavio: **Ljudima je neophodan Ebu Hanifin fikh!**[52]

---

[48] Dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 77.
[49] **Tarihu Bagdad**, 13/337.
[50] El-Gazali, **Ihjau ulumi-d-din**, 1/48.
[51] Tarihu Bagdad, 13/338. Usporedi: **Tehzibu-t-tehzib**, 4229.
[52] **Tarihu Bagdad**, 13/346, **Sijeru a'lami-n-nubela'**, 6/403 i **Tehzibu-t-tehzib**, 4/230.

On je zajedno sa svojim učenicima, koji će kasnije i sami postati islamski autoriteti u raznim islamskim disciplinama, razmatrao i riješio 1.270.000 šerijatsko-pravnih pitanja.[53]

Abdullah b. el-Mubarek kaže: **Sreo sam najpobožnijeg, najbogobojaznijeg, najznanijeg i u fikhu najjačeg čovjeka: najpobožniji čovjek je Abdulaziz b. ebi Davud, najbogobojazniji je Fudajl b. Ijad, najznaniji je Sufjan es-Sevri, a u šerijatskom pravu najjači je Ebu Hanife! U toj oblasti nisam sreo sličnog njemu!**[54]

Jednom prilikom Abdullah b. el-Mubarek bio je upitan: **Ko je veći islamski pravnik** ***fakih*** **(Malik ili Ebu Hanife)?** Odgovorio je: **Ebu Hanife!**[55]

Mulejh b. Veki'a kaže da je čuo svoga oca kako ističe: **Nisam sreo većeg fakiha od Ebu Hanife. Takođe, nisam sreo nikoga da ljepše klanja od njega!**[56]

Sličnu konstataciju bilježi i Harun b. Se'id od Imama Šafije: **Nisam našao nikog jačeg u fikhu od Ebu Hanife!**[57]

Nadr b. Šumjel primjećuje: **Ljudi su spavali u fikhu, dok ih nije probudio Ebu Hanife!**[58]

Ibn Kesir navodi izuzetne pohvale na račun ovog genija, koje su izgovorila ta dvojica islamskih velikana: Sufjan es-

---

[53] Dr. Mustafa es-Siba'i, cit. djelo, str. 404.
[54] **Tarihu Bagdad**, 13/343 i **Tehzibu-t-tehzib**, 4/229.
[55] **Sijeru a'lami-n-nubela'**, 6/402.
[56] **Tarihu Bagdad**, 13/345. Usporedi: dr. M. eš-Šek'a, str. 78.
[57] **Tarihu Bagdad**, 13/346.
[58] **Tarihu Bagdad**, 13/345.

Sevri i Abdullaha b. el-Mubarek. Oni tvrde: **Ebu Hanife bio je najveći pravnik na Zemlji u svoje vrijeme!**[59]

Hafs b. Gijas interesantno zaključuje: **Ebu Hanifin fikh tanahniji je i prefinjeniji od poezije! Njemu mahanu samo neznalica može naći!**[60]

Jahja b. Se'id el-Kattan, poznati hadiski ekspert, izjavljuje: **Ne možemo Allahu lagati! Ništa ljepše nismo čuli od Ebu Hanifinog mišljenja i promišljanja. Najveći dio njegovog promišljanja mi smo usvojili!**[61]

Mu'ammer kaže: **Ne poznajem čovjeka da ljepše obrazlaže fikh, da ga bolje poznaje i da se bolje snalazi u analogiji od Ebu Hanife!**[62]

Mišljenje slično prethodno iskazanim imao je i Ibn ebi Dža'fer er-Razi, koji je rekao: **Nisam sreo većeg fakiha, niti pobožnijeg čovjeka od Ebu Hanife!**[63]

Poznati islamski pravnik Mis'ar b. Kidam, priznaje: **Samo sam dvojici ljudi u Kufi zavidio: Ebu Hanifi zbog njegovog fikha i Hasanu b. Salihu zbog njegovog *zuhda*/odricanja od ovoga svijeta!**[64]

---

59 **El-Bidaje ve-n-nihaje**, 10/116.
60 **Sijeru a'lami-n-nubela'**, 6/403.
61 **Sijeru a'lami-n-nubela'**, 6/403. Vidi, također: **El-Bidaje ve-n-nihaje**, 10/116.
62 **Tarihu Bagdad**, 13/339.
63 **Tarihu Bagdad**, 13/339. Usporedi dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 78.
64 Dr. M.eš-Šek'a, navedeni izvor, str. 78.

Sufjan b. Ujejne, poznati islamski učenjak, kaže: **Dvije stvari prevazilaze okvire i granice Kufe, osvjetljavajući svjetske horizonte. To su: Hamzin kiraet i Ebu Hanifin fikh!**[65]

Hasan b. Ali veli: *Čuo sam kada je jedan čovjek upitao Jezid b. Haruna:* **Halide, ko je najveći fakih kojeg si sreo?** Odgovorio je: **Ebu Hanife!**[66]

Ibn Mubarek zaključuje: **Ako iko ima pravo da kaže svoje mišljenje, onda najveće pravo na to ima Ebu Hanife!**[67]

Muhammed b. Bišr kaže: *Bio sam kod Sufjana es-Sevrija koji me je upitao:* **Odakle dolaziš?** *Odgovorio sam:* **Dolazim od Ebu Hanife!** *On mi reče*: **Došao si od najvećeg fakiha na Zemlji!**

Pobožnost

Ebu Hanifina pobožnost i bogobojaznost ispunila je brojne stranice u islamskoj literaturi. Po tome je bio prepoznatljiv u svom vremenu. Abdullah b. el-Mubarek kaže: **Kada sam stigao u Kufu, pitao sam za najpobožnijeg čovjeka, pa su mi odgovorili da je to Ebu Hanife!**[68] Identična predaja bilježi se i od Hasana b. Muhammeda el-Lejsija.[69]

---

[65] Cit. izvor, str. 78.
[66] **Tarihu Bagdad**, 13/342.
[67] **Tarihu Bagdad**, 13/343.
[68] **Tarihu Bagdad**, 13/358.
[69] Isti izvor, 13/352-353. Vidi, takođe: dr. M. eš-Šek'a, nav. izvor, str. 79.

Islamski učenjaci sa krajnjim respektom govore o toj njegovoj pobožnosti, koja se danju manifestirala kroz namaz, post znanje, saznavanje, predavanja i dr, a noću kroz dobrovoljni namaz, dove popraćene skrušenošću i plačom, učenje Kur'ana i duboko razmišljanje o kur'anskim ajetima i brojnim fikhskim pitanjima i neriješenim enigmama. Otuda je njegovo lice svijetlilo nurom imana, kao što primjećuje veliki islamski učenjak Jahja b. Se'id el-Kattan, koji veli: **Sjedili smo sa Ebu Hanifom i slušali ga. Kada bih uputio pogled ka Ebu Hanifi, na njegovom licu vidio sam, tako mi Allaha, da se boji Allaha!**[70]

Iščitavajući islamsku literaturu istraživač će primijetiti da se brojne izreke islamskih učenjaka o vrlinama ovog velikana graniče sa gotovo nemogućim. U početku sam mislio da se radi o mezhebskoj pristrasnosti. Međutim, kada se konsultiraju djela najvećih islamskih učenjaka koji ne pripadaju hanefijskom mezhebu, kao što su Hatib el-Bagdadi, Ez-Zehebi, Ibn Kesir, Ibn Hadžer el-Askalani, sve hafizi u hadisu, dolazi se do zaključka da je Ebu Hanife, doista, bio osoba izuzetnih vrlina i kvaliteta, koje uvažavaju i ističu pripadnici drugih mezheba!

O ovom segmentu njegovog života, za ovu priliku, izdvojićemo samo nekoliko rečenica koje će biti sasvim dovoljne da onima koji ga uvažavaju potvrde lijepo mišljenje o njemu, a skepticima da raspprši sumnje koje su vremenom, iz neznanja ili zavisti, nataložene!

---

[70] **Tarihu Bagdad**, 13/352 i dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 79.

Sufjan b. Ujejne kaže: **Allah se smilovao Ebu Hanifi. Puno je klanjao.**[71] Na drugom mjestu, veli: **U naše doba u Mekku nije ušla osoba sa više namaza od Ebu Hanife!**[72]

Jahja b. Ejjub ez-Zahid kaže: **Ebu Hanife uopće noću nije spavao!**[73] Zbog njegovog dugog, mirnog i skrušenog stajanja u namazu, prozvan je, kako bilježi Ebu Asim en-Nebil, stubom/*veted.*[74]

Hafs b. Abdurrahman veli: **Ebu Hanife je oživljavao noć tako što bi proučio kompletan Kur'an na jednom rekjatu! To je radio punih trideset godina!**[75] Ovu konstataciju u sličnoj verziji prenosi i Zafir b. Sulejman.[76]

Esed b. Omer ističe: **Ebu Hanife klanjao je sabah-namaz sa jacijskim abdestom četrdeset godina! Gotovo svaku noć bi proučio cijeli Kur'an na jednom rekjatu! Toliko bi plakao noću da bi ga susjedi sažaljevali! Bilježi se da je proučio kompletan Kur'an sedam hiljada puta na mjestu gdje će umrijeti!**[77] Hafiz Ibn Kesir navodi da to nije učinio sedam hiljada već sedamdeset hiljada puta!!![78]

Ebu-l-Džuvejrija konstatira: **Družio sam se sa Hammadom b. Ebi Sulejmanom, Muharib b. Desarom, Alkamom b. Mersadom, Avn b. Abdullahom i Ebu Hanifom. Nisam primijetio da iko od njih ljepše provodi noć u ibadetu od Ebu Hanife! Družio sam se sa njim**

---

[71] **Tarihu Bagdad**, 13/353.
[72] Isti izvor i strana.
[73] Isti zvor i strana.
[74] Isti izvor, 13/354.
[75] Isti izvor i strana.
[76] Isti izvor i strana.
[77] Isti izvor i strana.
[78] Vidi: **El-Bidaje ve-n-nihaje**, 10/116.

mjesecima i nisam primijetio da je ikada tokom noći zaspao![79]

Uz veliku skrušenost za vrijeme namaza, što je bila prepoznatljiva karakteristika ovog velikana, Ebu Hanife je, kako navodi Ebu Jahja el-Hemmani, uljepšavao svoju odjeću, češljao bradu i namirisavao se, ukazujući time počast namazu kroz koji se manifestira direktni kontakt sa Gospodarom svjetova![80]

Kada je ovaj velikan umro, zatraženo je od Ebu Amareta da ga okupa, što je on i učinio, a nakon gusula, u prisustvu Ebu Hanifinog sina Hammada, koji i prenosi njegove riječi, rekao sljedeće: **Allah ti se smilovao i oprostio ti! Postio si trideset godina i nisi zaspao u toku noći četrdeset godina!**[81]

Očito je da se se radi o Davudovom, a.s. postu, kada se jedan dan jede a drugi posti. Kada je u pitanju spavanje koje je neophodno za zdravlje i život svake osobe, treba naglasiti da se u islamu prakticira tzv. *kajlula/*odmor i spavanje između podne i ikindije-namaza. Očito je da je taj odmor bio sasvim dovoljan Ebu Hanifi da noć provede u intenzivnom ibadetu!

---

[79] **Tarihu Bagdad**, 13/355.
[80] Isti izvor, tom i strana.
[81] **Tarihu Bagdad**, 13/354 i **Tehzibu-t-tehzib**, 4/230.

On je, iako to nama nemoguće izgleda, znao, kako tvrdi Jahja b. Nasr, proučiti u toku mubarek-ramazana šezdeset puta kompletan Kur'an!!![82]

Ahmed b. Junus prenosi da je čuo Zaidu koji kaže: **Klanjao sam jaciju-namaz zajedno sa Ebu Hanifom u njegovoj džamiji. Želio sam, nakon namaza, ostati sa njim kako bih ga upitao za neka šerijatsko-pravna rješenja. Kada su se ljudi razišli, on je počeo klanjati nafilu-namaz i kada je došao do ajeta: (...** ***pa nam je Allah milost darovao i od patnje u ognju nas sačuvao),*** [83] **čekao sam dok završi namaz. Međutim, on je ponavljao ovaj ajet sve dok mujezin nije zaučio ezan za sabah-namaz.**[84]

Jezid b. Kumejt tvrdi da se Ebu Hanife izuzetno puno sjećao svoga Gospodara. Bojazan od Allaha bila je njegova prepoznatljiva crta. Tako je, jednom prilikom, tvrdi on, jaciju-namaz predvodio Ali b. Husejn, mujezin, koji je na jednom rekjatu učio suru *Ez-Zilzal*. Za njim je klanjao Ebu Hanife. Nakon namaza, narod se razišao a Ebu Hanife je sjedio na mjestu gdje je klanjao namaz razmišljajući, duboko dišući i uzdišući! Izišao sam polahko iz džamije da me ne primijeti i da ga ne ometam, ostavivši svjetiljku/lampu u kojoj je preostalo još samo malo gasa. Kada sam došao na sabah-namaz, svjetiljka se bila ugasila a Ebu Hanife, stojeći u mraku obraćao se Allahu Milostivom: **O Ti koji nagrađuješ i za najmanji atom dobra i koji kažnjavaš i za najmanji atom zla, spasi Nu'mana, Svoga roba, od vatre i onoga što njoj približava i uvedi ga u prostranstvo Svoje milosti!**[85]

---

[82] **Tarihu Bagdad**, 13/357.
[83] **Et-Tur**, 27.
[84] **Tarihu Bagdad**, 13/357.
[85] **Tarihu Bagdad**, 13/357.

Kasim b. Me'in veli: **Ebu Hanife je čitavu noć, klanjajući noćni-namaz, ponavljao ajet: (*Međutim, Smak svijeta im je rok, a Smak svijeta je užasniji i gorči)*[86] plačući i skrušeno moleći!**[87]

Mali broj osoba, kako navode islamski izvori, imao je čast i sreću proučiti cijeli Kur'an u unutrašnjosti Kjabe. Među počašćenima bio je i Ebu Hanife. Haridže b. Mus'ab kaže: **Četverica imama proučili su kompletan Kur'an u Kjabi. To su: Osman b. Affan, Temim ed-Dari, Se'id b. Džubejr i Ebu Hanife!**[88]

Kada bi se našao u Mekki, najveći dio svog vremena provodio je uz Kjabu, a posebno u tavafu. Tako Ebu Muti' bilježi: **Kada sam bio u Mekki, kad god sam u toku noći prišao Kjabi, zatekao sam Ebu Hanifu i Sufjana es-Sevrija kako tavaf čine!**[89]

Zuhd

Ebu Hanife je brojnim primjerima pokazao da je više težio ahiretu nego dunjaluku i time jasno potvrdio da je na najbolji način definirao i jedan i drugi svijet. Nije, onda, čudno što je s lahkoćom odbijao dunjalučke funkcije i položaje. Naime, ni po koju cijenu nije ih htio prihvatati, shvatajući njihovu zavodljivost i iskušenje pred kojim se može podleći i izgubiti vječnost.

---

[86] **El-Kamer**, 46.
[87] **Tarihu Bagdad**, 13/357. Usporedi: dr. M. eš-Šek'a, isti izvor, str. 80.
[88] **Tarihu Bagdad**, 13/356. Usporedi: isti izvor i strana.
[89] **Tarihu Bagdad**, 13/353. Usporedi: isti izvor i strana.

Otuda je Ebu Hanife odbio biti kadija Kufe, a kasnije,na nagovor halife El-Mensura i vrhovni kadija u Bagdadu, zbog čega je bio bičevan i zatvoren.[90] Većina historičara slaže se da je umro u zatvoru, upravo zbog toga što je odbio primiti ponuđeni položaj bagdadskog kadije.[91]

Dajući prednost ahiretu nad dunjalukom odbio je tu čast i funkciju, jer je sudstvo blisko vladarima, a sudije će biti proživljavane u društvu vladara. No,on je želio ostati u skupini uleme, koja će biti proživljena u društvu vjerovjesnika. Ebu Hanife biće, kako primjećuje dr. Mustafa eš-Šek'a, u pročelju takve skupine!!![92]

Er-Rebi' b. Asim kaže: **Jezid b. Omer b. Hubejre tražio je od mene da mu dovedem Ebu Hanifu kako bi ga postavio nadzornikom nad Bejtu-l-malom/državnom blagajnom, što je on odbio i za to dobio dvadeset udaraca bičem!** Imam El-Gazali, citirajući ovaj primjer, napominje: **Pogledaj kako je bježao od položaja, pa i po cijenu kažnjavanja! Izabrao je dunjalučku kaznu u odnosu na ahiretsku!**[93]

Jednom prilikom Eu Hanife spomenut je u prisustvu čuvenog Abdullaha b. el-Mubareka, koji je, tada kazao: **Vi**

---

[90] Vidi o tome šire: **Tarihu Bagdad**, 13/351, **Sijeru a'lami-n-nubela'**, 6/401; **Tehzibu-t-tehzib**, 4/230; Ebu Zehre, **Ebu Hanife - hajatuhu ve asruhu, arauhu ve fikhuhu**, str. 46-54. Usporedi, takođe: Shibli Nu'mani, cit. djelo, str. 63-74.

[91] Vidi izuzetno lijepu studiju Omera Spahića: **Politički stav Ebu Hanife**, Glasnik IZ, god. LXI, br. 1-2, jan.-feb, 1999. god. str. 37-49, br. 3-4, mart-april, 1999. god, str. 233-245.

[92] Dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str. 84.

[93] **Ihjau ulumi-d-din**, 1/48.

spominjete čovjeka kome je ponuđen dunjaluk sa svim svojim ljepotama, pa ga je on ostavio![94]

Ebu Hanife je, čuvajući se dunjalučkog zavođenja, čak odbijao primati i hedije! Halifa El-Mensur mu je jedanput poslao hediju u iznosu od 10.000 dirhema i jednu mladu djevojku/*džariju,* što je Ebu Hanife odbio. S jedne strane, plašeći se da to ne bi utjecalo na njegove fetve i šerijatsko-pravna rješenja, a s druge strane, smatrao je da je novac vladara došao na haram način. Ebu Hanife je, kao malo ko u njegovo vrijeme, bio poznat po tome što se čuvao sumnjivog novca i nesigurne zarade.[95]

Jednom prilikom Ebu Hanife je, na doista mudar i dosjetljiv način, riješio spor između halife El-Mensura i njegove supruge. Ona mu je zato poslala bogatu hediju, koju je on vratio uz komentar: **Poselamite suprugu halife El-Mensura i recite da sam ja to riješio u ime Allaha Uzvišenog, braneći svoju vjeru. Nisam to činio da bih se nekome približio ili udvorio!!!**[96]

U savjetima svome učeniku Ebu Jusufu on približavanje vlastima uspoređuje sa vatrom i savjetuje mu: **...Ophodi se sa njima kao s vatrom: koristi se, ako već moraš, onoliko koliko ti je neophodno, a onda se udalji!**[97]

---

[94] Ibn Abdulberr, **El-Intika** str. 321.
[95] Vidi o tome: Ez-Zehebi, **Tarihu-l-islam**, 9/306 i dr. M. eš-Šek'a, cit. djelo, str.131.
[96] Šejh Ebu Zehre, cit. djelo, str. 39. Usporedi, Omer Spahić, **Politički stav Ebu Hanife**, Glasnik IZ, LXI, br. 3-4, mart-april 1999. god, str. 235.
[97] Omer Spahić, cit. članak, str. 237.

Druge Ebu Hanifine vrline

Nemoguće je navesti sve vrline ovog velikana, onako kako ih bilježe islamski izvori. Ne zna se koja je,od vrlina koje mu se pripisuju, bila blistavija: da li njegova učenost, oštroumnost, memorija, pobožnost, darežljivost, blagost ili duhovna suptilnost. Da bismo znali vrednovati Ebu Hanifin karakter i visokomoralne kvalitete dovoljno je navesti jednu njegovu, danas inače veoma rijetku osobinu, izbjegavanje ogovaranja. Po toj osobini, između ostalog, bio je poznat veliki imam.

Jednom prilikom obratio mu se neki čovjek, govoreći: **Čuo sam da ljudi iza vaših leđa govore o vama veoma ružne stvari, međutim, ja nikada nisam čuo da ste vi o nekome, iza njegovih leđa, bilo šta ružno rekli!** Odgovorio je samo: **To je Allahova milost, koju On podari onome koga voli!**[98]

Nije ogovarao čak ni svoje neprijatelje. Hatib el-Bagdadi navodi predaju u kojoj spominje da se Abdullah b. el-Mubarek obratio Sufjanu es-Sevriju: **Ebu Abdullahu, koliko je Ebu Hanife daleko od ogovaranja! Nikada ga nisam čuo da ogovara čak ni neprijatelja!!!** Sufjan mu je odgovorio: **Tako mi Allaha, on je toliko pametan da tim činom nije htio uništiti svoja dobra djela!**[99]

Zadovoljimo se, ovom prilikom, spominjenjem samo nekih karakteristika ovog vrsnog islamskog znalca!

---

[98] Vidi: Shibli Nu'mani, cit. djelo, str. 71.
[99] **Tarihu Bagdad**, 13/363.

Ebu Hanifina smrt

Ebu Hanife umro je kao šehid, pošto je otrovan! To tvrde Ez-Zehebi i brojni drugi autori.[100] Naime, halifa El-Mensur pribojavao se Ebu Hanifinog djelovanja čak i iz zatvora, gdje ga je strpao još 146. god. po Hidžri, pa je odlučio otrovati ga, kako bi ga se riješio, 150. god. po H.[101]

Postoje razilaženja u pogledu godine njegove smrti. Neki navode 150, neki 151, a neki 153. godinu po Hidžri. Najveći broj autora slaže se da je, prema dostupnim podacima, umro 150. god. po Hidžri i da je bio napunio 70 godina života.[102] Na vijest o smrti ljudi su u grupama pristizali na njegovu dženazu. Prvu dženazu mu je klanjalo 50.000 ljudi![103] Nakon toga, još pet puta mu je klanjana dženaza, kako tvrdi Ibn Kesir, zbog ogromne gužve i velikog broja ljudi koji su stalno pristizali.[104] Čak postoje predaje da mu je dženaza klanjana narednih dvadeset dana![105]

Ebu Hanife je - Allah mu se smilovao - ukopan u Bagdadu, što navode brojni autori.[106]

---

[100] Uporedi: **Sijeru a'lami-n-nubela'**, 6/403.

[101] Vidi o tome: Shibli Nu'mani, str. 56 i El-Kasimi, **Fadlu-l-mubin**, str. 250.

[102] Uporedi: **Tarihu Bagdad**, 13/452-453; **Sijeru a'lami-n-nubela'**, 6/403; **El-Bidaje ve-n-nihaje**, 10/116.

[103] Shibli Nu'mani, str. 57.

[104] **El-Bidaje ve-n-nihaje**, 10/116.

[105] Shibli Nu'mani, str. 57.

[106] **Sijeru a'lami-n-nubela'**, 6/403; **El-Bidaje ve-n-nihaje**, 10/116 i Ebu Zehre, cit. djelo, str. 53.

Drugo poglavlje

EBU HANIFIN DOPRINOS HADISU I HADISKOJ ZNANOSTI

Malo je u islamskoj prošlosti umova koji su imali briljantnu memoriju, izrazitu inteligenciju i prefinjenu duhovnost kao što je bio slučaj sa imamom Ebu Hanifom. Uz to, vrlo malo je ljudi na koje je upućeno toliko strelica mržnje i zavisti, kao u slučaju ovog velikana! Odgovor na pitanje šta je do toga dovelo, teško je naći. Ovim tekstom, a na temelju relevantne islamske literature i oslanjanjem na najveće umove hadiske znanosti, pokušaće se odgonetnuti zašto je uspostavljen takav odnos spram ovog velikana i ima li, doista, utemeljenja u optužbama koje su upućene na njegovu adresu?!

Optužbe na račun Ebu Hanife

Intencija ovog teksta nije braniti Ebu Hanifu, nego istinu! U brojnim optužbama krije se mnoštvo nelogičnosti koje će i čitaoci nedvojbeno primijetiti. Spomenućemo neke:

Ebu Hanifu optužuju da uopće nije ušao u Medinu!!! Hatib el-Bagdadi citira Muhammeda b. Meslemeta koji prenosi predaju u kojoj se kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, rekao da **Deždžal i kuga neće ući u Medinu!**, a da

je Ebu Hanife jedan od Dedždžala, pa, prema tome, nije ušao u Medinu![107]

Zna se, međutim, na temelju brojnih islamskih djela, da je Ebu Hanife 55 puta obavio hadž i da je, tom prilikom, nebrojeno puta boravio u Medini i sa imamom Malikom raspravljao u Poslanikovoj, s.a.v.s, džamiji o raznim šerijatskopravnim pitanjima! Tako Ibn Ebi Seleme kaže: **Vidio sam Ebu Hanifu i Malika u Poslanikovoj, s.a.v.s, džamiji kako, nakon jacije-namaza, raspravljaju o nekim šerijatskopravnim pitanjima!**[108]

Imam Kevseri zaključuje da je jedan od dedždžala upravo onaj koji govori o ovom velikanu sa takvim neznanjem, mržnjom i glupošću![109]

Hatib el-Bagdadi citira imama Malika, kome se pripisuje da je rekao: **Nije rođena u islamu osoba štetnija za muslimane od Ebu Hanife!**[110]

Smatra da je Malik mislio na analogiju i logiku koju je koristio Ebu Hanife. Međutim, kako bi to mogao reći imam Malik kada se tom metodom i on koristio?! Upotreba racija, analogije i logike nije zabranjena. Naprotiv! Zar ijedna ideologija više podstiče na upotrebu tih Allahovih blagodati od islama! Štetnom se smatra samo ako nije utemeljena na Kur'anu i sunnetu. Kako je to mogao reći Malik, koga je Lejs b. Sa'd vidio oznojenog i primijetio: **Vidim te oznojenog**?

---

[107] Uporedi: **Tarihu Bagdad**, 13/395 i 415.
[108] El-Kevseri, **Te'nibu-l-hatib**, str. 204-205.
[109] Isti izvor, str. 206.
[110] **Tarihu Bagdad**, 13/395 i 415.

On je odgovorio: **Oznojio me je Ebu Hanife. On je, doista, fakih!**[111]

Zar bi to rekao imam Malik koji je preuzeo i složio se sa Ebu Hanifom u 60.000 fikhskih pitanja, kako bilježi imam Et-Tahavi sa senedom od Abdulaziza ed-Deraverdija.? To bilježi i Mes'ud b. Šejbe! Zar bi to rekao imam Malik koji se okoristio spisima i znanjem koji su preko njegovih učenika stigli od Ebu Hanife, kako bilježi Ebu-l-Abbas b. ebi-l-Avvam, i onaj koji je od Ebu Hanife puno naučio kada bi on, posjećujući Poslanikovu, s.a.v.s, džamiju, raspravljao do dugo u noć, kako navodi El-Havarizmi i dr.[112]

Ako analiziramo sened koji navodi Hatib, citirajući Malikovu predaju, ustvrdićemo sljedeće: U senedu se nalazi Abdullah b. Dža'fer, koji prenosi predaje koje uopće nije čuo. Zatim, Hasan b. es-Sabah, kojeg je Nesai ocijenio kao slabog prenosioca, pa Ishak b. Ibrahim el-Hanini, koga Ibnu-l-Dževzi ubraja među slabe a imam Buhari smatra da se njegove predaje moraju provjeriti![113]

Hatib navodi i drugu predaju u kojoj, navodno, imam Malik kaže: **Ebu Hanifino zavođenje štetnije je za ovaj ummet od Iblisovog!!!**[114]

U lancu prenosilaca ove predaje pojavljuju se Ibn Zurejk, Ibn Sulem i El-Ebbar, koji su veoma nepouzdani! Habiba b. Zurejka, Malikovog pisara, Ebu Davud je ocijenio

[111] **Te'nibu-l-hatib**, str.209.
[112] Vidi o tome: cit. izvor, str. 209.
[113] Isti izvor, str. 207.
[114] **Tarihu Bagdad**, 13/396.

kao najvećeg lažljivca! Hafiz Ibn Adijj kaže da su svi hadisi koje Ibn Zurejk prenosi patvoreni. Ahmed tvrdi da nije pouzdan, a Ibn Hibban kaže da pouzdanim prenosiocima potura patvorene predaje![115]

Hatib, takođe, navodi predaju koju stavlja u usta Sufjanu b. Ujejni da je rekao: **Ništa gore u islam nije ušlo od Ebu Hanifinog poturanja!**[116]

Zna se, međutim, kako ističe Ebu Nu'ajm el-Asbehani, sa lancem prenosilaca od Ishaka b. Behlula, da je Sufjan b. Ujejne izjavio: **Moje oči sličnog Ebu Hanifi nisu vidjele!**[117] On napominje da je Sufjan b. Ujejne vidio i Šafiju, i Ahmeda, i Malika, i Evza'ija i Sufjana es-Sewrija. Dajući Ebu Hanifi prednost nad njima, on jasno potcrtava njegove kvalitete! To, potvrđuju i riječi Ishaka b. ebi Israila, koji navodi kako je Ebu Hanife bio spomenut u negativnom kontekstu u prisustvu Sufjana b. Ujejne, koji je odmah reagovao, rekavši: **Kako ćete tako govoriti o njemu?! Ebu Hanife bio je čovjek sa najviše namaza, najvećeg povjerenja i najljepšeg častoljublja!**[118] Hafiz ibn Abdu-l-Berr prenosi više predaja o tome kako je Sufjan b. Ujejne hvalio ovog velikana.[119]

Dokle seže mržnja i mezhebski fanatizam spram Ebu Hanife, i ne samo njega, najilustrativnije kazuje izjava koja se pripisuje Šeriku: **Bolje je da u svakom kvartu bude prodavnica alkohola nego da u njemu bude neki od Ebu Hanifinih pristalica!**[120]

---

115 **Mizanu-l-I'tidal**, 1/452.
116 **Tarihu Bagdad**, 13/416.
117 **Te'nibu-l-hatib**, str. 212.
118 Isti izvor, str. 212.
119 Isti izvor, str. 213.
120 Cit. djelo, str. 213.

Takvih i sličnih predaja prepun je tekst o Ebu Hanifi u *Tarihu Bagdadu*, poznatom djelu Hatiba el-Bagdadija. Doduše, on navodi i veliki broj pohvala i izuzetno visokih ocjena o ovom geniju. Međutim, primjetno je da se Hatib el-Bagdadi uopće nije trudio, iako je bio hafiz hadisa, da provjeri spomenute navode, nego ih je navodio onako kako ih je čuo. Otuda se, s pravom, pita veliki muhaddis Muhammed Zahid b. Hasan el-Kevseri, kako je hafiz hadisa, kakav je bio Hatib, sebi dozvolio da uvrštava u svoje poznato djelo takve predaje koje u sebi sadrže slabost i apokrifnost, kao što je slučaj sa predajama koje devalviraju Ebu Hanifinu osobenost i njegove neopsorne kvalitete![121]

Analizirajući **Tarihu Bagdad** Hatiba el-Bagdadija, **El-Kamilu fi du'afai-r-ridžal** Ibn Adijja i dr. djela i komparirajući ih sa kasnije napisanim, dolazi se do logičkog zaključka da su starija djela prepuna kontradiktornih izjava o ovom velikanu, dok se takvo šta ne može sresti u djelima hadiskih velikana i hafiza hadisa kao što su Ez-Zehebi, Ibn Kesir, Ibn Hadžer, Es-Sujuti i drugi, koji su postavili jake filtere za mezhebske fanatike i apokrifne predaje.[122] Otuda kod njih nema ovakvih podvala, zlobe i mržnje spram ovog Imama i njegovih istomišljenika. Ta činjenica na najbolji način pokazuje, kako navodi hafiz Ez-Zehebi, citirajući El-

[121] Radi boljeg uvida u ovu problematiku pogledaj njegovu knjigu **Te'nibu-l-hatib** koja je prepuna ovih primjera i argumentiranih činjenica koje govore u prilog autentičnosti i utemeljenosti Ebu Hanifinih stavova.

[122] Vidi o tome: Šejh Abdu-l-Fettah ebu Gudde, u En-Nu'manijevoj knjizi: **Mekanetu-l-Imam Ebi Hanife fi-l-hadisi**, str. 6.

Hurejbija, da je veliki broj lažnih predaja nastao kao rezultat zavisti ili totalnog neznanja![123]

Čudno je, međutim, što se i do današnjeg dana razvukla ta magla mržnje, neznanja, fanatizma i zavisti! Očito je da više pažnje treba usmjeriti na činjenice, a ne na baruštinu u kojoj je izmiješan mezhebski fanatizam, površno znanje i zlobna zavist! Primjetno je da i danas, i pored filtera koje su poodavno postavili hadiski stručnjaci kakvi su bili Ez-Zehebi, Ibn Kesir, Ibn Hadžer, Es-Sujuti i drugi, ima onih koje guši dim tog fanatizma!!!

Koliko god su mržnja i zavist bili prepoznatljiva crta u rušenju velikih islamskih autoriteta koji ne pripadaju istom mezhebu, tako i veličanje njihovih ličnosti nije imalo granica, niti mu je bilo kraja! Primjer takve vrste slijepe fanatičnosti i nesmotrene zaslijepljenosti nalazimo u izmišljanju hadisa kako bi se *svoj* imam istakao i naglasila njegova vrijednost. Pogledajmo predaju Ebu Hurejrinu, r.a, predaju po kojoj je, navodno, Allahov Poslanik, s.a.v.s, rekao: **U mome ummetu pojavit će se čovjek po imenu Nu'man, čiji će nadimak Ebu Hanife biti. On će biti svjetlo moga ummeta!** Hatib el-Bagdadi je taj hadis ocijenio kao **mevdu'**/apokrifan![124]

Srećom pa su islamski učenjaci uspostavili veoma precizne kriterije uz pomoć kojih se tačno može ustvrditi koja predaja se može a koja ne može koristiti. Da nije tako, bilo bi mnoštvo patvorenih predaja za i protiv Ebu Hanife, kao što je slučaj i sa fanatičnim pripadnicima različitih mezheba, od čega nije imuno ni naše društvo!

---

[123] **Sijeru a'lami-n-nubela'**, 6/402.
[124] **Tarihu Bagdad**, 13/335.

Da li je Ebu Hanife, doista, malo poznavao hadis?

U nekim islamskim izvorima iznosi se optužba da je Ebu Hanife veoma malo poznavao hadis. Tako Hatib el-Bagdadi citira predaju Ebu Bekra b. ebi Davuda u kojoj se kaže: **Ukupan broj hadisa koji se prenose od Ebu Hanife je 150! U polovini od ovog broja, on je pogriješio!** Ili citiranje Ali b. el-Medinija da je Ebu Hanife prenio samo 50 hadisa i u njima pogriješio! Dotle ide cinizam spram ovog velikana da mu Ibn Haldun u svojoj **Mukaddimi** potura da ukupan broj autentičnih hadisa koje prenosi Ebu Hanife ne prelazi 17!!![125]

Međutim, zahvaljujući brojnim istraživačima, došlo se do otkrića da takve izjave koje devalviraju njegovo poznavanja ove važne islamske discipline nisu tačne, već su, zbog raznih mezhebskih ili drugih interesa, patvorene i izmišljene!

Tako dr. Mustafa es-Siba'i tvrdi da se lažno potura imamu Šafiji da je imao negativan odnos spram Ebu Hanife. Ako bi izjavio nešto loše o njemu, kako mu se imputira, zašto bi onda tako lijepo i afirmativno rekao: **Ljudima je, doista, neophodan Ebu Hanifin fikh!**[126]

Analizirajući argumente za i protiv ovoga imama, može se doći do sljedećih zaključaka:

1. Ebu Hanife je poznavao dosta hadisa. Međutim, obzirom na njegovu izuzetno veliku strogost u prihvatanju predaja i njegovih veoma zahtjevnih i preciznih kriterija za

[125] Usporedi: dr. M. es-Siba'i, cit. djelo, str. 411-412.
[126] Prethodni izvor, str. 410.

primanje hadisa, mali broj hadisa prenosio je drugima i koristio je samo predaje koje su, dosita, bile provjerene i sigurne!

2. On nije mogao izbjeći upotrebu hadisa pri rješavanju 1.270.000 šerijatskopravnih rješenja.

3. Za razliku od brojnih muhaddisa, Ebu Hanife koristi se i mursel-predajama u donošenju šerijatskopravnih rješenja!

4. Koristeći se kur'anskim ajetima i brojnim hadisima Ebu Hanife je donosio svoje zaključke. On je, kao malo ko, koristio blagodati intelektualnih sposobnosti koje mu je Allah podario. To i jeste, uostalom, vrlina pametnih! Allah je ljudima i podario pamet da se njom koriste. Otuda je imam Malik, govoreći o Ebu Hanifinom logičkom zaključivanju i superiornosti prilikom diskutiranja, rekao: **Da je htio ubijediti onoga s kim raspravlja da je obični stup od zlata, mogao je to učiniti!**[127]

5.- Normalno je bilo očekivati zavist od onih učenjaka toga vremena, koji su u mnogim elementima bili ispod ovog velikana i koji su, očito je, osjetili njegovu superiornost u odnosu na njih. Ne čudi onda Ebu Hanifina konstatacija pri spominjanju jednog velikog učenjaka iz njegovog vremena: **Ibn ebi Lejla je činio i dozvolio da mi se čine takve stvari, koje ja ne bih dozvolio da se čine životinji!**[128]

6. Do kontraverznih stavova, kada je u pitanju ovaj imam, dolazilo je zbog neznanja ili zavisti. Najilustrativniji primjer za to je El-Evza'i. Naime, on je, pod utjecajem neprovjerenih vijesti o Ebu Hanifi, donosio sasvim negativne zaključke o njemu, iako se nikada s njim nije sreo. Jednom

---

[127] Isti izvor, str. 406.
[128] Isti izvor, str. 407.

prilikom upitao je čuvenog Abdullaha b. el-Mubareka, Ebu Hanifinog učenika: **Ko je čovjek iz Kufe, zvani Ebu Hanife, koji uvodi novotarije/bid'ate?** Abdullah b. el-Mubarek mu nije direktno odgovorio, već mu je navodio precizna i utemeljena šerijatskopravna rješenja, našto ga je on upitao: **Ko je autor tako savršenih fetvi?** Odgovorio je: **To je učenjak koga sam sreo u Iraku!** El-Evza'i mu je tada rekao: **On je izvrstan učenjak! Idi i druži se s njim što više!** Tada mu je Ibn el-Mubarek priznao: **To je Ebu Hanife!** Nakon izvjesnog vremena u Mekki su se sreli El-Evza'i i Ebu Hanife i raspravljali o pitanjima koja je spominjao Ibn el-Mubarek, nakon čega je El-Evza'i priznao Ibn el-Mubareku: **Ogovarao sam čovjeka obilnog znanja i izuzetne inteligencije. Molim Allaha da mi oprosti! Bio sam u očitoj zabludi! Obavezno slijedi tog čovjeka, jer je ovo u što sam se uvjerio kod njega, suprotno onome što sam čuo!**[129]

7. Imam Ebu Hanife zadobio je titulu mudžtehida od onih koji se slažu sa njegovim promišljanjem, ali i onih koji imaju drugačije stavove. Poznato je da je jedan od uvjeta za ispravnost idžtihada da se mudžtehid služi *hadisima ahkąma*/hadisima koji tretiraju propise, a njih ima na hiljade! Kako je, dakle, moguće da se jedan od stupova idžtihada baš kod ovog imama ne uvaži?!

8. Ko temeljito analizira Ebu Hanifin mezheb ustvrdiće da se ogroman broj njegovih šerijatskopravnih zaključaka temelji na autentičnim hadisima. Ako se osvrnemo na Murteda ez-Zubejrijevo djelo **El-Ikdu-l-dževahiri-l-menife, fi edilleti Ebi Hanife,** u kojem je autor sakupio hadise iz Ebu

[129] Ibn Hadžer el-Hejtemi, **El-Hajratu-l-hisan, fi menakibi Ebi Hanifete-n-Nu'man,** str. 33. (egipatsko izdanje).

Hanifinih musneda koji se slažu sa predajama šest najpoznatijih hadiskih zbirki/**El-Kutubu-s-sitte**, uočićemo da je taj broj, doista, veliki i da je neozbiljno i neutemeljeno tvrditi kako se Ebu Hanife služio samo sa 17, 50 ili 150 hadisa i da je, čak i u tako malom broju griješio i nije ih utemeljeno prenosio![130]

9. Ebu Hanife je slušao hadis i druge znanosti od 4.000 šejhova! Da je od svakog učitelja zapamtio samo po jedan hadis, bilo bi to 4.000 hadisa! Otuda se sasvim racionalnom doima izjava Jahja b. Nasra koji kaže: **Ušao sam u Ebu Hanifinu kuću koja je bila prepuna spisa/papira!** Upitao sam ga: **Šta je ovo?** Odgovorio je: **Ovo su hadisi! Ja prenosim samo manji dio onih od kojih se ima koristi!**[131]

10. Razlika između Ebu Hanife i drugih muhaddisa je u tome što on nije pisao hadise i pravio hadiske zbirke, kao što su činili Malik i Ahmed, nego je taj posao prepustio svojim učenicima. Tako se navodi da su njegovi učenici, slušajući ga, sačinili značajan broj musneda.

Najpoznatije hadiske zbirke nastale na taj način su:

- **Kitabu-l-asar,** Ebu Jusufa,
- **Kitabu-l-asari-l-merfu'a,** Muhammeda b. Hasana eš-Šejbanija,
- **Kitabu-l-asari-l-merfu'ati we-l-mewkufe,** istog sakupljača,
- **Musned,** Hasana b. Zijada el-Lu'lu'ija,
- **Musned,** Hammada, Ebu Hanifinog sina.

Ostali poznati autori koji su bilježili njegove musnede bili su: El-Vehbi, El-Harisi, El-Buhari, Ibnu-l-Muzaffer,

---

[130] Vidi o tome: dr. M. es-Siba'i, cit. izvor, str. 412.
[131] Spomenuti izvor, str. 413.

Muhammed b. Dža'fer el-Adl, Ebu Nu'ajm el-Asbehani, Ebu Bekr Muhammed b. Abdu-l-Baki el-Ensari, Ibn ebi-l-Avvam Es-Sa'di, Ibn Husrev el-Belhi, Ebu-l-Muejjid Muhammed b. Mahmud el-Havarizmi i Ibn Ukde.

Uz spomenutih 17 navedenih Ebu Hanifinih musneda, spominju se još tri, **Darekutnijev**, te Ibn Šahinov i Hatib el-Bagdadijev, što čini ukupno 20 Ebu Hanifinih musneda. [132]

Ebu-l-Muejjid el-Havarizmi (umro 665. god. po Hidžri) u svojoj obimnoj knjizi, koja sadrži 800 stranica i zove se **Džami'u-l-mesanid,** a koju je klasificirao shodno fikhskim pitanjima, izostavivši iz nje senede kojji se ponavljaju, kaže: **Čuo sam u Šamu neke neznalice kako umanjuju i devalviraju vrijednost Ebu Hanife, pripisujući mu vrlo slabo poznavanje hadisa, smatrajući da nema svoj *musned* kao što ima imam Šafija, ili *muwetta'*, kakav je sačinio imam Malik. To me je iniciralo da prikupim 15 Ebu Hanifinih musneda koje su sakupili istaknuti hadiski stručnjaci.**[133]

Poznati šamski muhaddis Šemsuddin b. Tulun u djelu **El-Fehrestu-l-evsatu** i poznati misirski hafiz hadisa, Muhammed b. Jusuf es-Salihani, u svojoj knjizi **Ukudu-l-džiman** ističu da su slušali i bilježili hadise koje prenosi Ebu Hanife. Tako Es-Salihani kaže: **Ebu Hanife je bio jedan od velikih hafiza hadisa i da nije bilo njegove izuzetne**

[132] Vidi šire o ovoj problematici: dr. M. Es-Siba'i, str. 413-415.
[133] Cit. izvor, str. 414.

zainteresiranosti za hadis ne bi bio u mogućnosti da riješi brojna šerijatskopravna pitanja.[134]

Značajno je napomenuti da **Ebu Hanifin musned,** koji je sakupio Ibn Ukde, kako navodi Bedr el-Ajni u djelu **Et-Tarihu-l-kebiru** obuhvata više od 1.000 hadisa, u kojima se Ebu Hanife pojavljuje kao ravija! Imam Sujuti tvrdi da je Ibn Ukde bio pouzdani i veliki hafiz hadisa i da ga samo fanatici i suviše pristrasne osobe smatraju slabim.[135]

Treba spomenuti i to da Ebu Hanifin učenik Zufer, u svom djelu **El-Asar**, spominje veliki broj hadisa koje izravno bilježi od Ebu Hanife.[136]

Mislim da navedeni podaci sasvim dovoljno kazuju o tome koliko je ovaj velikan uistinu poznavao hadis i hadiske predaje. Dvadeset Ebu Hanifinih musneda najbolja su potvrda za to! Pada, dakle, u vodu Ibn Haldunova optužba da je posredstvom ovog imama došlo samo 17 autentičnih predaja.

Analizirajući takve optužbe, dr. Mustafa Es-Siba'i, smatra da je Ibn Haldun došao do ovakvog zaključka na temelju Malikovog *Muvetta'a*, koji prenosi Muhammed, Ebu Hanifin učenik, koji je ovom djelu pridodao i 13 hadisa koje prenosi Ebu Hanife i 4 hadisa koje od Ebu Hanife prenosi Ebu Jusuf, najpoznatiji Ebu Hanifin učenik, što skupa iznosi 17 predaja.[137]

Brojni autori su u ove i slične greške pali zahvaljujući pretpostavci da se u Kufi veoma slabo poznavao hadis,

---

[134] Isti izvor i strana.
[135] Spomenuto djelo, str. 415.
[136] Isto djelo i strana.
[137] Vidi o tome analizu dr. M. es-Siba'ija, na str. 415.

budući da to nije bio centar hadisa i muhaddisa. Međutim, očito je da se zaboravlja da je Kufa, upravo u Ebu Hanifino vrijeme, bila veliki islamski naučni centar, kao i to da je Ebu Hanife puno putovao i u druge naučne centre toga vremena i da je, na taj način, saznao za znatan broj hadiskih predaja.

S druge strane, utemeljenjem Kufe, 17. god. po Hidžri, ovaj grad postat će stjecište poznatih ashaba. Zna se da je Omer, r.a, poslao u Kufu Abdullaha b. Mes'uda, r.a, koji je bio poznati poznavalac velikog broja predaja koje su navedene u brojnim hadiskim zbirkama. Inače, on od Vjerovjesnika, s.a.v.s, prenosi 848 hadisa.[138] Uz to, zna se da je Ibn Mes'ud, r.a, ubrajan među najučenije ashabe Allahovog Poslanika, s.a.v.s.[139] Kada se još spomene da je ovaj veliki ashab umro u Kufi, 32. god. po Hidžri,[140] onda to uveliko dopunjuje sliku o mogućnosti njegovog djelovanja u tom mjestu i ostavljanja jačeg utjecaja i velikog traga na učenjake koji su tu kasnije živjeli.

Ali b. Ebi Talib, r.a, bio je fasciniran uspjehom Abdullaha b. Mes'uda, r.a, rekavši za Kufu: **Ovo mjesto je napunjeno znanjem/hadisom i fikhom!**[141] Tako će u Kufi od njega i njegovih učenika stasati 4.000 stručnjaka raznih profila koji će biti svjetiljke tog mjesta! Dolaskom Alije, r.a, u Kufu još više se rasplamsao žar za izučavanjem raznih islamskih disciplina. Kada se u obzir uzme i činjenica da se u Kufi nastanilo 1.500 ashaba, onda više nema mjesta skepsi u

---

[138] **El-hadisu ve-l-muhaddisune**, str. 146.

[139] Vidi: M. Handžić, **Uvod u tefsirsku i hadisku nauku**, str. 111.

[140] **El-Hadisu ve-l-muhaddisune**, str.147.

[141] **Es-Sunnetu we mekanetuha fi-t-tešri'I-l-islam**, str. 416.

vezi s tim da li je taj grad bio centar hadisa i drugih islamskih disciplina.

Da li je Ebu Hanife preferirao analogiju u odnosu na hadis?

Najbolji odgovor na to pitanje pronaći ćemo u predaji koju sa senedom od Ebu Jusufa bilježi Ibn ebi-l-Avvam, u kojoj se navodi da je pri rješavanju svakog šerijatskopravnog pitanja Ebu Hanife tražio od pripadnika svog naučnog kružoka da iznesu sve hadise koji tretiraju to pitanje, pa bi, tek onda, nakon navođenja tih predaja, donosili konačne zaključke.[142]

Ibn Abdu-l-Berr navodi Ebu Hanifinu predaju u kojoj on jasno potcrtava svoj stav u vezi s tim pitanjem, gdje govori o neutemeljenosti optužbe koja se navodi u nekim izvorima. Ebu Hanife kaže: **Allah prokleo onoga ko oponira Allahovom Poslaniku, s.a.v.s, s kojim nas je Allah počastio i spasio nas.**[143]

Zna se da je koristio, kako je i sam izjavljivao, analogiju i svoje mišljenje samo u krajnjoj nuždi, kada za to nije imao provjerenih i sigurnih predaja! Čak Ibn Kajjim el-Dževzijje tvrdi da pripadnici hanefijskog mezheba smatraju da je i slab hadis preči od analogije i njihovog mišljenja.[144]

Kako je, onda, došlo do optužbe da je Ebu Hanife preferirao svoje mišljenje u odnosu na hadis?!

Kao odgovor na to može se reći:

---

[142] Isto djelo, str. 417.
[143] Isto djelo, str. 418.
[144] Isto djelo, str. 419.

1. Da su pogledi i kriteriji, kada je u pitanju autentičnost ili slabost prenosilaca hadisa, različiti. Ebu Hanife bolje je poznavao svoje šejhove od kritičara hadisa koji su živjeli i djelovali u vremenima nakon njega.

2. Mudžtehid, katkada, drugačije gleda na hadis od hadiskih stručnjaka. Tako El-Lejs b. Sa'd ubraja 70 hadisa koje je Malik u svom **Muvettau** spomenuo, a ne oslanja se na njih u rješavanju šerijatskopravnih pitanja![145] To pitanje najbolje pojašnjava Ebu Hanife kada kaže: **Primjer onoga koji traži hadis, a nije dobar fakih, je primjer farmaceuta, koji spravlja lijekove a ne zna za koje bolesti se koriste, sve dok ne dođe ljekar koji to odredi. Također, muhaddis ne zna pravu intenciju hadisa dok ne dođe fakih!** [146]

Ibn Abdu-l-Berr bilježi predaju Ubejdullaha b. Amra koji kaže: **Bio sam u društvu sa El-A'mešom, kada mu je došao jedan čovjek, postavivši mu pitanje iz šerijatskopravne oblasti na koje mu on nije mogao odgovoriti. Taj čovjek bio je Ebu Hanife! El-A'meš ga je upitao: Nu'mane, reci nam kakvo je rješenje tog pitanja? On je odgovorio, a onda ga je El-A'meš upitao: Otkuda ti to? Ebu Hanife mu odgovori: To je na temelju hadisa, koji si nam ti pričao! Tada je El-A'meš konstatirao: Mi muhaddisi smo kao farmaceuti, a vi fakihi ste kao ljekari!**[147]

---

[145] Ibn Abdu-l-Berr, **Džami'u-l-bejani-l-ilmi ve fadlihi**, 1/148.
[146] Dr. M. es-Siba'i, cit. djelo, str. 421.
[147] **Džami'u bejani-l-ilmi ve fadlihi**, 1/131.

3. Objektivno sagledavajući vrijeme u kome je živio Ebu Hanife i njegove aktivnosti na polju hadisa, mora se priznati da, doista, neki hadisi nisu došli do njega. To ne treba da čudi ako znamo da ni svi ashabi koji su živjeli sa Poslanikom, s.a.v.s, nisu znali sve hadise,niti su ih sve od njega prenosili. U nekim predjelima islamske države prenošen je i prakticiran određeni hadis, a u drugima nije, zavisno od ashaba koji prenosi dotični hadis. Nema nijednog ashaba koji je memorirao i prenosio sve hadise od Allahovog Poslanika, s.a.v.s.

Tako se pouzdano zna da je bio nepoznat hadis o džizji za vatropoklonike ili hadis o kamati za Omera, r.a, sve dok ga o tome nije kasnije obavijestio Abdurrahman b. Avf, niti mu je bio poznat hadis o traženju dozvole za ulazak u kuću, dok ga sa njim nije, nakon smrti Poslanika, s.a.v.s, izvijestio Ebu Musa el-Eš'ari, r.a. Također, on i Abdullah b. Mes'ud, r.a, nisu znali za hadis o tejemumu, dok ih o tome nisu obavijestili Ammar, r.a, i drugi ashabi. Aiša, Abdullah b. Omer i Ebu Hurejre, r.a, iako prenose najviše hadisa od Allahovog Poslanika, s.a.v.s, nisu znali hadis o meshu, dok ih o tome, nakon Vjerovjesnikove, s.a.v.s, smrti nisu upoznali Alija i Huzejfe, r.a. Hadis o zabrani privremenog braka bio je nepoznat Abdullahu b. Abbasu, r.a, dok ga o tome nisu upoznali ostali ashabi.[148]

Takvih primjera prepuna je islamska literatura. Da li se zbog toga sumnjalo u ashabe?! Naprotiv!!! Da li su zbog toga nazvani nepoznavaocima hadisa Allahovog Poslanika, s.a.v.s?! Naprotiv!!! Kako, onda, i po kojoj logici, optuživati Ebu Hanifu ako nije poznavao sve hadise Vjerovjesnika, s.a.v.s?!!!

---

[148] Vidi o tome: **Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'l-l-islam**, str. 422.

4. Ebu Hanifini kriteriji pri primanju i prenošenju hadisa bili su, doista, rigorozni. Ovom prilikom spomenut ćemo samo neke:

a) Da ne oponiraju Kur'anu. Ako su predaje oponirale *jasnom tekstu Kur'ana, on je takve predaje ostavljao i nije ih* uopće koristio.

b) Da ne oponiraju općepoznatom sunnetu.

c) Da ne oponiraju sličnom hadisu.

d) Da ravija ne postupa suprotno hadisu koji prenosi

e) Da niko od prethodnih stručnjaka u hadisu nije kritikovao taj hadis.

f) Da hifz/memorija prenosioca hadisa bude konstantna od momenta kada je hadis čuo do momenta predaje hadisa drugome

g) Da se predaja u odnosu na druge ne karakterizira po bilo kakvim dodacima, bilo u lancu prenosilaca ili tekstu hadisa![149]

Obzirom da se drugi muhaddisi ili fakihi nisu složili sa svim ovim strogim kriterijima i da su bili blaži u prihvatanju i prenošenju predaja, oni su prenijeli i zabilježili veći broj hadisa, što uopće ne znači da Ebu Hanife nije poznavao te predaje! Bitno je to znati kako se ne bi padalo u greške u koje

---

[149] Vidi šire o ovim kriterijima: dr. M. es-Siba'i, str. 422-424.

padaju oni koji to ne znaju, već bez argumenata ili sa vidljivom pristrasnošću, napadaju ovog vanrednog imama!

Zanimljivo je analizirati neka šerijatskopravna rješenja do kojih je došao Ebu Hanife. Za znatan broj tih rješenja mnogi, neupućeni u široku lepezu Ebu Hanifinog poznavanja hadiskih znanosti, smatraju da ih je donosio iz svoje glave, a ne na temelju sunneta Allahovog poslanika, s.a.v.s.

Uzmimo samo za primjer dizanje ruku u namazu. Po hanefijskom mezhebu, to se čini samo jedanput i to prilikom stupanja u namaz, tzv. **iftitahi-tekbir.** Na čemu Ebu Hanife temelji svoj stav: na analogiji ili na hadisu? Pogledajmo:

Kada se jednom prilikom Ebu Hanife sastao sa poznatim El-Evza'ijem, on ga je upitao: **Zašto vi ne dižete ruke prije odlaska na rukju i nakon dizanja sa rukjua?!** Ebu Hanife mu je odgovorio: **Zato što o tome nema nijedne autentične predaje od Vjerovjesnika, s.a.v.s.** El-Evza'i je odmah reagovao: **Kako nema kada je meni Zuhri prenio od Salima, on od svog oca, a on od Vjerovjesnika, s.a.v.s, da je on dizao ruke kada je stupao u namaz, prije odlaska na rukju i prilikom vraćanja sa rukjua!** Ebu Hanife mu je na to odgovorio: **Meni je prenio Hammad, od Ibrahima, on od Alkame i El-Esveda, a njih dvojica od Abdullaha b. Mes'uda, r.a, da je Vjerovjesnik, s.a.v.s, dizao ruke samo pri stupanju u namaz i da to više nije činio do završetka namaza!** El-Evza'i tada reče: **Ja tebi prenosim od Zuhrija, on od Salima a on od Ibn Omera, r.a, a ti meni kažeš: Prenio mi je Hammad od Ibrahima ?!** Tada mu Ebu Hanife reče: **Hammad je bolji fakih od Zuhrija, Ibrahim od Salima, a Alkame nije ispod Ibn Omera, s tom razlikom što je Ibn Omer ashab! El-Esved je vrlo vrijedan i pouzdan! A Abdullah je Abdullah!** (Misleći na Abdullaha

b. Mes'uda, r.a.). Nakon te argumentacije El-Evza'i je ušutio![150]

Spomenuti primjer nije iznesen da bi se oponiralo stavu onih koji smatraju da u namazu treba više puta dizati ruke! Naprotiv! To je učinjeno samo za to da skepticima učini dostupnim Ebu Hanifino poznavanje hadisa i oslanjanje na sunnet Allahovog Poslanika, s.a.v.s, kako im se ne bi poturale podvale rasute po kojekakvim izvorima.

Neznanje, zavist i mržnja često su bili uzrok da se veliki doprinos islamskih učenjaka prikrije ili da se to pokušava učiniti. Kada je u pitanju Ebu Hanife, te njegovo zanimanje, znanje i doprinos ovoj izuzetno važnoj islamskoj oblasti, to se posebno može uočiti. Sreća pa je u svakom vremenu bilo onih koji su, svojom objektivnošću i naučnom utemeljenošću, skidali veo zaborava ili oblake mržnje sa istinskih islamskih učenjaka. Ovaj tekst pokušaj je da se svijetlim zrakama činjenica rastjera magla zaborava sa ovog genija.

Ebu Hanifino zanimanje za hadis i hadiske znanosti

Još u mladosti se Ebu Hanife počeo interesovati za hadis i hadiske znanosti. Veliki muhaddisi i hadiski kritičari

[150] Ed-Dehlevi, **Hudžetullahi-l-baliga,** 1/131. Usporedi: dr. M. es-Siba'i, str. 424. Zanimljivo bi bilo pogledati hadise koje navodi hafiz hadisa Ebu Dža'fer et-Tahavi u vezi s tim pitanjem. On citira sve hadise za i protiv dizanja ruku više puta. Na kraju, preferira dizanje ruku samo na početku namaza, složivši se sa Ebu Hanifom, argumentirajući to hadisima. (Vidi: **Šerhu me'ani-l-asar, 1/222-228**). To je, isto, uradio i hafiz hadisa Ez-Zejle'i, složivši se sa Ebu Hanifinim stavom, navodeći mnoštvo hadisa. (Vidi: **Nasbu-r-raje li ehadisi-l-hidaje, 1/520-545**).

spominju njegovo zanimanje za hadis i putovanje u potrazi za novim hadisima. Tako poznati hafiz hadisa Ez-Zehebi tvrdi da je Ebu Hanife pokazao izuzetnu pažnju spram hadiskih predaja i da je, u potrazi za njima, puno putovao.[151]

Na drugom mjestu kaže: Ebu Hanife je, zaista, uložio dosta truda u potrazi za hadisom, a to se posebno primjećivalo nakon 100. god. po Hidžri![152]

Dakle, posebnu angažiranost u ovoj oblasti iskazao je poslije dvadesete godine života!

U drugom djelu hafiz Ez-Zehebi kaže da je Ebu Hanifin najveći učitelj u hadisu bio Ata' b. ebi Rebah, koga je Ebu Hanife slušao u Mekki![153]

Potrebno je istaći da je Ata b. ebi Rebah el-Kureši (umro 114. ili 115.god. po H.) bio jedan od najvećih imama i fakiha među tabi'inima. Ibn Sa'd za njega kaže da je bio pouzdan u hadisu i da je izuzetno dobro poznavao tu oblast. Ibn Abbas, r.a, nakon što je bio upitan za neku fetvu, začuđeno je zapitao: **Mekkelije, što se sakupljate oko mene a među vama je Ata'?!**[154]

Veliki muhaddis Husejn b. Ali es-Sajmiri, učitelj Hatiba el-Bagdadija, citira Harisa b. Abdurrahmana koji je rekao: **Prisustvovali smo halkama Ata'a b. ebi Rebaha poredani jedni iza drugih. Kada bi došao Ebu Hanife, Ata' je tražio**

---

[151] Vidi: **Sijeru a'lami-n-nubela'**, 6/392.
[152] Isti izvor, 6/396.
[153] **Duvelu-l-islam**, 1/79. (Izdanje: Daru-l-me'arifi-n-nizamijje, Hajderabad, Indija, 1337. god. po H.)
[154] El-Kasimi, **El-Fadlu-l-mubin**, str. 253.

od nas da proširimo naš krug, a onda bi ga pozvao u svoju blizinu i pokazao mu mjesto u pročelju halke![155]

Iz ovog primjera jasno se da primijetiti da je Ebu Hanife bio najcjenjeniji učenik poznatog Ata'a!

Imam Abdu-l-Vehhab eš-Ša'rani navodi da je Ebu Hanife saznavao hadise preko svog učitelja Ata'a, a da je Ata'a bio učenik Ibn Abbasa, r.a.[156]

Koliko se Ebu Hanife angažirao na prikupljanju i proučavanju hadisa najbolje svjedoči primjer Mis'ar b. Kidama, pouzdanog hafiza hadisa iz Iraka, koji, prisjećajući se, kaže: **Izučavali smo hadis zajedno sa Ebu Hanifom pa nas je nadmašio! Natjecali smo se u zuhdu, pa nas je prevazišao! Rješavali smo šerijatskopravna pitanja, pa je on dostigao ono što već znate!**[157]

Kolika je bila njegova želja za saznavanjem hadisa Allahovog Poslanika, s.a.v.s, najbolje svjedoči predaja koju sa lancem prenosilaca bilježi Ibn Abdu-l-Berr, u kojoj Ebu Hanife kaže: **Kada sam 93. god. po Hidžri sa ocem otišao na hadž imao sam 16 godina. Tom prilikom sam vidio jednog starca oko kojeg su se ljudi okupili. Upitao sam oca: Ko je onaj starac?** Odgovorio je: **To je Abdullah b. El-Haris b. Džuz', jedan od Poslanikovih, s.a.v.s, ashaba!** Upitao sam ga ponovo: **Šta bi se od njega moglo iskoristiti?** Rekao mi je: **Hadisi koje je čuo od Vjerovjesnika, s.a.v.s.!**

---

155 En-Nu'mani, cit. djelo, str. 18.

156 Vidi o tome: Eš-Ša'rani, **El-Mizanu-l-kubra**, str. 83 (Izdanje, Hajderabad, Indija, 1394. god. po H.)

157 Ez-Zehebi, **Menakibu Ebi Hanife**, str. 27. (egipatsko izdanje).

Zamolio sam ga da mu se približimo kako bih nešto čuo. Kada sam mu se približio, čuo sam kako navodi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, rekao: **Ko razumije vjeru, Allah će zadovoljiti njegove potrebe i opskrbiće ga odakle se ni ne nada!**[158]

Ebu Hanifin odnos prema sunnetu

Ebu Hanife je, nakon Kur'ana, svoje fikhske stavove temeljio na drugom izvoru šerijatskog prava – sunnetu! Otkuda, onda, u nekim islamskim izvorima zaključci da je Ebu Hanife preferirao analogiju u odnosu na sunnet?! To pitanje zahtijeva opsežne analize koje su već sačinili brojni islamski učenjaci, među njima šejh Muhammed Ebu Zehre, dr. Mustafa Es-Siba'i, Muhammed Ebu Zehv i dr.

Takva optužba bila je prisutna još za njegova života. Sam Ebu Hanife o tome kaže: **Lažu, tako mi Allaha! Potvaraju nas svi oni koji kažu da preferiramo analogiju nad sunnetom! Zar je potrebno pribjegavati analogiji nakon jasnog teksta hadisa?!**[159]

On je pribjegavao analogiji samo kada nije imao teksta hadisa i to kada je bio u krajnjoj nuždi, kako i sam tvrdi: **Mi smo se služili analogijom samo u krajnjoj nuždi i to ako nismo mogli naći nikakav dokaz u Kur'anu, sunnetu i praksi ashaba!**[160]

Poznata je i njegova izjava u kojoj naglašava da sve što je došlo autentičnom predajom od Vjerovjesnika, s.a.v.s, drage volje je uvažavao i u tome uopće nije bilo razilaženja.

---

[158] Ibn Abdu-l-Berr, **Džami'u bejani-l-ilmi ve fadlihi**, 1/45. (Izdanje: Daru-l-kitabi-ilmijji, Bejrut, bez godine izdanja).
[159] Ebu Zehre, cit. djelo, str. 273.
[160] Isto djelo i stranica.

Ono što je došlo od ashaba, izabirali su, a ono što je došlo nakon te generacije, uvažavali su ili odbacivali, jer su i oni ljudi, skloni i pogoditi i pogriješiti![161]

Tako je Ebu Hanife, na primjedbu Ebu Dža'fera el-Mensura da daje prednost svojim zaključcima nad sunnetom Allahovog poslanika, s.a.v.s, odgovarao da to nije istina, već je činjenica da on preferira Allahovu Knjigu, sunnet Vjerovjesnika, s.a.v.s, a zatim mišljenje Ebu Bekra, Omera, Osmana i Alije, a onda i ostalih ashaba! Međutim, u generacijama nakon njih, kada dođe do razilaženja, tek tada je koristio analogiju, jer, kako napominje, između Allaha i Njegovih robova nema rodbinskih niti drugih veza, pa, prema tome, što su generacije nakon ashaba preče ili bliže Allahu od nas![162]

Očito je da su napadi na Ebu Hanifu nastali zbog toga što je on uvjetovao strožije kriterije u primanju i prenošenju hadisa, posebno u **adaletu** /pravednosti i **dabtu** /preciznosti i to daleko više nego što su uvjetovali ostali muhaddisi i islamski pravnici.

S druge, pak, strane, Ebu Hanife je smatrao da je jači hadis koji prenosi ravija koji je muhaddis ali i fakih u isto vrijeme, nego onaj hadis koji prenosi samo muhaddis, jer je fakih osoba koja dobro poznaje vjeru i šerijatskopravne

---

[161] Cit. djelo, str. 274.
[162] Isto djelo i strana. Uporedi: Eš-Ša'rani, **El-mizanu-l-kubra**, 1/52.

propise, pa je, otuda, smatrao da su muhaddisi kao apotekari a fakihi kao ljekari![163]

Inače, učenjaci iz Iraka postavili su stroge kriterije u prihvatanju predaja, pa su više voljeli utvrditi da neku predaju sigurno prenosi ashab ili tabi'in, nego da kažu da je došla od Vjerovjesnika, s.a.v.s, ako, doista, nisu sigurni u to! Otuda je izgledalo da Ebu Hanife ne uvažava brojne hadise i da preferira svoje mišljenje. Međutim, razlog je jedino u opreznosti da se na neutemeljenoj predaji ne donose šerijatskopravni zaključci![164]

Muhammed Ebu Zehv tvrdi da je apsolutna laž optužba na račun Ebu Hanife da je preferirao svoje mišljenje u odnosu na hadis! On tvrdi da je svoje stavove temeljio na mišljenjima ashaba, ako bi nedostajali autentični hadisi koji tretiraju određenu šerijatskopravnu oblast. Čak je uvažavao i temeljio svoje stavove na mursel-predajama, dok su brojni islamski pravnici to odbacivali![165]

Inače, poznata je praksa velikih imama da svoje fikhske zaključke nisu temeljili na nesigurnim predajama. Tako se bilježi da imam Malik oponira na 70 mjesta sunnetu koji nije autentičan, a svoje stavove temelji na analogiji, pa, i pored toga, nije optužen da preferira svoje mišljenje nad sunnetom![166]

---

[163] Vidi: Ibn Abdu-l-Berr, cit. djelo, 2/131; dr. M. es-Siba'i, cit. djelo, str. 421 i Ebu Zehre, spomenuto djelo, str. 283.

[164] Vidi o tome detaljnu analizu koju je sačinio Imam Ebu Zehre u spomenutoj knjizi, str. 272-303.

[165] Vidi šire: **El-Hadisu ve-l-muhaddisune**, str. 285-286.

[166] Pogledaj zanimljive zaključke: **El-Hadisu ve-l-muhaddisune**, str. 286.

Ebu Hanifin ugled u hadiskoj znanosti

Većina učenjaka u svojim djelima potvrđuje imamet ovog genija u hadisu i hadiskoj znanosti. Tako Ebu Davud es-Sidžistani, poznati autor **Sunena**, jedne od šest najpoznatijih hadiskih zbirki, tvrdi: **Allah se smilovao Maliku, Šafiji i Ebu Hanifi koji su bili imami u hadisu!**[167]

Hafiz ez-Zehebi u svom **Mizanu-l-i'tidalu**, u kojem je kritikovao brojne muahaddise zbog nekih nedostataka: nepreciznosti, slabosti, laži i sl., u uvodu ovog djela napominje da u njemu nije kritikovao, niti je spomenuo imena čuvenih imama, koji se stoljećima slijede zbog njihove iskrenosti, utemeljenosti i učenosti, kao što su Ebu Hanife, Šafija i Buhari, a ako ih i spomene, kako napominje, onda je to u pozitivnom kontekstu! Međutim, i pored toga, neko je u izdanju **Daru-l-fikra** ubacio da se na Ebu Hanifu Ez-Zehebi kritički osvrće, što oponira upravo onome što je sam Ez-Zehebi naveo u uvodu ove svoje knjige![168]

Očito je da je neko iz pristranosti i mezhebske zaslijepljenosti ubacio tekst koji uopće nije napisao hafiz Ez-Zehebi! Može se slobodno konstatirati da ta osoba iz svoje fanatičnosti i zaslijepljene mržnje nije uspjela primijetiti da je hafiz Ez-Zehebi već u uvodu ovog svog značajnog djela eksplicite napomenuo da se neće kritički osvrtati na čuvene imame kakvi su Ebu Hanife, Šafija i Buhari![169] Iz tog postupka vidi se da mržnja očiju nema, a i kada ima oči – vida nema!!!

---

[167] Ibn Abdu-l-Berr, cit. djelo, 2/163.
[168] Uporedi: **Mizanu-l-I'tidal**, 4/265.
[169] Uporedi ovu činjenicu u istom djelu: 1/ 2-3.

Ebu Hanifino izuzetno poznavanje hadiske discipline **El-Džerhu ve-t-ta'dilu** /*o povredivosti i nepovredivosti prenosilaca hadisa*, jasno raspoznaje čuveni hafiz u hadisu imam El-Bejheki, koji uvažavajući njegovu ocjenu o nepovredivosti i autentičnosti Ata b. Ebi Rebaha i povredivosti i slabosti Džabira El-Džu'fija, priznaje Ebu Hanifi posebnost u ovoj hadiskoj oblasti![170]

Imam Ez-Zehebi, kada spominje Džabira b. Jezida el-Džu'fija el-Kufija, jednog od ši'ijskih muhaddisa, uz ostale, također uvažava Ebu Hanifinu kritiku ovog muhaddisa, za koga je Ebu Hanife ustvrdio da od njega nije vidio većeg lašca.[171]

Tu Ebu Hanifinu ocjenu uvažava i imam Tirmizi, iznosi je i slaže se s njim![172]

Hakim en-Nejsaburi u poznatom djelu **Ma'rifetu ulumi-l-hadisi,** u poglavlju koje tretira poznate i pouzdane imame u hadisu iz generacije tabi'ina i etba'i-t-tabi'ina, između ostalih, navodi i Ebu Hanifu, što eksplicite govori o njegovoj izuzetnoj poziciji kao imamu u hadisu, među najvećim autoritetima hadiske znanosti.[173]

Ibn Tejmijje sa velikim respektom govori o Ebu Hanifi[174] nazivajući ga jednim od najpoznatijih imama, napominjući da je znaniji i veći fakih od Tahavija i sličnih![175]

---

170 Vidi: El-Bejheki, **Delailu-n-nubuvve**, 1/43-46. (Bejrutsko izdanje, 1405. god. po H.).

171 Provjeri: **Mizanu-l-I'tidal**, 1/380.

172 Tirmizi, **Kitabu-l-ilel**, 5/696. (Štampana zajedno sa njegovim Sunenom).

173 Vidi: **Ma'rifetu ulumi-l-hadisi**, str. 240-249.

174 **Minhadžu-s-sunneti-n-nebevijje**, 4/194-195.

175 Ebu Dža'fer et-Tahavi bio je hafiz hadisa i jedan od najvećih pravnika hanefijske pravne škole. Umro je 321. god. po Hidžri.

Na drugom mjestu Ibn Tejmijje spominje da su četverica velikih imama bili imami i u hadisu, i u tefsiru, i u tesavvufu i u fikhu![176]

Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje, takođe, sa izuzetnim respektom, upoređuje Ebu Hanifu sa Šafijom, Ahmedom, Malikom, Ebu Jusufom, Buharijom i dr.[177]

Dakle, svi navedeni velikani hadiske i, uopće, islamske znanosti, kao što su Ebu Davud, Tirmizi, Hakim, Bejheki, Ibn Abdu-l-Berr, Ibn Tejmijje, Ibnu-l-Kajjim i brojni drugi, složili su se da je Ebu Hanife bio jedan od poznatih imama i u hadisu, čije su mišljenje i ocjena bili izvor kasnijim generacijama za oblast povredivosti i nepovredivosti prenosilaca hadisa, u slučaju skrivenih mahana u hadisu, u ocjeni teksta hadisa i drugim segmentima ove znanosti!

Veliki broj hadiskih stručnjaka, i u prošlosti i u novije vrijeme, priznaju mu preciznost, memoriju i utemeljenost prilikom prenošenja hadisa. Tako Abdullah b. Davud el-Hurejbi zaključuje: **Muslimani u svojim namazima treba da uče dove za Ebu Hanifu, zbog njegove brige, čuvanja i doprinosa sunnetu i fikhu!** [178]

Šejhu-l-islam Ibn Tejmijje zaključuje: **Učenjaci kao što su Se'id b. Musejjeb, Urve b. Zubejr, Hasan el-Basri, Ebu Hanife, Ebu Jusuf, Muhammed b. Hasan, Malik, Šafi', Ahmed, Ibn Džerir et-Taberi i dr. danonoćno su tražili znanje i ništa drugo ih nije zaokupljalo. Oni su nekada**

---

[176] **Minhadžu-s-sunneti-n-nbebevijje**, 1/172-173.
[177] Provjeri: **I'lamu-l-muvekki'in**, 1/35.
[178] En-Nu'mani, **Mekanetu-l-Imam Ebi Hanife fi-l-hadisi**, str. 32.

preferirali stav jednog, a nekada drugog ashaba, onako kako su smatrali na temeljima šerijata![179]

Ibn Tejmijje, spominjući islamske učenjake koji su bili predvodnici u brojnim islamskim disciplinama, svaki put navodi i Ebu Hanifu kao jednog od nezaobilaznih islamskih autoriteta koji je bio i ostao izvor i inspiracija generacijama muslimana poslije njega![180]

Njegovo izuzetno poznavanje hadisa jasno potcrtava imam Es-Serhasi, kada kaže: **Ebu Hanife bio je najveći poznavalac hadisa u svoje vrijeme! Međutim, zbog njegovog rigoroznog kriterija u pogledu preciznosti ravija i prevelike opreznosti da se slabe predaje ne pomiješaju sa autentičnim, malo je prenosio hadis!**[181]

Otuda, kako tvrdi imam Alauddin el-Kasani, hadisu koji je Ebu Hanife, na temelju svojih kriterija, proglasio autentičnim, niko nakon njega nije uspio naći mahanu i nedostatak![182]

Imam Šemsuddin es-Salihi eš-Šafi'i tvrdi da Ebu Hanife spada u najveće hafize hadisa! On zaključuje da je on prvi izvlačio šerijatskopravna rješenja iz hadisa, i sa čuđenjem se pita: **Kako bi mogao izvući toliko zaključaka i riješiti**

---

[179] Ibn Tejmijje, spomenuto djelo, 3/142. Uporedi: Prethodni izvor, str. 47-48.

[180] Uporedi: **Minhadžu-s-sunne**, 1/167-168; 1/172-173 i 1/215-216.

[181] Es-Serhasi, **Usulu-l-fikh**, 1/350. (Izdanje: Daru-l-kitabi-l-arebi, 1372. god. po H.). Uporedi, takođe: En-Nu'mani, cit. djelo, str. 57

[182] El-Kasani, **Beda'i-sana'i fi tertibi-š-šera'i**, 2/97. (Egipatsko izdanje, 1327. god. po H.). Uporedi: **Mekanetu-l-Imam Ebi Hanife**, str. 58.

toliko šerijatsko-pravnih pitanja da nije dužnu pažnju posvetio hadisu!?[183]

Imam El-Adžluni tvrdi da je Ebu Hanife bio najveći znalac Kur'ana i sunneta, jer se, naprosto, o šerijatskopravnim rješenjima ne može ni raspravljati bez decidnog poznavanja ova dva fundamentalna izvora islama! On je u svoje djelo **Igdu-l-dževheri-s-semin**, koje sadrži 40 hadisa iz najpoznatijih hadiskih zbirki, uvrstio, između ostalih, i hadis iz Ebu Hanifinog **Musneda**, priznavši tako da ga smatra stručnjakom i u oblasti hadiskih znanosti![184]

Njegovu izuzetnu nadarenost kao kritičara hadisa u poznatoj hadiskoj disciplini povredivosti i nepovredivosti prenosilaca hadisa/*Ilmu-l-džerhi ve-t-ta'dili*, ističu hafiz Abdul-Kadir el-Kureši, imam Tirmizi, hafiz Bejheki, Es-Sehavi, Ibn Hibban, Ibn Adijj, Ibn Abdu-l-Berr, Ibn Hazm, Hakim en-Nejasuburi, Ez-Zehebi, Ebu Hajjan el-Endelusi, Ibn Kesir i brojni drugi.[185]

Brojni muhaddisi su vremenom pokušali skinuti etiketu sa Ebu Hanife, kao nedovoljno upućenog u hadisku znanost, što mu je od strane neznalica, zavidnika i mezhebskih fanatika nalijepljena. Tako su hafizi hadisa: El-Mizzi, Ez-Zehebi, Et-Turkmani, Ebu-l-Mehasin el-Husejni et-Tarabulsi, Ibn Kesir, En-Nevevi, Es-Sem'ani i dr. potrošili puno vremena da dokažu da ovaj genije nije ništa manji stručnjak

---

[183] Vidi: En-Nu'mani, cit. djelo, str. 66.

[184] Vidi: **Ikdu-l-dževheri-s-semin, fi erbe'ine hadisen, min ehadisi sejjidi-l-murselin**, str. 4-6. (egipatsko izdanje, 1322. god. po Hidžri).

[185] Pogledaj: **Mekanetu-l-Imam Ebi Hanife**, str. 66-67.

u hadisu, nego što je npr. bio u fikhu![186] Svi oni slažu se da je bio izuzetno strog u prenošenju hadisa, oslanjajući se na konstataciju Jahja b. Me'ina, koji je rekao: **Ebu Hanife bio je pouzdan u hadisu! On je prenosio samo onaj hadis koji je precizno zapamtio a nije prenosio one u koje nije siguran!**[187]

Nakon pročišćavanja brojnih tekstova koji negativno tretiraju ovog učenjaka, mali broj autora kasnijih generacija navodi optužbe na njegov račun. Jedan od rijetkih koji ga optužuju za slabost je šejh Muhammed Nasiruddin el-Albani. Kada on citira hadis: **Kada se pojavi zvijezda /Surejja, podigne se nesreća sa stanovnika svakog područja!**[188] Taj hadis prenosi Ebu Hanifin učenik Muhammed b. Hasan, od Ebu Hanife, on od Ata' b. Ebi Rebaha, a on od Ebu Hurejre, r.a, merfu'-predajom. Inače, posredstvom Ebu Hanife ovaj hadis bilježe Es-Sekafi u **El-Fevaidu**, Taberani u **El-Mu'džemu-l-evsatu** i **El-Mu'džemu-s-sagiru** i Ebu Nu'ajm u **Ahbaru Asbehan.**[189]

Šejh El-Albani tvrdi da su sve ravije citiranog hadisa pouzdane, izuzev Ebu Hanife, koji se, uprkos utemeljenosti u fikhu, smatra slabim u pogledu pamćenja. On navodi da to smatraju Buhari, Muslim, Nesai, Ibn Adijj i drugi, pa zbog toga Ibn Hadžer u **Takribu-t-tehzibu**, spominjući Ebu Hanifinu biografiju ističe samo da je bio **poznati fakih**![190]

Međutim, Ibn Hadžer nigdje ne optužuje Ebu Hanifu za lošu memoriju, niti za neku drugu slabost u hadisu, pa se,

---

[186] Vidi o tome opširniju studiju: **Mekanetu-l-Imam Ebi Hanife**, str. 87-116.

[187] Vidi: cit. djelo, str. 88.

[188] Hadis bilježi Imam Muhammed b. Hasan u **Kitabu-l-asaru**, str. 159.

[189] El-Albani, **Silsiletu-l-ehadisi-d-da'ife**, 1/572.

[190] Vidi: cit. izvor i strana.

otuda, šejh Muhammed Abdu-r-Rešid en-Nu'mani pita: Kako je muhaddis, kakav je bio šejh El-Albani, mogao zaključiti iz Ibn Hadžerovih riječi: **poznati fakih**, da je slab prenosilac hadisa???!!![191]

Šejh En-Nu'mani dalje se pita: **Kako ga je Jahja b. Me'in, jedan od najvećih hadiskih kritičara svih vremena, mogao nazvati pouzdanim[192] a šejh El-Albani slabim???!!!**

Očito je da su neki hadiski kritičari opovrgli svoju prethodnu ocjenu o nekom prenosiocu. Tako Nesai u svom djelu o slabim prenosiocima kaže: **Ebu Hanife nije jak u hadisu!**[193] Međutim, očito je, da je vremenom Nesai promijenio svoju ocjenu, što jasno potvrđuje hadis koji navodi u **Es-Sunenu-l-kubra,** a čiji sened smatra slabim zbog Asima b. Omera, jednog od prenosilaca ovog hadisa. Iako se u ovom rivajetu spominje i Ebu Hanife, kao prenosilac ovog hadisa, Nesai ga ne uvrštava u red slabih prenosilaca, što jasno upućuje na promijenjen stav spram Ebu Hanife![194]

Otuda, šejh En-Nu'mani ne može shvatiti pretjerivanje pojedine uleme u napadima na ovog genija.[195] To, također, nije mogao shvatiti ni veliki hafiz hadisa Ibn Abdu-l-Berr, koji je konstatirao: **Pretjerali su muhaddisi u kritici Ebu**

---

[191] Vidi, En-Nu'mani, cit. izvor, str. 119-122.
[192] Ibn Hadžer, **Tehzibu-t-tehzib**, 4/229.
[193] **Ed-Du'afa' ve-l-metrukin**, str. 226. (Izdanje: Daru-l-kalem, Bejrut, 1985. godine).
[194] Provjeri: **Es-Sunenu-l-kubra**, poglavlje: **Men veka'a ala behimetin**, 4/322-323.
[195] Vidi, En-Nu'mani, isti izvor, str. 128.

Hanife i prešli su svaku mjeru u tom pogledu![196] Slično konstatira i Jahja b. Me'in, savremenik Ahmeda b. Hanbela, kada kaže: **Doista su neki od nas pretjerali u kritici Ebu Hanife i učenjaka iz njegovog mezheba!**[197]

Otuda šejhu En-Nu'maniju ne preostaje ništa drugo, nego da zaključi ustima El-Hurejbija, jednog od poznatih muhaddisa, da je negativan stav spram Ebu Hanife rezultat neznanja ili zavisti!!![198]

---

[196] **Džami'u bejani-l-ilmi ve fadlihi**, 2/148.
[197] En-Nu'mani, str. 131-132.
[198] Isti izvor, str. 123.

Treće poglavlje

NEKI FRAGMENTI IZ ŽIVOTA IMAMA EBU HANIFE

Imam Ebu Hanife je svojom oštroumnošću, izuzetnom inteligencijom i vanrednom snalažljivošću rješavao akutne probleme tadašnjeg islamskog svijeta, i, bez sumnje, bio najveći autoritet tog vremena. On nije rješavao samo šerijatskopravna i druga pitanja veoma važna za razvoj islamske misli uopće, već je svojom otvorenošću, prisnošću i stalnim komuniciranjem sa običnim ljudima rješavao i njihove, naoko, najobičnije probleme, ali za njih, u tom momentu, nerješive enigme. Njegova rješenja su se razlikovala od drugih: bila su jasna, jednostavna, prirodna! Upravo zbog tih karakteristika njegova rješenja su bila nenadmašna i sva druga su padala u sjenu! To smo vidjeli iz ranije citiranih primjera. Znajući da će čitateljstvo zanimati i drugi primjeri iz njegovog života, navešćemo još neke fragmente, koji će nam na najbolji način ilustrirati Ebu Hanifinu genijalnost.

1. Ebu Hanife i nevjernik

Nije bio rijedak slučaj, u prvim stoljećima islama, da dođe do naučnih rasprava između islamskih i neislamskih

intelektualaca. Takvu raspravu inicirao je jednom prilikom i vizantijski vladar, upravo u vremenu imama Ebu Hanife, poslavši svog najvećeg intelektualca sa tri pitanja u Kufu.

Tadašnji halifa ponudio je islamskim znamenitim učenjacima da se upuste u raspravu s vizantijskim izaslanikom, ali su se oni ustručavali da se odvaže na taj korak. Jedini koji se na to odvažio bio je Ebu Hanife.

Inače, rasprave su bile javne i njima su prisustvovali brojni znatiželjnici. Kada je imam Ebu Hanife ušao u salu predviđenu za dijalog, vidio je da vizantijski učenjak sjedi na jednoj vrsti minbera, predviđenog samo za velikane.

Ebu Hanife mu se približio i upitao ga: **Jeste li Vi došli pitati?** On je odgovorio: **Da!** Tada mu je Ebu Hanife rekao da siđe sa tog mjesta, jer je to mjesto predviđeno za one od kojih se traži rješenje i odgovor, a ne za one koji pitaju! Vizantinac, bez komentara, prihvati taj prigovor i kada imam Ebu Hanife sjede na to mjesto, pozove ga da počne sa prvim pitanjem.

Šta je postojalo prije Boga?! – glasilo je pitanje vizantijskog učenjaka. Ebu Hanife ga, umjesto odgovora, upita: **Da li se Vi razumijete imalo u matematiku?!**? On odgovori u čudu: **Svakako da se razumijem!** Ebu Hanife ga ponovo upita: **Ima li ijedan broj prije broja jedan?** Vizantinac odgovori: **Ne. On je prvi i prije njega nema ništa!** Tek tada mu Ebu Hanife odgovori: **Kada prije broja jedan nema ništa, pa kako da bude nešto prije Jednog, Jedinog Allaha!**

Tada on uputi drugo pitanje: **Gdje se nalazi Bog, na *kojem mjestu i na kojoj strani?*** *Ebu Hanife ga ponovo* upita: **Recite mi, kada upalite svijeću, na koju stranu ona**

baca svjetlost? Vizantinac odgovori: **Na sve strane podjednako!** Ebu Hanife mu, tada, odgovori: **Kada u *slučaju svijeće, koju je napravio* neznatan *rob Allahov*, ne možete opredijeliti stranu na koju baca svjetlost, kako, onda, to možete učiniti sa Gospodarom neba, Zemlje i svega što je stvorio?!**

Nakon toga, vizantijski predstavnik pređe i na treće pitanje, koje je glasilo: **Šta sada radi Bog?** Ebu Hanife mu mirno odgovara: **Skida sa minbera i ponižava nevjernike kao što ste Vi, a podiže ugled vjernicima, kao što sam ja!**

Nakon toga vizantijski učenjak pokupi svoje stvari i poražen se vrati u svoju domovinu.

Značajno je napomenuti, kako navodi El-Hatib el-Havarizmi, da je tada Ebu Hanife bio mladić i da ni blizu nije bio dostigao zrelost i znanje koje će tek kasnije dostići![199]

2. Ebu Hanife i Ebu Jusuf

Jednom prilikom razbolio se Ebu Jusuf, učenik Ebu Hanifin i kasnije veliki islamski učenjak i hafiz hadisa, pa je Ebu Hanife, plašeći se da mu šta ne bude, jer je u njemu vidio velikog učenjaka, nekim svojim prijateljima zabrinuto govorio: **Ako izgubimo ovog mladića, teško da mu nađemo ravnog u znanju!**

[199] Vidi ovu zanimljivu raspravu: Šejh Zejnu-l-Abidin b. Ibrahim b. Nudžejm, **El-Ešbah ve-n-nezair**, str. 427-428.

Allah je učinio da Ebu Jusuf vrlo brzo ozdravi i, obzirom da je čuo šta je njegov učitelj govorio o njemu, počeo se ponositi i uzdizati do te mjere, da nije više posjećivao predavanja svoga učitelja, već je sam organizirao kružoke i počeo zasebna predavanja iz oblasti šerijatskog prava.

Ebu Hanife, primijetivši da je Ebu Jusuf prekoračio mjeru i da se uzoholio i da, na takav način, neće dostići vrhunac u nauci, pošalje jednog čovjeka da upita Ebu Jusufa za jedno šerijatskopravno rješenje, u vezi sa krojačem. Kada je taj čovjek došao Ebu Jusufu, nastupio je onako kako mu je rekao Ebu Hanife. Počeo je pitanjem: **Stalni mušterija donese svom krojaču jednog dana dovoljno platna da mu skroji odijelo. Pogodili su se da ga skroji za dva dirhema. Kada je bilo vrijeme za preuzimanje odijela, mušterija je došao, ali je krojač tada zanijekao da mu je on uopće donio platno za odijelo! Poslije se krojač duboko pokajao što je za tako male pare odbio stalnog mušteriju i odlučio je da mu vrati to odijelo, uzme nadnicu za svoj rad i uljudno mu se izvini i zatraži halala! Šta mislite, ima li pravo, po šerijatu, uzeti mu ta dva dirhema za svoju zaslugu?** Imam Ebu Jusuf, bez dvoumljenja, odgovori: **Ima pravo!** Čovjek mu reče: **Niste pogodili!** Tada se Ebu Jusuf brzo ispravi: **Nema pravo!** Na to će onaj čovjek: **Niste pogodili ni ovaj put!**

Tada imama Ebu Jusufa obli znoj. Kako i ne bi, kada njega učenog intelektualca, pred tolikim brojem prisutnih predavanju, ponizi jedan obični čovjek! Dakle, nije ni prvi, ni drugi odgovor, a on nije znao treći!!! Tek tada mu je sinulo da je takvo pitanje mogao postaviti samo njegov učitelj Ebu Hanife! Odmah je otišao do Ebu Hanife da se uvjeri u to.

Kada se pojavio na vratima Ebu Hanifine kuće, on mu dobaci: **Otkuda u ovo doba, da te nije, kojim slučajem,**

potjerao kakav krojač?! Ebu Jusuf mu odgovori: **Pogodili ste, kao što ste nagovorili onog čovjeka da me pita!**

Ebu Jusuf ga je zamolio da mu pojasni to zamršeno pitanje. Ebu Hanife mu reče: **Stvar je jasna, ali te tvoja oholost spriječila da zrelo razmisliš o ovom pitanju! Ako je krojač mislio sebi prisvojiti to odijelo, prije nego ga je skrojio, onda nema pravo na nagradu i zaradu, jer je krojio sebi, ali ako je to smislio, pošto je odijelo bilo skrojeno, onda mu je mušterija dužna platiti!** Na kraju je imam Ebu Hanife konstatirao: **Ko smatra da više ne treba učiti, neka plače sam nad sobom!**[200]

3. Ebu Hanife i beduin s vodom

Kada je Ebu Hanife, na putu za Mekku, prolazeći kroz pustinju, za vrijeme nesnosne žege, toliko ožednio da mu se grlo sasvim osušilo, zatražio je od beduina koji mu je pozajmio devu da se napije vode iz njegove mješine, ne sluteći da će ga ovaj odbiti. **Nema ni kapi vode besplatno,** - odgovori mu beduin - **nego ću ti i vodu i posudu prodati za jedan dukat!** Ebu Hanife, koga je žeđ toliko oprhvala pristane na to i reče mu: **Dobro, evo dukat, samo donesi vodu!**

---

[200] Ovu zanimljivu zgodu vidi: Tekijjuddin b. Abdulkadir et-Temimi el-Misri, **Et-Tabekatu-s-senijje, fi teradžimi-l-hanefijje**, str. 107-108. (kairsko izdanje, 1970. god. u obradi Abdulfettaha Muhammeda el-Hulvua).

Beduin pohlepno strpa novac u svoju kesu, a Imami-Azam pomisli u sebi: **Veseli se kratko, nećeš dugo!** Nakon izvjesnog vremena, Ebu Hanife izvadi iz svoje torbe basranske hurme, vanrednog kvaliteta i počne ih jesti. Ponudi i spomenutog beduina sa dobrom količinom. Kada je beduin to sa apetitom pojeo, jer su bile izuzetno ukusne, Ebu Hanife mu dade još. Nakon što je pojeo puno hurmi, a podnevska žega je dostigla kulminaciju, beduin je toliko iżednio da nije imao drugog izlaza nego zatražiti od Ebu Hanife da mu dadne vode, kako bi utolio toliku žeđ. Međutim, osjećao je stid, jer je prije izvjesnog vremena upravo on mu prodao tu vodu. No, žeđ se nije dala trpiti, pa bez obzira što će i obraz otići, beduin, ipak, zatraži od Ebu Hanife da se napije vode.

Kod mene je svaki gutljaj dukat!, reče mu Ebu Hanife. Nesretni beduin dade mu onaj dukat što je dobio od njega, a onda mu Ebu Hanife vrati i posudu i vodu i pouči ga, da ubuduće ne bude škrt i ne uskrati žednima vodu![201]

4. Ebu Hanife i haridžije

Haridžije su jedna od sekti koje su nastale u vrijeme Alije, r.a. Njihov napor na iskrivljenju slike islama produžio se i u vremenu imama Ebu Hanife, ali i kasnije. Ebu Hanife, svojom učenošću, originalnošću i striktnim vezivanjem za Kur'an i sunnet smetao je i toj i drugim sektama koje su pokušavale izvitoperiti islamsko učenje, pa su ga se, na svaki način, pokušavali otarasiti i tako otkloniti glavni stub odbrane učenja ehli-s-sunneta ve-l-džema'ata.

---

[201] Vidi: **Nekoliko crtica iz života Imami Azamova**, str.28-29. (Izdanje Prve muslimanske nakladne knjižare i štamparije Muhammed-Bekir Kalajdžić, Mostar, 1916, u prijevodu Ebu Zejdi Surudžija).

Razmišljajući, dođu do zaključka da ga ne ubiju, kako ne bi izazvali cijeli narod u Kufi protiv sebe, budući da je Imam imao veliki respekt u narodu, već da će mu postaviti neka pitanja na koja on kao sunnija, neće moći odgovoriti, i eto razloga da ga smaknu na zgodan način i tako ga se riješe.

Nakon dogovora jedna velika grupa haridžija uputi se u džamiju u kojoj je on stalno boravio i veliki dio vremena u ibadetu provodio i opkole ga a jedan između njih mu kaže: **Dva su pitanja: ili povoljan odgovor i život, ili nepovoljan i smrt! Prvo je: Kada osoba pri konzumiranju alkoholnih pića ili žena rađajući nezakonito dijete umru, prije nego se pokaju, jesu li umrli kao muslimani ili ne?** Treba napomenuti da ove osobe, po mišljenju haridžija i nekih drugih sekti, ukoliko umru, prije pokajanja, umiru kao nevjernici, dok je stav ehli-s-sunneta ve-l-džema'ata, da takvi umiru kao grešnici, ali ipak muslimani!

Ebu Hanife, shvativši šta im je namjera, upita ih: **Taj čovjek i žena, koje ste spomenuli, jesu li židovi?** Odgovorili su: **Ne. Nisu!** Ebu Hanife dodade: **A jesu li kršćani?** Odgovoriše: **Nisu!** Ponovo zapita: **A jesu li vatropoklonici?** Odgovoriše: **Nisu!** On onda upita: **Pa šta su, onda?!** Oni priznaše: **Oni su muslimani!** Tada Ebu Hanife pobjedonosno zaključi: **Sasvim lijepo. Eto, vi sami odgovoriste, nije uopće trebalo da tražite mene da vam odgovorim!!!** Oni u čudu zapitaše: **Kako?!** Ebu Hanife reče: **Maloprije očitovaste da su oni muslimani, a uz islam, zar mogu biti nešto drugo?!**

Oni, tada, samo začuđeno upitaše: **Da li će taj musliman u Džennet ili Džehennem?!** Ebu Hanife im dogovori: **To zavisi od Allahove volje, kao što veli**

Ibrahim, a.s, za one koji su bili gori i od spomenutog čovjeka i žene, tj. koji su se kumirima klanjali: Onaj ko bude mene slijedio – moje je vjere, a onaj ko bude protiv mene ustajao, pa – Ti, uistinu, praštaš i samilostan si![202] **Ili, kako reče Isa, a.s: Ako ih kazniš, robovi su Tvoji, a ako im oprostiš, silan i mudar Ti si.**[203]

Na taj način Imam Ebu Hanife je sebe spasio a njima pomrsio račune i spriječio zlo koje su mu planirali nanijeti![204]

5. Ebu Hanife i dehrije

Dehrije, jedna sekta koja ne vjeruje u Allaha, željela se, po svaku cijenu, osloboditi imama Ebu Hanife, i, na taj način, imati većeg efekta na ljude u odvraćanju od vjere. Kada im se ukazala prilika, htjedoše mu nauditi, jer ih je kritikovao u svojim predavanjima. On, zaključivši, da su ga namjeravali ubiti, dosjeti se, pa im predloži: **Poslušajte me samo nekoliko trenutaka. Želim vam nešto reći. Možda će vam se dopasti. Ako vam se ne dopadne, nikada vam nije kasno da učinite ono što ste namjeravali.**

Nakon tog prijedloga, oni postadoše znatiželjni, želeći da čuju šta će im reći, pa mu dopuste da im to kaže, a on reče: **Možete li zamisliti da se brod, natovaren raznom robom i ljudima, u divljim morskim valovima, bez ikakva upravljača, može sam spasiti?!** Oni, bez dvoumljenja, odgovoriše: **Ne, to je nemoguće!**

---

[202] **Ibrahim**, 36. ajet.
[203] **El-Maide**, 118. ajet.
[204] Vidi: **Nekoliko crtica iz života Imami Azamova**, str. 3-6.

On, tada, reče: **To vam je slično Zemlji sa nejednakim stranama, sa raznim narodima, sa nestalnim i promjenljivim vremenom i sa svim ostalim čudima, koja se zbivaju na njoj i oko nje, a vi vjerujete, da sve to postoji bez Jednog, Jedinog, Svemogućeg i Sveznajućeg Allaha!**

Bilježi se da je to bilo presudno te su ostavili nevjerstvo i molili Imama da im oprosti to što su mu namjeravali učiniti.[205]

6. Rješavanje spora između beduina i jednog stanovnika Kufe

Jedan beduin, pritjeran oštrom zimom, iz planine gdje je živio, došao je pred same zidine Kufe i tu se smjestio. Sa njim je bila i njegova žena vanredne ljepote. Jedan bogatiji stanovnik Kufe bio je fasciniran njenom ljepotom i sve je učinio kako bi došao do nje. Često je dolazio tom beduinu, pomagao mu i pretvarao se da mu je odani prijatelj, a sve sa jednim ciljem: da mu osvoji ženu!

Tako beduin jednog jutra osvanu bez svoje žene. Sumnja je pala na onog čovjeka što je najčešće dolazio. Beduin ga je odmah tužio kadiji, koji je uvjetovao dovođenje dvojice svjedoka, kako bi taj problem izveo na čistac. Međutim, taj jadni beduin nikoga od svjedoka u gradu nije imao, osim svoje žene, koja je sada našla kod ovog Kufljanina daleko lagodniji i luksuzniji život, pa, ionako, ne bi svjedočila!

[205] Isti izvor, str. 6-7.

Kadija mu bez dokaza nije mogao pomoći, iako je sve ukazivalo da je beduin oštećen i nepravedno pokraden.

Susretu između beduina i kadije prisustvovao je i imam Ebu Hanife, koji je tada predložio da beduin ide na mjesto gdje trenutno stanuje, a on će sutra sa kadijom i još nekoliko ljudi doći do njegovog šatora. Tražio je, takođe, da tuženi, koji poriče da je prisvojio tuđu ženu, obavezno dođe sa tom spornom ženom, kako bi se utvrdila istina.

Kada je sutradan Ebu Hanife došao, uz ostale, je doveo i nekoliko žena iz Kufe. Kada su došli blizu šatora spomenutog beduina, Ebu Hanife predloži da jedna od tih žena donese nešto iz šatora. Pas čuvar navali na nju i loše bi se provela da je beduin, vlasnik psa, ne odbrani. To se desilo i sa drugim ženama koje su htjele ući u šator, sve dok se nije pojavila beduinova žena. Čim ju je primijetio, pas se počeo umiljavati i skakutati oko nje, što je bio jasan argument da mu je ona vlasnica. Tada Ebu Hanife uskliknu: **Zar nakon ovoga još neko sumnja da beduin ima pravo?!**

Svi su prišli Ebu Hanifi, nakon toga, i čestitali mu na tako briljantnom rješenju.[206]

---

[206] Citirano djelo, str. 9-11. Potrebno je pojasniti da su u ovom slučaju pogriješili i kufljani i žena beduina i za takav slučaj zaslužuju kaznu kamenovanja, što se ovdje eksplicite ne spominje, već se naglasak stavlja na rješenje imama Ebu Hanife koji je jedini dokazao da ta žena doista pripada beduinu a ne kufljaninu..

7. Krađa pauna

Jednoga dana Ebu Hanifin komšija potuži se da mu je prošle noći neko ukrao pauna. Ebu Hanife ga posavjetova da više nikome to ne govori, ako hoće da ga pronađe.

Sutradan, nakon završetka podne-namaza, ustane Ebu Hanife i kaže: **Pogledajte ga, molim vas, draga braćo, ne stidi se krasti paune a doći u džamiju! Još ni perje od pauna nije otresao sa svoje glave!**

Budući da je i kradljivac bio prisutan u džamiji, zbuni se i poče otresati perje sa glave, koje uopće i nije postojalo! Ebu Hanife primijeti ko to učini, pa mu, poslije, samome priđe i reče: **Vrati svom komšiji pauna, lijepo se halali s njim i nikada to više nemoj činiti!**[207]

8. Ebu Hanife odbija da prihvati funkciju vrhovnog kadije

Halifa El-Mensur jednom prilikom okupio je veliku skupinu islamskih učenjaka, kako bi, kroz raspravu, pokušali riješiti jedno vrlo teško i zamršeno pitanje. Svaki učenjak navodio je svoje argumente, ali niko nije bio do kraja siguran da li je njegovo rješenje ispravno. Kada je riječ uzeo imam Ebu Hanife, iznio svoje argumente i priveo kraju svoje izlaganje, svi prisutni su priznali da je upravo on, riješio to sporno pitanje.

---

[207] Isti izvor, str. 13.

Halifa je bio zadivljen njegovim argumentima, pa mu je, nakon toga, predložio da ga imenuje za vrhovonog kadiju svoga hilafeta. Ebu Hanife je, bez razmišljanja, odbio taj prijedlog, pravdajući se da on nije sposoban za tu ulogu i da, među islamskim učenjacima, ima veliki broj onih koji su sposobniji za taj položaj od njega. Slušajući to, halifa El-Mensur ljutito mu reče: **Lažeš! Ti si najsposobniji i moraš se toga prihvatiti!**

Ebu Hanife mu na to odgovori: **Kada Vi tvrdite da sam lažac, zašto me, onda, želite postaviti za vrhovnog kadiju, kada je za to mjesto osnovni preduvjet upravo istinistost, pravda i poštenje?!**

Ta otvorenost je toliko naljutila halifu, da je naredio da ga zatvore i šibaju u zatvoru sve dok nije umro, 150. god. po Hidžri.[208]

9. Pronicljivošću sačuvan brak

Nekada su muževi spremni postaviti suprugama takve uvjete koje ne mogu ispuniti, kako bi to bio razlog za rastavu braka. Takav je bio slučaj i u vrijeme našeg imama. Naime, jedan muž je uslovio ženi da mu napravi hranu u koju će staviti soli, ali da se so uopće ne smije osjetiti. Žena je dugo, dugo razmišljala šta da učini i nikako nije mogla smisliti rješenje. Gotovo se bila pomirila na razvod braka. Bila je potištena. Na kraju se sjeti imama Ebu Hanife i zaključi da,

---

[208] O tome provjeri: El-Hatib el-Bagdadi, **Tarihu Bagdad**, 13/328; Tekijjuddin et-Temimi, **Et-Tabekatu-s-senijje, fi teradžimi-l-hanefijje**, str. 121 i dr. Mustafa eš-Šek'a, **El-Imam el-E'azam, Ebu Hanife en-Nu'man**, str. 83-86

ukoliko joj on ne pomogne, onda, doista, od ljudi nema nikoga ko bi joj mogao pomoći!

Kada je ispričala imamu svoj slučaj, on joj je savjetovao sljedeće: **Uzmi i prokuhaj jaja. Stavi veliku količinu soli. So će biti upotrebljena a jaje neće biti slano!** Ona je to i učinila. Tako je domaćin pojeo neslano jelo i pored soli, a nije došlo do razvoda braka![209]

10. Kako je A'meš sačuvao brak?

Sulejman b. Mihran, zvani A'meš, poznati muhaddis i savremenik imama Ebu Hanife, svojom ters-naravi je učinio, da se njegova žena zaklela da više sa njim neće govoriti, na što joj on u ljutnji zaprijeti: **Ako do sutra ne progovoriš, razvodim se od tebe!**

Kada ga je ljutnja prošla, pokajao se, ali kako to sada popraviti? Sjeti se Ebu Hanife i istog časa se uputi njemu, znajući da će mu on neko rješenje naći. Noć se već bila spustila na Kufu i nije još puno preostalo do zore i razvoda braka. Kada ga je saslušao, Ebu Hanife mu je preporučio sljedeće: **Požuri i nađi mujezina svoje mahalske džamije i nagovori ga da odmah poslije ponoći, prouči ezan za sabah-namaz!**

Kada je njegova žena čula ezan, mislila je da se radi o sabah-namazu i novom danu i, obzirom da nije progovorila, smatrala je da je brak već razveden, kako se i zarekao A'meš,

[209] Vidi: **Nekoliko crtica iz života Imami Azamova**, str. 35-36.

pa reče: **Hvala Allahu, da ću se jednom riješiti tebe i tvoje nepredvidljive naravi!**

A'meš se na to nasmije i dodade: **Varka je sjajno uspjela!** Onda joj ispriča kako je sve to uradio po savjetu Ebu Hanifinom i tako uklonio posljedice zakletve i, u isto vrijeme, sačuvao brak![210]

11. Ebu Hanifin savjet: kako povratiti sjećanje?

Jednom prilikom neki čovjek je u kući skrio veliku količinu novca. Kada mu je taj novac postao neophodan, želio je doći do njega i utrošiti ga. Međutim, nikako se nije mogao dosjetiti: gdje je, doista, sakrio novac! Razočarenju nije bilo kraja: novac ima, ali ne zna gdje je!

Sjeti se imama Ebu Hanife i njegove pronicljivosti i ode do njega po savjet. Ebu Hanife mu kaže da se takvo što ne raspravlja u šerijatskopravnoj problematici. Međutim, nakon velikog insistiranja čovjeka da mu pomogne kako da se sjeti gdje je novac ostavio, Ebu Hanife ga posavjetuje da cijelu tu noć provede u namazu, pa će, tako, Allah dati neki izlaz!

Čim je nastala noć, spomenuti čovjek se predao ibadetu i počeo klanjati. Nakon izvjesnog vremena, u namazu mu je naumpalo gdje je novac sakrio. Odmah je otrčao imamu i ispričao mu o tome. Imam mu je rekao: **Šejtan nije mogao podnijeti da čitavu noć klanjaš, pa ti je došapnuo gdje se novac nalazi! Što bar nisi klanjao preostali dio noći da zahvališ Allahu na tome?!**[211]

---

[210] Isti izvor, str. 32-33.
[211] Shibli Nu'mani, **Abu Hanifa, život i djelo**, str. 94-95.

12. Ebu Hanifino strpljenje

Strpljenje ovog velikana bilo je paradigmatično. Čuvši da je imam Ebu Hanife toliko strpljiv, čak do te granice da ga niko nikada u životu nije mogao naljutiti, jedan mladić se odluči da upravo on bude taj koji će ga izazvati i pred svim ljudima naljutiti. Dođe u Kufu i dogovori se s nekim ljudima da mu dadnu hediju, ako to uspije učiniti.

Ebu Hanife, nakon obavljenog podne-namaza, krene kući na ručak a onaj mladić pođe za njim, bacajući kamenčiće na imama, kako bi ga naljutio. Kada to nije postigao malim kamenčićima, uzme jedan veći kamen i pogodi imama u glavu, upravo kada je on vadio veliki ključ od svoje kapije želeći da je otključa. Mladić se obradovao tom potezu, misleći da će se imam naljutiti i baciti na njega ključ. Međutim, imam je, osmjehnuvši se, stavio ključ u bravu, otključao vrata i rekao mu: **Mladiću, vrijeme je za ručak, bilo bi mi drago da zajedno jedemo! Bujrum, uđi!** Mladić je ostao zatečen, a svi prisutni su samo potvrdili ono što su znali o imamu i njegovom strpljenju![212]

13. Imamov susjed i njegov prijatelj

Ebu Hanifin susjed potužio se imamu kako mu je jedan prijatelj obećao dati ono što je krio u kesi, ali pod uvjetom, da se zakune da će to pojesti. Obzirom da je bio veliki izjelica,

---

212. Ovaj događaj sam čuo od jednog šejha u džamiji **Zejtuna** u Tunisu, 1990. god. Slična predaja postoji i kod Shibli Nu'manija. Vidi: cit. djelo, str. 68.

nije mogao izdržati a da se ne zakune da će to, doista, i pojesti, pa šta god bilo! Njegov prijatelj odranije je znao da se on zarekao da neće jesti jaja, pa mu je upravo jaja i namjestio. Kada je otkrio da se u kesi nalaze jaja, za koja se zarekao da ih neće jesti, a već se zakleo da će pojesti štagod da je, našao se u bezizlaznoj situaciji i bio je prinuđen da ode po savjet Ebu Hanifi.

Obratio se Ebu Hanifi, priznavši: **Ako mi ti ne pomogneš, ja, doista, ne znam šta da uradim!** Ebu Hanife mu reče: **Stavi ta jaja pod kvočku, pa kada se izležu i odrastu, pojedi ih, i na, taj način, ćeš zadovoljiti i jednu i drugu zakletvu i sačuvati se grijeha!**[213]

14. Kako je Ebu Hanife zavezao usta kadiji?

Jednog lijepog proljetnog dana Ebu Hanife, sa nekolicinom prijatelja, izađe u okolinu Kufe u šetnju. Kada su se predveče vraćali u grad, sustigne ih Ibn ebi Lejla, poznati učenjak i kadija iz Kufe, koji je radi posla išao u obližnje naselje. Kada su se približili gradu čuše svirku praćenu ženskim glasovima koja baš tada utihnu. Na to imam Ebu Hanife uzviknu: **Kako je lijepo!**

Obzirom da je Ebu Hanife pokatkad ispravljao kadiju i reagirao na neke njegove presude tu Ebu Hanifinu konstataciju Ibn ebi Lejla dobro zapamti s namjerom da je iskoristi kada se ukaže prilika da kritikuje Imama Azama.

Nije dugo čekao na tu priliku, jer je Imam Ebu Hanife došao u njegov ured, budući da je bio svjedok u jednoj parnici. Ibn ebi Lejla, pokuša to iskoristiti i, na jedan način,

---

[213]. **Nekoliko crtica iz života Imami Azamova**, str. 30-31.

devalvirati njegov ugled. Reče: **Ja malo držim do ljudi koji se naslađuju u pjesmi i koji muziku dozvoljavaju. Prema tome, tebe ne mogu primiti kao svjedoka!**

Ebu Hanife, sjetivši se tog događaja, upita: **Dobro, ali reci mi kada sam pohvalio one koji su pjevali i svirali: dok su to činili ili nakon što su prestali to raditi?!** Ibn ebi Lejla odgovori: **Nakon što su prestali!** Na to imam Ebu Hanife ustvrdi: **Ja sam rekao kako je lijepo kada su prestali svirati i pjevati, a ne dok su još svirali i pjevali!** Tako je zavezao usta kadiji i ostavio ga bez argumenata.[214]

15. Imam i zavidnici

Ebu Hanife je, kao i svi islamski velikani, imao i zavidnika i neprijatelja koji su mu pokušavali nauditi. Međutim, zna se da on nikome na zavist i mržnju nije odgovarao istom mjerom, već je na lijep i dostojanstven način pokušao da ih oslobodi tih ružnih svojstava. Tako jednom prilikom primijeti među brojnim ljubiteljima njegove riječi jednog velikog zavidnika, te upita okupljene: **Šta mislite o čovjeku koji ne traži Džennet, ne boji se Džehennema, ne boji se Allaha, jede mrtvo (nezaklano), klanja bez ruku'a i sedžde, svjedoči što nije vidio, prezire istinu a voli fitneluk?!**

Prisutni primijetiše: **To je kjafir. To su sve atributi onoga koji ne vjeruje u Allaha!** Imam se na to nasmija i

[214] Ibn Nudžejm, **El-Ešbahu ve-n-nezairu**, str. 427 i **Nekoliko crtica iz života Imami Azamova**, str. 29-30.

reče: **To su vam atributi dobrog vjernika!** Prisutni u čudu zapitaše: **Kako to?** Imam im reče: **Odgovoriću vam na to, ali pod uvjetom da taj** – pokazavši prema onome koji mu je zavidio i stalno podmetao - **prestane raditi protiv mene!** Ovaj mu to obeća, a imam im odgovori: **On ne traži Džennet, već Stvoritelja tog Dženneta, koji će mu ga iz Svoje neizmjerne milosti dati; ne boji se Džehennema, jer je u pokornosti Gospodaru svjetova i zna da ga On neće razočarati; jede ribu koja je nezaklana; klanja dženazu-namaz, koja u sebi ne sadrži ni rukjua ni sedžde, svjedoči da je Allah Jedan i Jedini, a da je Muhammed Njegov rob i poslanik, premda ih nije vidio; prezire smrt iako je ona istina i voli bogatstvo i djecu, koji su u Kur'anu nazvani fitnetom i zbog njih često zaboravi na Allaha!**

Nakon toga mu onaj zavidnik priđe, poljubi ga u čelo i prizna mu: **Ti si, doista, riznica znanja!**[215]

16. Još jedna lekcija kadiji

Muhammed b. Abdurrahman, poznatiji kao Ibn ebi Lejla, 33 godine je obavljao dužnost kadije u Kufi. Kad god bi napravio kakvu grešku, Ebu Hanife je odmah reagirao i smatrao se pozvanim ispravljati njegove greške, na što se kadija uveliko ljutio, ali to imama nije sprečavalo da reagira i osudi ono što nije u suglasju sa Kur'anom i sunnetom.

Jednoga dana, nakon završetka radnog vremena, kadija se vraćao kući i na putu je susreo neku ženu kako se svađa sa čovjekom. U toj svađi žena je čovjeka nazvala sinom prostitutke. Kadija je odmah naredio njeno hapšenje, vratio se u sudnicu, izveo je pred sud i osudio na dvostruko bičevanje.

[215] Ibn Nudžejm, **El-Ešbahu ve-n-nezairu**, str. 426.

Kada je Ebu Hanife saznao za taj slučaj, rekao je: **Kadija je napravio niz grešaka u toku tog procesa. Prvo: sudio je neregularno, jer je posao tog dana bio završen. Drugo: naredio je da se kazna izvrši u džamiji, iako je znao da je Poslanik, s.a.v.s, zabranio izvršenja kazni u džamijama. Treće: dopustio je da žena stoji dok je bičuju, što, kad se radi o ženama, nije dopušteno. Četvrto: naredio je dvostruko bičevanje za jedan prekršaj, a trebao je odrediti jedno bičevanje. Kad je već odredio dvostruko bičevanje, dvije kazne se nisu mogle istovremeno izvršiti. Nakon prve kazne, neophodno je bilo dati vremena osuđenoj da zaliječi rane. Peto: kada se napadnuti čovjek nije došao žaliti, kadija nije imao pravo pokrenuti postupak!**

Kada je to čuo kadija, tužio ga je namjesniku Kufe, tražeći od njega da mu zabrani davanje fetvi. To je namjesnik odmah i učinio. Međutim, samo nekoliko dana kasnije, namjesnik, suočen sa nekim komplikovanim šerijatskopravnim pitanjima koje niko drugi nije mogao riješiti, morao se obratiti imamu Ebu Hanifi, što je automatski uklonilo spomenutu zabranu![216]

17. Kako se narod riješio lažnog poslanika?!

Jednom prilikom u Kufi se pojavio čovjek koji je za sebe tvrdio da je Allahov poslanik. To je podgrijalo radoznalost naroda, koji se okupio da vidi čovjeka koji tvrdi da je Allahov poslanik. Iz mnoštva okupljenog svijeta, neko je

216 **Tarihu Bagdad**, 13/356 i **Shibli Nu'mani**, cit. djelo, str. 81-82.

zatražio, da se ubije grješnik koji se usudio proglasiti Allahovim poslanikom, na što on, iz straha od smrti, obeća da će im pokazati mu'džizu, samo neka se strpe, s čim se okupljeni složiše.

Tada je kroz čaršiju upravo naišao Ebu Hanife, pa ugledavši ogroman broj okupljenih, upita ih zbog čega su se okupili, a oni mu odgovoriše: **Tu je novi Allahov poslanik, pa čekamo da nam pokaže mu'džizu!** Ebu Hanife im reče: **Bespotrebno je da to čekate, kad ste već leđa islamu okrenuli!** Okupljeni ga zapitaju: **Kako to misliš?** On im reče: Zar nije Allahov poslanik Muhammed, s.a.v.s, rekao: **La nebijje ba'di!/Nema poslanika nakon mene!**[217] To je bilo dovoljno i ovaj lažac se našao pod nogama naroda![218]

18. Pokušaj prevare

Jedan čovjek imao nešto gotovine kod sebe, pa plašeći se da mu je ko ne ukrade, položi svoj novac kao emanet kod jednog poznanika, koji se pokazivao svijetu kao pobožan i učen čovjek. Kada mu se ukazala potreba za tim novcem ode on tom poznaniku i zatraži mu novac natrag. Međutim, na njegovu veliku nesreću, poznanik zaniječe da je on uopće kod njega ostavio taj novac. Siroti čovjek ni u snu nije mogao sanjati da će ga tako njegov prijatelj iznevjeriti, pa zato nije novac položio u prisustvu svjedoka. Otuda ga sada nije mogao ni tužiti kada nema nikakva dokaza da mu je novac uopće dao!

Nije se imao kome drugom požaliti nego Ebu Hanifi. Znao je da će mu on dati koristan savjet i uputiti ga na ono

---

[217] Hadis bilježe Buhari, Ahmed i dr.

[218] **Nekoliko crtica iz života Imami Azamova**, str. 27-28.

što mu je najbolje, te se, zaputi imamu i ispriča šta mu se desilo. Imam mu obeća da će sutra on lično otići čovjeku kome je predao novac, ali da i on dođe nakon izvjesnog vremena, neka mu uđe i neka traži svoj emanet, označivši tačno dan kada mu je predao novac i tačan iznos tog novca.

Sutradan je imam sjedio kod spomenutog varalice, koji se predstavljao kao pobožan i učen čovjek i počeo mu ovako govoriti: **Dobio sam informaciju da su ugledni građani iz jednog lijepog grada došli tražiti dobrog i pobožnog imama, da uz dobru plaću radi kao imam i muderris, jer im je raniji imam nedavno umro. Mislim da bi ti upravo odgovarao toj dužnosti, pa sam došao da se konsultujem s tobom i vidim da li bi ti prihvatio to časno i dobro plaćeno mjesto?!**

Riječi **dobro plaćeno mjesto** odzvanjale su u ušima varalice, te nakon kratkog nagovaranja pristane da radi u tom gradu!

Upravo u tom momentu ušao je čovjek kome je on čuvao emanet, pa mu nakon selama, reče da je došao po svoj novac koji je položio kod njega, jer mu je trenutno neophodan, na što on, iako teška srca, vrati taj emanet, jer je očekivao da će više dobiti od nove funkcije koju je priželjkivao!

Nešto ranije su, zaista, imamu dolazili neki ljudi i tražili poštenog i učenog imama i muderrisa, ali nakon tog slučaja i imam nije mogao ni u šali predložiti ovog prevaranta!

Najvažnije je da je siroti čovjek dobio svoja sredstva natrag![219]

19. Nevjeste greškom zamijenjene

Jedan bogataš iz Kufe je ženio svoja dva sina i, uz veliki broj zvanica, pripremio je svečano i veoma raskošno vjenčanje kakvo nije zapamćeno. Uz to je važno spomenuti da su dvije nevjeste bile sestre. Nakon vjenčanja, sinovi su otišli u svoje sobe i tek nakon prve bračne noći ustanovili su, da je, ustvari, usljed nesporazuma, svaki od njih spavao sa drugom, a ne svojom suprugom sa kojom se vjenčao. Nastala je panika! Domaćin se izbezumljeno obraćao učenim ljudima. Sufjan es-Sevri savjetovao mu je da svaki od njih dâ mehr/vjenčani dar i da se svaki vrati svojoj vjenčanoj supruzi.

Međutim, Ebu Hanife pozvao je bračne parove i, u odvojenim razgovorima, upitao ih da li bi oni željeli nastaviti živjeti sa osobom s kojom su sinoć spavali. Kada je dobio potvrdan odgovor, on im je predložio da se razvedu od osobe s kojom nisu spavali i sklope novi brak sa osobom s kojom su spavali a koja im se dopala i, na taj način, riješe tu mučnu situaciju!

Iako je Sufjanov prijedlog sa stanovišta fikha bio ispravan, ipak je Ebu Hanifin prijedlog bio praktičniji i prirodniji, jer da su uradili suprotno, nikada mladenci ne bi zaboravili ono što se dogodilo prvu bračnu noć, pa bi to sjećanje vrijeđalo njihov ponos i dostojanstvo![220]

---

[219] Isti izvor, str. 15-17.

[220] **El-Ešbahu ve-n-nezairu**, str. 427.

20. Kako je otkriven kradljivac

Jednom poštenom ali siromašnom čovjeku koji je živio u blizini Kufe razbojnici provale u kuću i opljačkaju ga. Uzeli su mu sve što vrijedi. Na djelu ih spazi domaćin, ali su ga oni pretukli i prisilili da se zakune da ih neće odati.

Siromašni čovjek gledao je na pijaci kako se prodaju njegove ukradene stvari, ali nije smio ništa poduzeti, jer se zakleo da ih neće odati.

Pri prvom susretu sa imamom Ebu Hanifom, povjeri mu se i zatraži savjet od njega. Imam ga obradova rekavši da i iz takve situacije ima izlaz, pa mu predloži sljedeće: **Idi gradonačelniku Kufe i zamoli ga da se zauzme za to! A način na koji se stvar može izvesti na čistac je sljedeći: Neka se zatvore u gradu sve sumnjive osobe. Onda će ih izvoditi jednog, po jednog! Kod svakog od njih pitat će te: je li te ovaj opljačkao? Onaj koji to nije učinio, ti ćeš odgovoriti, da nije, dok ne dođe onaj koji je to učinio! Kod njega ćeš šutjeti, nećeš ništa progovoriti, tako da će biti uhvaćen, a da ti uopće nisi za njega rekao da je on to učinio!**

Tako je čovjek i postupio. Nadoknađena mu je šteta, a on nije prekršio zakletvu![221]

---

[221] **Nekoliko crtica iz života Imami Azamova,** str. 33-34.

Četvrto poglavlje

NAMAZ U HANEFIJSKOM MEZHEBU UTEMELJEN NA SUNNETU ALLAHOVOG POSLANIKA, SALLALLAHU ALEJHI VE SELLEM

Uvod

Prije nego što se upustimo u razmatranje načina klanjanja namaza u hanefijskom mezhebu i davanje argumentacije za to kroz hadis i praksu posljednjeg Allahovog poslanika Muhammeda, s.a.v.s, nužno bi bilo navesti nekoliko detalja koji su u vezi sa mezhebima, mezhepskom nepristrasnošću, kao i stav onih koji zagovaraju obaveznost slijeđenja jednog mezheba.

Nastanak mezheba

Mezhebi, kao pravne škole, nastali su da bi odgovorili na nužne potrebe muslimana koji su željeli spoznati propise svoje vjere i primijeniti ih u datim okolnostima. Nastanak takvih pravnih škola na temeljima idžtihada nametnula je prijeka potreba za rješavanje bezbroj novonastalih problema na koje se odgovor i rješenje nije mogao eksplicitno naći u šerijatskim tekstovima sa kojima se raspolagalo.

Prva pravna škola pojavila se još za života drugova Allahovog Poslanika, s.a.v.s, u Medini, kada su neki ashabi dali svoj sud o određenim pitanjima, na koja ranije nije dat

konkretan odgovor. Sedam je najpoznatijih predstavnika te škole iz te prve generacije muslimana: Omer, Ali, Ibn Mes'ud, Aiša, Zejd b. Sabit, Ibn Omer i Ibn Abbas, r.a.

Učenici te prve generacije su, slijedeći primjere spomenutih znalaca šerijatskog prava, nastavili davati pravna rješenja nakon njih. Ta pravna škola širi se na ostala mjesta tadašnje islamske države. Tako su, npr. stanovnici Medine pravna rješenja uzimali od Abdullaha b. Omera, Zejd b. Sabita i dr., stanovnici Mekke od Abdullaha b. Abbasa, a većina stanovnika Iraka od Abdullaha b. Mes'uda, koga je, kao učitelja, poslao u to područje halifa Omer, r.a. Njegovi učenici, između ostalih, bili su: Alkame, Ibrahim en-Neha'i, Hammad b. ebi Sulejman i Ebu Hanife.

Ebu Hanife je, dakle, svoje znanje crpio od Ibn Mes'uda, r.a. Malik je znanje sticao od ashaba koji su ostali u Medini. Šafija je, prvo, učio od Malika, a onda od Ebu Hanifinog učenika Muhammeda b. el-Hasana eš-Šejbanija. Imam Ahmed je prvo učio od Šafije, a onda je obišao tadašnje najpoznatije učenjake i od njih apsorbirao veliko znanje.

Značajno je spomenuti činjenicu da su u periodu od početka II pa do polovine IV hidžretskog stoljeća bljesnula imena velikih mudžtehida. Bili su to: Sufjan b. Ujejne u Mekki, Malik b. Enes u Medini, Hasan el-Basri u Basri, Ebu Hanife i Sufjan es-Sevri u Kufi, el-Evza'i u Šamu, Šafija i Lejs b. Sa'd u Egiptu, Davud ez-Zahiri, Ibn Džerir et-Taberi, Ebu Sevr i Ahmed b. Hanbel u Bagdadu i Ishak b. Rahevejh u Nejsaburu, čija su pravna mišljenja bila sistematski valorizirana u pisanoj formi i bila prihvaćena od drugih.

Međutim, vremenom, njihovo učenje je ostalo zapisano samo u knjigama, a pristalice mnogih od njih umirale. To nije bio slučaj samo sa njima, nego se to desilo i sa još dvadesetak

izuzetnih islamskih učenjaka i velikih šerijatskih pravnika, koji su, u svoje vrijeme, imali vlastite škole šerijatskog prava! To najbolje islustriraju riječi velikog imama Šafija, koji je, znajući Lejsa b. Sa'da i njegov vanredni idžtihad, izjavio: **Lejs je bio bolji stručnjak u šerijatskom pravu od imama Malika. Međutim, njega njegovi prijatelji nisu dugo slijedili!**[222]

Važno je napomenuti da su se od spomenutih mezheba održala sa značajnim brojem pristalica četiri mezheba kod ehli-s-sunija i dža'ferijski mezheb kod šija.

Treba naglasiti da se ni jedan od velikih imama nije u bitnim stvarima razilazio sa drugim imamom. To se dešavalo samo u sporednim fikhskim pitanjima, koja su se, i inače, mogla drugačije razumijevati. Tako islamski učenjaci smatraju da se pokoravanje mora ispoljiti spram Allaha i Njegovog Poslanika, s.a.v.s, a da se poseban respekt treba ukazati ulemi, koji su nasljednici Allahovih poslanika, i znati – kako tvrdi Ibn Tejmijje – da nijedan od poznatih imama u islamskom ummetu, ne samo u krupnim, nego i u najsitnijim elementima namjerno ne krši praksu Allahovog Poslanika, s.a.v.s! Svi oni u potpunosti se slažu da se mišljenje svakog drugog, izuzev Allahovog Vjerovjesnika, s.a.v.s, može i prihvatiti i odbaciti, ali ako je nešto u očitoj koliziji sa vjerodostojnom predajom onda se to, apriori, odbacuje.

Ibn Tejmijje tvrdi da su sva četverica poznatih imama u fikhu bili istinski mudžtehidi i da nijedan od njih nije uvodio

---

[222] Dr. Mani' b. Hammad el-Džuheni, **El-Mevsu'atu-l-mujessere, fi-l-edjani ve-l-mezahibi ve-l-ahzabi-l-mu'asire**, 1/112. (Izdanje **En-Nedvetu-l-alemijjetu li-š-šebabi-l-islami**, Rijad, 1418. g.)

novotarije, te da svakom od njih, kao mudžtehidu, za ispravno rješenje pripadaju dvije, a za eventualnu pogrešku, jedna nagrada.

Dakle, to što među imamima nailazimo na izvjesna neslaganja u pojedinim sporednim pitanjima sasvim je razumljivo i logično, budući da se o sličnim pitanjima nisu slagali ni sami ashabi.[223]

Čak i u periodima najjačeg oponašanja nekog od mezheba islamski učenjaci su tražili da autentični hadis ima prednost nad stavom nekog od mezheba. Tako se, na primjer, na početku poznatog hanefijskog djela **Hašija Ibn Abidin**, koja se drži temeljnim izvorom za hanefijske fetve, doslovno kaže da je svaki pripadnik hanefijskog mezheba koji naiđe na autentičan hadis sa drugačijim rješenjem nego što je u tom mezhebu, obavezan postupiti shodno hadisu, jer je on kao temelj, preči da se po njemu postupi.[224]

Ako danas analiziramo muslimane i njihov odnos spram ovog problema ustanovićemo da se oni dijele na dvije vrste: fanatične pristalice određenog mezheba i one koji su totalno nezainteresirani za određeni mezheb, zagovarajući nemezhepstvo. Naime, prva grupa smatra da se svaki musliman mora strogo pridržavati učenja jedne od četiri pravne škole u islamu i da iz tih okvira ne smije izlaziti, dok drugi od svakog muslimana traže, bez obzira da li je učen ili neznalica, da sam, direktno iz Kur'ana i sunneta crpi sva rješenja i traži odgovore na sva pitanja na koja u životu nailazi.

Slijepa privrženost bilo kojem mezhebu, uprkos mnoštvu vjerodostojnih predaja koje stoje u koliziji sa dotičnim

[223] Vidi o ovome: cit. izvor, 1/112-113.
[224] Vidi: Isti izvor, 1/113.

učenjem određenog mezheba, nije ništa drugo do mezhepska pristrasnost i fanatizam, koji nemaju utemeljenja u islamu! I sami smo bili svjedoci smo u prošlosti, ne samo nesporazuma i raskola unutar muslimanske zajednice, već i otvorenih sukoba među pristalicama različitih pravnih škola.

Iako se, s pravom, može reći da je taj sukob poprilično splasnuo, na žalost, on i dalje postoji. Ono što posebno zabrinjava jeste bojazan nekih islamskih učenjaka da se taj raskol potpiruje svana, kako bi destabilizirao islamski ummet! Međutim, uzroke međumezhepske netrpeljivosti treba, prije svega, tražiti u nedovoljnom poznavanju originalnog islama, nepoznavanju duha islamskog učenja, krajnjem nepoznavanju ciljeva šerijata, neupućenosti u autentične predaje Poslanikove, s.a.v.s, tradicije, poprilično nepoznavanju arapskog jezika i velikoj kulturnoj zaostalosti današnjih muslimanskih naroda.

Ovaj tekst ima za cilj upoznavanje i približavanje različitih mišljenja i stavova i razvijanje svijesti među vjernicima da u različitostima koje nisu toliko bitne oćutimo ljepotu i fleksibilnost islama. Zar različite biljke i voćke nisu ponos i bogatstvo svakom čovjeku?! Zar i različiti pristupi nekim problemima nisu bogatstvo ummeta Muhammedova, s.a.v.s.?!

Otuda ćemo se, u najkraćim crtama, osvrnuti na najveće pravne škole, kao i na dva veoma važna pravca među današnjim muslimanima: jedan koji afirmira idžtihad, bez mezhepskih uvažavanja i drugi, koji zagovara pripadnost nekoj od postojećih pravnih škola.

Hanefijski mezheb: Budući da ova knjiga tretira osnivača hanefijske pravne škole, njegove odlike i druge relevantne podatke dovoljne za upoznavanje ovog mezheba, otuda ćemo se zadovoljiti time i kazati ukratko o drugim pravnim školama, radi moguće usporedbe.

Malikijski mezheb: Nazvan je po svom utemeljitelju Malik b. Enesu, koji je rođen u Medini, 93./712. god., u kojoj je i umro 179./795. god. Njegov pradjed, Ebu Amir, bio je poznati ashab, i jedan od mudžahida koji je u svim bitkama, izuzev one na Bedru, učestvovao u borbi za islam! Njegov djed bio je jedan od najučenijih tabi'ina. Imam Malik je još kao dječak naučio Kur'an napamet. Bio je vrstan poznavalac brojnih islamskih znanosti, a u nekima je postao i predvodnik u svoje vrijeme.

Njegov **Muvetta'** dao je neprocjenjivi doprinos, ne samo hadiskoj, nego i šerijatskopravnoj znanosti. To djelo je pisao i dotjerivao punih 40 godina![225] Inače, Malik od 100.000 hadisa koje je pamtio, uvrstio je, u početku, 10.000 hadisa u *Muvetta'*, ali je, vremenom, držeći se strogih kriterija, zadržao samo 1.720 predaja, od kojih su samo 600 hadisi Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Značajno je napomenuti, kako primjećuje naš Mehmed-ef. Handžić, da se muttesil-predaje u ovom djelu uvrštavaju među najvjerodostojnije predaje uopće.[226] Imam Šafija je izjavio: **Nema korisnije knjige, nakon Kur'ana, od Malikovog Muvetta'a.**[227]

Imam Malik je vrlo mlad postao poznat i popularan učenjak. Čak je nadmašio i svoje brojne učitelje još za njihova života. Tako on sam priznaje: **Nisam počeo izdavati**

---

[225] Vidi: Dr. Mustafa es-Siba'i, **Es-Sunnetu ve mekjanetuha fi-t-tešri'i-l-islami,** str. 431.
[226] Uporedi: **Uvod u tefsirsku i hadisku nauku**, str. 81.
[227] Eš-Širbasi, **El-E'immetu-l-erbe'a,** str. 95.

fetve dok mi sposobnost za to nije priznalo 70 učenih ljudi. Malo je bilo ljudi kod kojih sam ja učio, a da mi se za svoga života nisu obraćali, pitajući me za neka šerijatskopravna rješenja.[228]

Ahmed b. Hanbel rekao je za njega: **On je imam i u hadisu i u fikhu!**[229]

Većina islamskih učenjaka smatra da se mevkuf-predaja odnosi upravo na tog islamskog velikana. U toj predaji, koja se veže za Ibn Abbasa, r.a, kaže se: **Uskoro bi moglo doći vrijeme da svijet putuje radi znanja, pa da ne nađe nikog učenijeg od medinskog učenjaka!**[230]

Njegovi učenici, kasnije veliki učenjaci njegovog mezheba, nastaviće učenje tog velikog imama i učiniti ga aktualnim sve do današnjeg dana. Najistaknutiji njegovi učenici bili su: Abdurrahman b. el-Kasim el-Misri (128/746.-191/807.), poznat po bogobojaznosti, skromnosti, strpljivosti i izbjegavanju vladara i ljudi od vlasti. Od Malika se nije odvajao punih 20 godina. Njemu pripada zasluga za dokumentovanje malikijskog fikha; Ebu Muhammed Abdullah b. Vehb b. Muslim (125/742.-197/812.), iako je bio veliki poznavalac hadisa i fikha, jer se družio sa Malikom preko 20 godina, nije se smio prihvatiti posla kadije i izdavanja fetvi. Zahvaljujući njemu malikijski mezheb se proširio u Egiptu; Ešheb b. Abdulaziz el-Kajsi el-Amiri

---

[228] Ez-Zehebi, **Sijeru e'alami-n-nubela'**, 8/74.
[229] Hatib el-Bagdadi, **El-Kifaje fi ilmi-r-rivaje**, str. 179; Ebu Nu'ajm, **Hil'jetu-l-evlija'**, 6/318 i **Sijeru e'alami-n-nubela'**,8/107.
[230] Ovu predaju kao mevkuf-hadis bilježi Ibn ebi Šejbe u svom **Musannefu**.

(140/757.-204/819.), veliki učenjak fikha u Egiptu, za koga je imam Šafija rekao da nije sreo boljeg poznavaoca fikha od njega!; Esed b. Furat (umro 213/828.), poznati fakih i vojskovođa, jedno vrijeme je učio pred Ebu Hanifinim učenicima Ebu Jusufom i Muhammedom, bio je vojskovođa muslimanske vojske u osvajanju Sicilije, gdje je i umro u gradu Sirakuzi; Ebu Muhammed Abdullah b. Abdulhakem (155/772.-214/829.), predvodi malikijski mezheb, nakon Ešhebove smrti, savremenik i veliki prijatelj imama Šafije, autor poznatih djela iz oblasti malikijskog mezheba; Isa b. Dinar (umro 212/827.), iz Kordobe, današnje Španije, bio je najbolji poznavalac fikha u čitavom Endelusu, bilježi se da mu se dova primala i da je 40 godina sabah-namaz klanjao sa abdestom od noćnog namaza!; Asbeg b. el-Feredž b. Se'id (150/767.-225/840.), veliki egipatski malikijski pravnik, uputio se Maliku u Medinu, ali kada je stigao tamo, taj dan je Malik umro, pa je učio njegov fikh pred njegovim učenicima, autor je više djela, te Abdusselam b. Se'id et-Tenuhi (160/777.-240/854.), poznat po imenu Sehnun, izrazito obrazovan malikijski učenjak, poznat kao odlučan i hrabar borac za istinu, koji od vladara i ljudi od vlasti nije primao ništa, čak ni hedije![231]

Malikijska pravna škola svoje učenje i pravne stavove temelji na: Kur'anu, sunnetu, jednoglasnom mišljenju ashaba (*idžma'u-s-sahabe)*, analogiji (*kijas)*, rješenjima koja su od općeg interesa za sve (*el-mesalihu-l-mursele)*, praksi stanovnika Medine i mišljenju ashaba Allahovog Poslanika, s.a.v.s.

Malikijska pravna škola prvo se proširila na Hidžaz, a onda na Sjevernu Afriku, naročito na zemlje Magreba i na

[231] O velikanima malikijske pravne škole opširnije: **El-Mevsu'atu-l-mujessere,** 1/120-122.

Andalus. Danas je malikijski mezheb raširen u Gornjem Egiptu, Sudanu i brojnim afričkim zemljama.

Šafi'ijski mezheb: Nazvan je po svom utemeljitelju imamu Ebu Abdullahu Muhammedu b. Idrisu eš-Šafi'iju el-Kurešiju (rođen 150/767. u Gazzi, umro u Egiptu 204/819.). Rođen je iste godine u kojoj je umro Ebu Hanife.Dosta rano je naučio Kur'an napamet, arapski jezik, književnost i poeziju. Od Malika je naučio njegov **Muvetta'** napamet, a od Sufjana b. Ujejne je učio hadis. Neko vrijeme je učio pred Muhammedom b. el-Hasanom, Ebu Hanifinim učenikom! Volio je streljaštvo, tako da od deset strijela koje bi uputio ka cilju, nikada nije promašio!

Njegova djela **El-Hudždže**, **El-Umm** i **Er-Risala** postala su nazaobilazna za učenjake koji su živjeli iza njega.[232]

Jedan od njegovih učenika bio je čuveni Ahmed b. Hanbel, koji je o njemu rekao sljedeće: **Allah je nama sa imamom Šafijom milost Svoju ukazao! Učili smo i bilježili od drugih, dok njega nismo upoznali. Kada smo čuli njegovo izlaganje, ustvrdili smo da je znaniji od drugih. Od njega smo učili danima i noćima. Allah mu se smilovao – svako dobro smo od njega vidjeli.**[233]

Brojni izvori navode da je imam Šafija noć dijelio na tri dijela. Prvu trećinu koristio je za učenje, saznavanje, pisanje i

232 O ostalim njegovim djelima, vidi: dr. Šefik Kurdić, Muhammed b. Idris eš-Šafi'i, Novi horizonti, br. 13, god. II, septembar 2000. god., str.19.
233 **El-E'immetu-l-erbe'a**, str. 129.

intelektualno sazrijevanje, drugu trećinu za ibadet a treću za san i odmor.[234]

Njegovi intelektualni dometi bili su doista veliki. Štogod bi pročitao, to bi i zapamtio. O kakvom intelektualnom kapacitetu se radi najbolje ilustrira podatak da je od svog učitelja Muslima b. Halida ez-Zendžija dobio dozvolu da izdaje fetve kada je imao samo 15 godina!!![235]

Abdullah, sin Ahmeda b. Hanbela, čudio se sa koliko zanosa i iskrenosti se njegov otac molio Allahu za imama Šafiju, pa ga je jednog dana upitao: **Kakav čovjek je taj Šafija, kad za njega svaki dan upućuješ dove Allahu?!** Ahmed mu je odgovorio: **Sine moj, Šafija je bio za dunjaluk kao Sunce, a za ljude kao zdravlje!!! Pa zar to dvoje imaju alternativu i zamjenu?!**[236]

Spomenuti primjer najbolji je pokazatelj otvorenosti i širokogrudosti pravih i istinskih učenjaka! To je još jedan dokaz da među iskrenim imamima i učenjacima nije bilo zavisti, zlobe i mržnje, kao što će se pojaviti kod nedovoljno učenih i iskrenih ljudi u kasnijim vremenima.

Njegovi vrijedni učenici nastavili su učenje tog mezheba. Među naistaknutije učenike ubrajaju se: Ebu Ja'kub Jusuf b. Jahja el-Buvejti (umro 231/866.), kojeg je Šafija ostavljao da vodi njegov kružok u Egiptu, kada bi on putovao; Ebu Hafs Harmele b. Abdullah el-Misri (166/782.-243/857.), prenosilac velikog broja hadisa od Šafije i autor poznatih djela, Ebu Ali el-Husejn b. Ali el-Karabisi (umro

---

[234] O tome vidi: **Hil'jetu-l-evlija'**, 9/135; **Sijeru e'alami-n-nubela'**, 10/35; **Ihjau ulumi-d-din**, 1/42 i **El-Fadlu-l-mubin**, str. 261.

[235] Provjeri: **Tarihu Bagdad**, 2/64; **Sijeru e'alami-n-nubela'**, 10/15-16 i **Tehzibu-t-tehzib**, 3/498.

[236] **Sijeru e'alami-n-nubela'**, 10/45.

248/862.), jedan od najpoznatijih učenjaka fikha u Bagdadu u svoje vrijeme; Ebu Ibrahim Isma'il b. Jahja el-Muzeni (175/791.-264/878.), veliki egipatski učenjak, veoma pobožan i onaj čija se dova kod Allaha primala; Er-Rebi' b. Sulejman el-Muradi (174/790.-270/883.), prenosilac Šafijinih knjiga, zahvaljujući njemu sačuvana su i do nas doprla Šafi'ijina djela: **Er-Risala, El-Umm** i neka druga i Ebu-l-Abbas Ahmed b. Omer b. Surejdž (umro 306/918.), veliki učenjak šafi'ijske pravne škole i jedan od najzaslužnijih što se šafi'isjki mezheb raširio na sve strane.[237]

Temelji šafi'ijske pravne škole su sljedeći: Kur'an, sunnet, konsenzus mišljenja (*el-idžma' i* analogija (*kijas).* Imam Šafija ne prihvata ostale fikhske izvore koje uvažavaju neki imami kao npr: opredjeljenje za tajnovitu analogiju umjesto očite (*el-istihsan),* rješenje od općeg interesa za sve (*el-mesalihu-l-mursele),* praksu stanovnika Medine i mišljenje ashaba. On smatra, ako je hadis pouzdan, da mu se ništa ne može usprotiviti i zato kaže: **Ako je hadis sahih, onda je to moj mezheb.**[238]

Šafi'ijski mezheb je najviše raširen u Egiptu, a onda u Iraku i Šamu, pa zatim u Horasanu, Jemenu, Hidžazu, Perziji i zemljama na Indijskom potkontinentu. Putem trgovaca ovaj mezheb se proširio na Indoneziju i Maleziju, gdje je postao zvaničnim mezhebom.

Hanbelijski mezheb: Nazvan po svom utemeljitelju Ahmedu b. Muhammedu b. Hanbelu eš-Šejbaniju (rođen 164./780. a umro 241./855. u Bagdadu). Porijeklom je bio

[237] Opširnije o njima: **El-Mesu'atu-l-mujessere**, 1/126-127.
[238] Isti izvor, 1/128.

povezan sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s, preko Nezara b. Ma'da b. Adnana. Fikhske znanosti izučavao je, uz imama Šafiju, i od drugih učenjaka i dobio naziv *Sejjidu-l-fukaha'/Prvak učenjaka islamskih pravnika*, a vrlo brzo je dobio titulu *Imamu-l-muhaddisin/Predvodnik muhaddisa,* budući da je u ovoj oblasti dostigao visok stepen.

Njegov **Musned** sa blizu 40.000 hadisa, jedno je od najznačajnijih i najkorisnijih hadiskih djela.[239] Ovaj broja hadisa imam Ahmed je izabrao iz ogromnog broja hadisa koje je znao i kojima je raspolagao. On sam kaže: **Ovo djelo sam sakupio i sastavio od 750.000 hadisa. Ko se od muslimana bude razlazio u hadisu Allahovog Poslanika, s.a.v.s, neka se vrati na ovo djelo, pa ako ga ne nađe u njemu, onda mu taj hadis ne može poslužiti kao argument!**[240] Svom sinu Abdullahu je oporučio: **Pridržavaj se mog Musneda! On će biti putokaz ljudima.**[241]

Čvrstina njegove vjere, snaga argumenata koje je koristio i intelektualna profinjenost, učinili su ga jednim od najvećih učenjaka nakon prve generacije muslimana i čvrstim, neprobojnim zidom za novotarije koje su u to vrijeme nadirale, dok su ga iskušenja, koja su kulminirala njegovim zatvaranjem u tamnicu, učinila paradigmatičnim za generacije koje dolaze.

---

239 Autor je i drugih brojnih djela. O tome vidi: Ibnu-l-Dževzi, **Menakibu-l-imam Ahmed b. Hanbel**, str. 191; **El-E'alam**, 1/203; **El-E'immetu-l-erbe'a**, str.175-192 i dr. Hasan Makbuli, **Mustalehu-l-hadisi ve ridžaluhu**, str. 72.

240 Ibnu-l-Džezeri, **El-Mas'adu-l-Ahmed**, 1/37. (Djelo štampano na početku Ahmedovog **Musneda** , sa komentarom A.M.Šakira).

241 Dr. Muhammed Udžadž el-Hatib, **Usulu-l-hadis**, str. 351.

Ibrahim el-Harbi, fasciniran njegovom učenošću, kaže: **Kao da je Allah u Ahmedu b. Hanbelu sintetizirao znanje i prvih i kasnijih generacija!**[242]

Imam Šafija, njegov učitelj, priznaje: **Kada sam napustio Bagdad, iza sebe nisam ostavio većeg pravnika, boljeg znalca, istančanijeg zahida i pobožnijeg čovjeka od Ahmeda b. Hanbela!**[243]

Ebu Ubejd tvrdi: **Nisam vidio nijednu osobu da bolje poznaje sunnet od Ahmeda!**[244] Inače, njegovo pamćenje hadisa bilo je poslovično. Ebu Zur'a er-Razi, čuveni hadiski kritičar, tvrdi da je Ahmed poznavao nevjerovatnih milion hadisa![245]

Koliko je ovaj islamski genije bio popularan i poštovan najbolje ilustrira primjer njegove dženaze, koju je, prema brojnim izvorima, pratilo između 800.000 i 1.300.000 muškaraca i oko 60.000 žena!!![246]

Njegovo učenje nastavili su i proširili njegovi učenici: Salih b. Ahmed b. Hanbel (umro 266/879.), najstariji njegov sin, koji je bio poznat po izučavanju i prenošenju fikhske znanosti; Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (umro 290/903.), drugi Imamov sin, posebno zaslušan za prenošenje hadiske

---

[242] **Sijeru e'alami-n-nubela'**, 11/188.
[243] **Tarihu Bagdad**, 4/419 i **Tarihu-l-islam**, 1/74.
[244] **Tarihu-l-islam**, 1/74 i **Sijeru e'alami-n-nubela'**, 11/196.
[245] **Tarihu Bagdad**,4/419-420; **Sijeru e'alami-n-nubela'**, 11/187; **Tezibu-t-tehzib**, 1/44 i **Šezeratu-z-zeheb**, 3/188.
[246] O tom zanimljivom podatku, vidi: **Tarihu Bagdad**, 4/422; **Menakibu-l-Imam Ahmed b. Hanbel**, str. 415-416; **Sijeru e'alami-n-nubela'**, 11/339-340 i **El-Bidaje ve-n-nihaje**, 10/368.

znanosti od svog oca; Ishak et-Temimi el-Mervezi (umro 251./865.), koji je fikhsku naobrazbu usavršio pred Ahmedom; Ebu Dža'fer Muhammed b. Ali el-Bagdadi el-Verrak (umro 272/885.), jedan od najistaknutijih Ahmedovih učenika; Ebu Bekr el-Esrem el-Bagdadi (umro 273/886), zaslužan za prenošenje od imama brojnih pitanja i autor brojnih djela i Ebu-l-Kasim Omer b. Husejn el-Hireki (umro 334/945.), koji je svoje znanje stekao pred spomenuta dva Ahmedova sina i napisao poznato djelo **El-Muhtesar**, koje tretira odgovor na 2.300 fikhskih pitanja, na temelju čega je Ibnu-l-Kudame el-Makdisi napisao svoj komentar, poznat pod nazivom **El-Mugni**.

Dovoljno je samo spomenuti da su među njegovim učenicima bili Buhari, Muslim, Ebu Davud i drugi poznati učenjaci.[247]

Imam Ahmed je učenje svoje pravne škole zasnivao na sljedećim izvorima: tekstovima Kur'ana i hadisa, rješenjima pravnog pitanja donesenog od strane nekog od ashaba, ukoliko se ashabi nisu usaglasili, uvažavao bi mišljenja koja su bliža slovu Kur'ana i hadisa, u slučaju da nije bilo drugih smetnji, prihvatao je *mursel-predaje*, pa čak i druge *da'if-predaje* i davao im prednost nad analogijom, koju je koristio samo u slučaju nužde.

Treba naglasiti da se hanbelijska pravna škola daleko manje proširila nego prethodne tri. Razloge za to treba tražiti u sljedećim činjenicama:

1.- Za razliku od prethodne tri pravne škole, pojavila relativno kasno.

---

[247] O njegovim učenicima vidi: Ibnu-l-Dževzi, cit. djelo, str. 83-106; **Sijeru e'alami-n-nubela'**, 11/181-183 i **Tehzibu-t-tehzib**, 1/43.

2.- Izuzev u posljednje vrijeme, na Arapskom poluotočju nije ju protežirala ni jedna vlast ili država,

3.- Strogo je utemeljena na predaji i tradiciji, i

4.- Što je, prema *idžtihadu/slobodnom mišljenju*, osim u slučaju krajnje nužde, ostala poprilično zatvorena.

Ova pravna škola danas je raširena na Arapskom poluostrvu, dijelovima Sirije, Jordana i Egipta. U ostalim islamskim zemljama vrlo malo je prisutna.[248]

Dža'ferijski mezheb: Nazvan je po svom utemeljitelju Dža'feru b. Muhammedu, poznatijem kao imam es-Sadik, kojeg slijede ši'ije imamije i od koga su preuzeli većinu fikhskih pravila. On je rođen 80/699., a umro 148/765. god. Sa očeve strane vodi porijeklo od Allahovog Poslanika, s.a.v.s, a sa majčine, od Ebu Bekra, r.a, sa očive strane. Ši'ije ga smatraju svojim šestim, od ukupno dvanaest imama.

Bio je veliki poznavalac hadisa i fikha. Nakon jedne fikhske rasprave sa njim, Ebu Hanife je izjavio: **Tako mi Allaha, do sada nisam upoznao nikoga da bolje vlada šerijatskim pravom od Dža'fera b. Muhammeda es-Sadika!**[249]

Buharija, Muslim i autori poznatih sunen zbirki preko njega navode brojne hadise. Pred njim su učili brojni tabi'ini,

---

[248] O ovim elementima, provjeri: **El-Mevsu'atu-l-mujessere**, 1/133-134.

[249] Isti izvor, 1/137.

među kojima: Jahja b. Se'id el-Ensari, Sufjan b. Ujejne, Ejjub es-Sihtijani, Šu'be b. el-Kasim, Ebu Amr b. el-E'ala i dr.

Za njega se ističe da se nije zanimao za vlast i položaje, već se kompletan posvetio učenju i prenošenju znanja na druge. Od učenjaka koji su najviše afirmirali ova mezheb možemo istaknuti sljedeće: Muhammed b. Ja'kub Ebu Dža'fer el-Kulejni (umro 328/941.), čija djela apsorbiraju ši'ijsko učenje dža'ferijskog mezheba, Muhammed b. Ali b. el-Husejn el-Kommi es-Sadik (umro 381/991.), pisac 300 djela i Ibnu-l-Husejn et-Tusi (umro 460/1067.), autor brojnih djela.

Temelji dža'ferijskog mezheba su: Kur'an, predaje *el-haber,* konsenzus mišljenja *el-idžma'* i razum *el-akl.*

Dža'ferijska pravna škola je raširena u Iranu, Iraku, Pakistanu, Libanu i nekim dijelovima Sirije. Inače, ši'ije u posljednje vrijeme ulažu ogromne napore da preko škola i univerziteta prošire ovaj mezheb.[250]

Slobodno zaključivanje i mezhepska nepristranost

Pod slobodnim zaključivanjem/*el-idžtihad* i mezhepskom nepristranosti/*ademu-t-te'assubi-l-mezhebi* podrazumijeva se pokret koji zagovara nepristrasnost bilo kojoj pravnoj školi i primjenu jačih argumenata iz sva četiri mezheba ili izvan njih.

Temelje tom pokretu postavili su sam Allahov Poslanik, s.a.v.s, i prva generacija muslimana. Nažalost, u kasnijim stoljećima, uz formiranje velikih pravnih škola, došlo je do poplave sektaštva, slijepog oponašanja i mezhepskog fanatizma, što će dovesti do razjedinjenosti muslimana, zatvaranja vrata idžtihadu, davanju prednosti mišljenju

[250] O ovom mezhebu vidi: cit. izvor, 1/137-142.

učenjaka nad ajetima i hadisima i dominaciju nevjernika nad muslimanima! Išlo se čak dotle da su izbjegavani brakovi sa pripadnicima drugog mezheba i klanjanje za imamom drugog mezheba!

Zbog takvih nesuvislosti i krajnjeg ekstremizma počeli su se pojavljivati reformatori sa idejom preispitivanja temelja šerijatskog prava koje su uspostavile prve generacije muslimana, zagovarajući slobodno mišljenje i rasuđivanje, nepristranost prema strogo određenom mezhebu i njegovim imamima i pridržavanje argumenata iz Kur'ana i sunneta. Ovom prilikom spomenućemo neke:

- Ali b. Ahmed b. Se'id, poznatiji kao Ibn Hazm (384/992-456/1064.),
- Šejhu-l-islam, Ahmed b. Abdulhalim, poznatiji kao Ibn Tejmijje (661/1262-728/1328.),
- Muhammed b. ebu Bekr el-Bagdadi, poznatiji kao Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje (691/1292-751/1350.),
- Muhammed b. Ali eš-Ševkani es-San'ani (1173/1760.-1250/1834.).
- Ahmed b. Muhammed Šakir (1309/1892.-1377/1958.).

Među savremenim učenjacima tog pokreta ističu se:

- Muhammed el-Emin b. Muhammed eš-Šenkiti (rođen 1335/1917),
- Abdulaziz b. Baz (rođen 1330/1914 - nedavno umro), i
- Nasiruddin el-Albani (rođen 1914 - nedavno umro)
- Dr. Jusuf el-Karadavi.

Inače, zagovornici ovog pokreta su svoje ciljeve definirali u sljedećih šest tačaka:

1. Povratku na nepomućene izvore: Kur'an i sunnet i njihovo shvatanje na način kako je to razumijevala prva generacija muslimana.

2. Upoznavanju muslimana sa njihovom pravom vjerom, te potrebom da djeluju na temelju njenih usmjerenja.

3. Upozoravanju muslimana na opasnost od svakojakih vrsta širka, bid'ata, stranih ideja i nepouzdanih hadisa, svega što izvitoperuje sliku o ljepoti islama i obesnažuje procvat muslimana.

4. Oživljavanju slobodnog zaključivanja u granicama dozovoljenog.

5. Iskorjenjivanju misaone statičnosti koja je natkrila razum mnogih muslimana i udaljila ih od vrela nepatvorenog i čistog islama, i

6. Podsticanju i ubrzavanju da se što principijelnije živi u skladu sa islamskim propisima i da se izgradi islamsko društvo u kome će se primjenjivati islamski propisi.

Zagovornici ovog pokreta mezhebe posmatraju sa tri aspekta:

1. Ono u vezi s čim se svi slažu, smatraju to ispravnim i drže da ga, kao takvo, treba prihvatiti i prakticirati,

2. Ono o čemu imaju oprečna mišljenja, ali pod uvjetom da jedni druge ne isključuju, te smatraju dozvoljenim postupati po bilo kojem od tih mišljenja, jer se tu radi o bogatstvu različitosti, a ne isključivosti, i

3. Ono u vezi s čim imaju oprečna mišljenja koja se ne mogu pomiriti treba riješiti na taj način da se za to potraži rješenje u svim mezhebima, i odabere ono koje je najbolje i s argumentima najpotkrepljenije.

Predstavnici ovog učenja zalažu se za, kako kažu, prečišćavanje mezheba od grešaka i propusta, za njihovo približavanje na temelju jačeg dokaza i dominantnog mišljenja, što je, nakon uklanjanja uzroka ranijih neslaganja i nesuglasica nastalih zbog nepoznavanja određenih hadisa i njihove provjere, danas sasvim izvjesno i veoma moguće.

Ta ideja je veoma stara i za nju se islamski učenjaci zanimaju već stoljećima. U razdobljima stagnacije islamskog ummeta ta ideja bi splašnjavala, a ponovo se aktivirala u posljednje vrijeme, naročito nakon najnovijeg islamskog buđenja širom svijeta.[251]

Obaveza slijeđenja određenog mezheba

Musliman koji sam nije u stanju donositi šerijatskopravna rješenja na temelju svog idžtihada, obavezan je slijediti mezheb nekog od poznatih mudžtehida, ne tražeći, obzirom da to i nije u stanju, dokaz iz Kur'ana i sunneta.

Nije potrebno posebno govoriti o osnivačima pravnih škola i nastanku tog mišljenja, kada smo o tome dosta već rekli. Treba reći da se najveći dio velikih islamskih učenjaka i eksperata, kao što su: Ebu Dž'fer et-Tahavi, El-Hatib el-Bagdadi, El-Bejheki, Ez-Zehebi, Ibn Kesir, Ibn Hadžer, Es-

[251] O ovom pokretu vidi detaljnije: **El-Mevsu'atu-l-mujessere,** 1/143-155.

Sujuti i dr., smatrali sljedbenicima jednog od četverice velikih imama i, na taj način potvrdili su, da, iako su bili velikani islamske misli, nisu smjeli donositi samostalno sva rješenja u vezi sa šerijatskopravnom oblasti ili su smatrali da nisu u stanju bolje riješiti ta pitanja od spomenute četverice islamskih genija.

Ovdje ćemo spomenuti samo neka imena savremenih islamskih učenjaka koji zagovaraju obavezno slijeđenje nekog od mezheba i koji su, iz te oblasti, napisali neka djela. Među njima su najpoznatiji:

- šejh Muhammed el-Hamid (umro 1389./1969.),
- šejh Habiburrahman el-E'azami (rođen 1319./1901.), veliki indijski muhaddis,
- šejh Se'id Havva,
- šejh Abdu-l-Fettah ebu Gudde i
- šejh Muhammed Se'id Ramadan el-Buti, poznati sirijski učenjak.

Predstavnici ovog učenja smatraju da pravne škole poznatih imama svoje učenje crpe iz Kur'ana i sunneta. Međutim, svaki musliman, kako tvrde, nije u stanju sam, na temelju svoga znanja, donositi direktno rješenja iz Kur'ana i sunneta. Oponašanje drugog tzv. *taklid* je, prema njima, ne samo neizbježno i dozvoljeno po konsenzusu svih muslimana, nego i obligatno u slučaju kada je osoba nedovoljno sposobna za donošenje rješenja na osnovu svog slobodnog razmišljanja i zaključivanja na osnovu analogije. Oni to argumentiraju kur'anskim ajetom: **Pitajte učene ljude ako vi ne znate.**[252] Po njima bi, neoponašanje imama-mudžtehida i iznošenje slobodnih zaključaka direktno iz Kur'ana i sunneta dovelo do beskrajne anarhije u vjeri! Međutim, nema nikakve smetnje za slobodno razmišljanje u

[252] En-Nahl, 43.

cilju spoznaje propisa koji se odnose na sporedna, pojedinačna i vanredna pitanja.

Nažalost, pripadnici ovog učenja nisu nekada dovoljno razumijevali razloge zašto se preporučuje slijeđenje nekog od mezheba, pa su, svojim neznanjem ili polovičnim znanjem, otišli u mezhepski fanatizam, koji je, veoma često, dovodio do međusobnog suprotstavljanja pripadnika različitih mezheba, pa čak i do otvorenih napada jednih na druge. Tako je mezhebizam, zbog fanatičnih sljedbenika pojedinih mezheba, koji su, po svaku cijenu, drugima htjeli naturiti ideju da je samo njihov mezheb ispravan, imao i svoju negativnu stranu koja se manifestirala u izazivanju neslaganja, frakcija i muslimanskog nejedinstva.

Mnogobrojni kur'anski ajeti i autentične Poslanikove, s.a.v.s, predaje nedvosmisleno potvrđuju da su jedinstvo i sloga muslimana jedan od najvažnijih ciljeva islama. Otuda je najbolji put da svaki musliman uvažava i respektira sve pravne škole, pod uvjetom da se ni prema jednoj od njih ne ponaša pristrasno - bilo da se hvali ili napada - i da se svakom muslimanu omogući da slijedi Kur'an, sunnet i istinu, ma gdje bio i živio i od koga ih uzimao.

NAMAZ ALLAHOVOG POSLANIKA, S.A.V.S, U SVJETLU IDŽTIHADA HANEFIJSKE PRAVNE ŠKOLE

Obzirom da je najviše nesuglasica nastalo u vezi s pitanjem namaza, odavno se osjeća nasušna potreba da se o tome kaže i napiše nešto više. Na taj način će se odbaciti puno naslaga sumnje i optužbi na račun hanefijskog mezheba, s jedne strane, i *provjetriti* mezheb od naslaga neznanja njegovih pristalica, s druge strane.

Nadamo se da nakon ovih argumentiranih činjenica koje slijede neće biti onih koji smatraju da je klanjanje po hanefijskom mezhebu neispravno, ali i da će oni koji smatraju da klanjaju po hanefijskom mezhebu, ako ne čine to na način utemeljen na ovoj pravnoj školi, svoju raniju praksu ostaviti i prihvatiti ono što ima svoje utemeljenje.

Važno je napomenuti da se, ovom prilikom, ograničavamo samo na namaz od njegovog početka, tj. *iftitahi-tekbira* do njegovog svršetka tj. *predavanja selama*, kada se namaz, ustvari, i završava. Ako smo između ta dva momenta učinili nešto što kvari namaz, onda nam namaz neće biti priznat. Zato je, posebno, neophodno obuhvatiti svaki detalj toga čina.

Nadam se, da će nakon ovog pokušaja, neko od naših kompetentnih stručnjaka iz oblasti šerijatskih znanosti, a posebno, iz područja šerijatskog prava, naći za shodno da

temeljito obznani zikr nakon namaza, sa dovom, i da posebno ukaže, na dženaze-namaz i sve ono što se dešava u vezi s njim, kako bi, i na taj način, otresli ljagu sa imena časnog imama Ebu Hanife, kome se prispodobljava i pripisuje i ono što je rekao i uradio, kao i ono što nije rekao niti uradio. Ovaj argumentiran način prilaska problemu smanjiće neznanje koje imamo o propisima u ovoj pravnoj školi, s jedne strane, a s druge strane, otkloniće brojne sumnje i falsifikate koji su vremenom nataloženi od brojnih zavidnika i mezhepskih fanatika.

Dakle, na narednim stranicama pojasnićemo način klanjanja namaza, od njegovog početka do predavanja selama, onako kako ga tretira hanefijska pravna škola, te potkrijepiti to argumentima iz sunneta Allahovog Poslanika, s.a.v.s, na kojima ta škola bazira svoje stavove.

Nijjet

Nijjet je u hanefijskom mezhebu jedan od preduvjeta/*šarta* za ispravnost namaza. To je utemeljno na hadisu Allahovog Poslanika, s.a.v.s, u predaji Omera b. el-Hattaba, r.a, u kojoj se kaže: **Djela se cijene prema namjerama. Svako će dobiti ono što je naumio. Ko bude hidžru učinio u ime Allaha i Njegova Poslanika, njegova hidžra je radi Allaha i Njegova Poslanika, a ko bude hidžru učinio radi materijalne dobiti ili žene koju bi oženio, njegova hidžra je za ono za što ju je naumio!**[253]

Budući da je namaz ibadet, a ibadet u sebi uključuje iskrenost djela kompletnog posvećenog Allahu, dž. š, otuda

[253] Hadis bilježe **Buhari, Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nasai, Ibn Madže** i dr.

hanefije ne smatraju da se ta iskrenost može postići bez nijjeta i zbog toga ga navode kao preduvjet za ispravnost namaza.[254]

Značajno je potcrtati da je, po hanefijskom mezhebu, uvjet da srce odluči šta će klanjati. Nijjet riječima uopće nije potreban.[255] Zna se pouzdano da imam Ebu Hanife nije uopće riječima činio nijjet!!! Čak Abdurrahman el-Džeziri navodi da je izgovaranje nijjeta, po hanefijskom mezhebu, bid'at i oni ga toleriraju samo zbog udaljavanja vesvesa i raznih misli koje nadiru u momentu stupanja u namaz![256]

Otkuda, onda, u našem mezhebu izgovaranje nijjeta riječima?!

Na to pitanje je već odgovorio šejh El-Džeziri. Dakle, radi se o jačem koncentriranju na namaz i pokušaju, da se kroz izgovaranje nijjeta riječima, odagnaju misli koje se roje u glavi klanjača prije nego stupi u namaz. Neophodno je napomenuti da to nije sunnet Allahovog Poslanika, s.a.v.s, već, kako ga neki nazivaju, *sunnet hanefijskih šejhova.* Naime, kada su se kasnijim hanefijskim učenjacima ljudi žalili na misli koje im nadiru dok stupaju u namaz, oni su im preporučili da uz nijjet srcem, izgovaraju i jezikom ono što žele klanjati, i, na taj način, bar donekle odbace te vesvese i bolje se koncentriraju na namaz. Tako je, npr. Muhammed b.

---

[254] Vidi: El-Mevsili el-Hanefi, **El-Ihtijar lita'li-l-muhtar**, 1/64 i Et-Tehanevi, **I'lau-s-sunen**, 2/173.

[255] Provjeri: El-Merginani, **El-Hidaje fi šerhi Bidajeti-l-mubtedi'**, 1/46; Eš-Šurunbulali, **Meraki-l-felah, šerh Nuri-l-idahi ve nedžati-l-ervahi**, str. 231 i Muhammed Se'id Serdarević, **Fikhu-l-ibadat**, str. 42.

[256] Vidi: **Kitabu-l-fikhi ale-l-mezahibi-l-erbe'a**, 1/214.

el-Hasan eš-Šejbani, učenik Ebu Hanifin, izjavio da je *najbolja sinteza između nijjeta srcem i izgovaranjem riječima!*[257]

Nažalost, mnogi to nisu razumjeli pa su hanefijskom mezhebu pripisali izgovaranje nijjeta riječima, što apsolutno nije tačno! To jasno naglašava čuveni Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje kada govori o toj temi i kada zaključuje da nema ni jedne autentične ili vjerodostojne, *musned ili mursel*-predaje od Allahovog Poslanika, s.a.v.s, niti od jednog ashaba ili tabi'ina a niti od jednog od velike četverice imama iz kojih se može razumjeti da se nijjet izgovara riječima. Jedino su sljedbenici imama Šafije, u kasnijim generacijama, pogrešno razumjeli njegove riječi: **Namaz nije kao post i u njega se ne ulazi bez zikra!**, razumjevši, da je zikr, ustvari, nijjet riječima! Međutim, pod tim je imam Šafija mislio na izgovaranje početnog tekbira u namazu, jer kako bi on mogao, zaključuje Ibnu-l-Kajjim, oponirati Allahovom Poslaniku, s.a.v.s, kada je znao da on to nikada nije činio, pa čak ni halife iza njega, niti ostali ashabi.[258]

Dakle, da zaključimo: izgovaranje nijjeta riječima nije zagovarao imam Ebu Hanife, nego su to dozovoljenim/*mubah* učinili neki učenjaci hanefijske pravne škole u kasnijim generacijama.

Početni tekbir/*Iftitahi- tekbir*

Ebu Hanife izgovaranje početnog namaskog tekbira/*tekbiretu-l-iftitah* smatra uvjetom za punovažnost

---

[257] Uporedi: **El-Ihtijar**, 1/64.
[258] Uporedi: Ibnu-l-Kajjim, **Zadu-l-me'ad**, 1/201.

namaza. Izgovaranje riječi: *Allahu ekber!* za Ebu Hanifu i Ebu Jusufa su *šart* a za Muhammeda *rukn*.[259]

Ovaj stav baziraju na riječima Allaha Uzvišenog: **Ve Rabbeke fekebbir!/*I Gospodara svoga veličaj!*,**[260] smatrajući da se to odnosi na početni tekbir u namazu.[261]

Uz ovaj ajet, oni temelje svoj stav na riječima Allahovog Poslanika, s.a.v.s, koje prenosi Ali b. ebi Talib, r.a: **Ključ namaza je čišćenje, njegov početak je početni tekbir, a završetak predavanje selama!**[262] Sličnu predaju prenosi i Abdullah b. Mes'ud, r.a, a u kojoj Poslanik, s.a.v.s, kaže: **Početak namaza je tekbir a završetak selam.**[263]

Ovaj stav se, takođe, temelji na hadisu kojeg prenosi Rifa' b. Rafi', r.a, u kojem stoji: **Allah ne prima namaz bilo koje osobe dok ne uzme abdest kako treba, dok se ne**

---

[259] Opširnije: Ibrahim el-Halebi, **Multeka-l-ebhur**, 1/68 i Hasan Kjafi Pruščak, **Bašča namaza**, str. 125 (prijevod mr. Muharem Štulanović, Sarajevo, 1999. god.).

[260] **El-Muddessir**, 3.

[261] Pogledaj ovo tumačenje: Vehbi Sulejman Gavdži el-Albani, u djelu: **Multeka-l-ebhur**, 1/68.

[262] Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Darekutni, Taberani u **El-Mu'džemu-l-evsatu**, Ibn Hibban u **Kitabu-d-du'afa'**, Bezzar i Hakim koji ga ocjenjuje autentičnom predajom, a s njim se slaže i hafiz Zehebi.

[263] Hadis bilježi Ebu Nu'ajm u **Kitabu-s-salatu**. Hafiz Ibn Hadžer el-Askalani lanac prenosilaca ovog hadisa ocjenjuje kao autentičan! (Vidi: Abdulvehhab el-Mešhedani, **Kejfijjetu salati-n-Nebijji ala dav'i idžtihadi-l-mezhebi-l-hanefijji**, str. 25.

okrene prema Kibli i dok ne izgovori riječi: Allahu ekber![264]

U tom pogledu može se navesti još nekoliko hadisa koji potvrđuju ovaj stav:

- Allahov Poslanik, s.a.v.s, je tako izgovarao tekbir stupanjem u namaz da ga je čuo onaj ko je klanjao iza njega.[265]

- Kada se Allahov Poslanik, s.a.v.s, razbolio, Ebu Bekr je podizao svoj glas kako bi do ljudi dospio Vjerovjesnikov, s.a.v.s, tekbir.[266]

- Kada imam kaže: *Allahu ekber!* i vi kažite: *Allahu ekber.*[267]

Dizanje ruku pri izgovaranju početnog tekbira

a) *Kada se dižu ruke pri izgovaranju početnog tekbira?*

Allahov Poslanik, s.a.v.s, je nekada dizao ruke istovremeno kada je izgovarao tekbir,[268] nekada prije[269] a nekada poslije tekbira.[270]

---

264 Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madže i Taberani sa sahih-predajom. (Vidi, također: šejh Muhammed Nasiruddin el-Albani, **Sifetu salati-n-Nebijji mine-t-tekbiri ile-t-teslimi keenneke teraha**, str. 59.)

265 Hadis bilježe Ahmed i Hakim i ocjenjuju ga sahih-predajom a s njima se slaže i hafiz Zehebi.

266 Hadis bilježe Muslim i Nesai.

267 Hadis bilježe Ahmed i Bejheki. Šejh El-Albani tvrdi da se radi o vjerodostojnoj predaji. (Vidi: **Sifetu salati-n-Nebijji,** str. 59.)

268 Predaju bilježe Buhari, Nesai, Ahmed i Bejheki. (Vidi: Ali eš-Ševkani, **Nejlu-l-evtar**, 2/209).

Hanefije su izabrali predaju Buharije, Nasaija, Ahmeda i Bejhekija u kojoj se navodi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, dizao ruke u momentu kada je izgovarao početni tekbir.[271]

Pored Imama Ebu Hanife, ovakav stav zauzimaju i Buharija, Ahmed, Malik i Gazalija. U komentaru na **Muhezzeb** izričito se ističe da se ruke dižu za vrijeme otpočinjanja izgovaranja tekbira i da se dizanje ruku završava izgovaranjem tekbira.[272]

U **El-Hidaji**, poznatom hanefijskom djelu, spominje se prethodni stav, ali se naglašava da je ispravniji stav prvo dizanje ruku, a onda, izgovaranje tekbira, jer se time, kako se tamo navodi, otklanja oholost i dizanjem ruku simbolično bacamo dunjaluk iza leđa, a onda, izgovarajući: *Allahu ekber*! dajemo do znanja da je sve ništavno u odnosu na Njega – Najvećeg![273]

Tako se u predaji Abdullaha b. Omera, r.a, navodi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, kada bi stupao u namaz, prvo podigao ruke a zatim izgovorio tekbir![274]

---

[269] Hadis bilježe Buhari i Ebu Davud.
[270] Hadis bilježe Buhari i Nesai.
[271] Vidi: **El-Hidaje**, 1/48 i **El-Ihtijar**, 1/65.
[272] Uporedi: Hasan Škapur, **Buharijina zbirka hadisa**, 1/572-573.
[273] **El-Hidaje**, 1/48. Slično navodi i Vehbe ez-Zuhajli. (Vidi: **El-Fikhu-l-islami ve edilletuhu**, 1/684.).
[274] Hadis bilježi Muslim u **Sahihu**, u poglavlju o namazu, hadis br. 390, 1/244. (Izdanje: **Daru Ibn Hazm**, Bejrut, 1995.).

b) Dokle se dižu ruke pri izgovaranju početnog tekbira?

Postoji više predaja o dizanju ruku i one se, uglavnom, svode na dvije verzije: dizanje ruku u visini ramena ili u visini ušiju.[275] Rjeđe su predaje, poput,recimo, Ibn Hibbanove, koje govore o dizanju ruku iznad glave![276]

O dizanju ruku u visini ramena postoje predaje kod Buharije, Nesaije i dr. i, na temelju njih, takve stavove su zauzeli Buharija, Šafija, Malik, Ahmed i Ishak.

Međutim, imam Ebu Hanife i njegovi učenici zauzeli su stav da se ruke kod početnog tekbira stavljaju naspram ušiju i to na temelju predaja Buharije, Muslima, Ebu Davuda, Nesaija i dr., u kojima je tako preneseno.

Imam Muslim u predaji Vaila b. Hudžra, r.a, navodi da je on vidio Poslanika, s.a.v.s, kako prilikom stupanja u namaz i izgovaranja tekbira, podiže ruke u visini ušiju.[277]

En-Nesai u **Sunenu** navodi predaju Vaila b. Hudžra, r.a, koji tvrdi da je klanjao za Vjerovjesnikom, s.a.v.s, koji je stupajući u namaz proučio tekbir i podigao ruke u visinu svojih ušiju![278]

---

[275] Uporedi: Ibn Rušd el-Kurtubi, **Bidajetu-l-mudžtehid**, 1/134; Ibnu-l-Kajjim, **Zadu-l-me'ad**, 1/202; Abdulaziz b. Baz i Muhammed Salih el-Usemin, **Risaletun fi sifeti salati-n-Nebijji**, str. 7 i Muhammed Nasiruddin el-Albani, cit. djelo, str. 60.

[276] Vidi: Hasan Škapur u djelu: **Buharijina zbirka hadisa**, 1/573.

[277] Provjeri: **Sahih**, poglavlje o namazu, hadis br. 401; 1/252.

[278] Vidi: **Kitabu-l-iftitah**; Babu ref'i-l-jedejni hijale-l-uzunejni, 2/122.(Izdanje: **Daru-l-fikr**, Bejrut, 1930.).

Nakon ovog hadisa Nesai u istom djelu navodi Vailovu, r.a, predaju u kojoj se kaže da je vidio da Poslanikovi, s.a.v.s, palci gotovo dodiruju mehki dio njegovih ušiju.[279]

Imam Ahmed i Ishak b. Rahevejh u svojim musnedima, Darekutni u **Sunenu** i Tahavi u **Šerhu-l-asaru** spominju predaju poznatog ashaba El-Bera' b Aziba, r.a, u kojoj se kaže da je **Allahov Poslanik, s.a.v.s, dizao ruke, kada bi stupao u namaz, tako da su mu palci bili nasuprot ušiju!**[280]

Darekutni i Bejheki u svojim sunenima i Hakim en-Nejsaburi u **Mustedreku** navode predaju Enesa b. Malika, r.a, u kojoj tvrdi **da je vidio Vjerovjesnika, s.a.v.s, da je, dok je, izgovarao početni tekbir, podigao ruke tako da su mu palci bili uz uši.** Hakim ocjenjuje predaju ovog hadisa vjerodostojnom prema uvjetima Buharije i Muslima.[281]

Imam Tahavi ističe da je Vjerovjesnik, s.a.v.s, dižući ruke, u ovoj situaciji, skoro doticao palcima donji mehki dio svojih ušiju.[282]

Ako se uzme u obzir spomenuta predaja Ibn Hibbana u kojoj se kaže da je **Poslanik, s.a.v.s, dizao ruke iznad glave** i Ibn Abdulberra u kojoj se kaže da je dizao ruke **nekada spram glave, nekada spram ušiju a nekada spram prsa**, onda se stiče dojam da su hanefije prihvatile *zlatnu sredinu,* a to je: da muškarci dižu ruke do ušiju, dotičući palcima mehki

---

[279] Pogledaj: **Kitabu-l-iftitah; Babu mevdi'i-l-ibhamejni inde-r-ref'i**, 2/123.
[280] Vidi: Hafiz Ez-Zejle'i, **Nasbu-r-raje**, 1/429.
[281] Isti izvor, tom i strana.
[282] Vidi: Hasan Škapur, cit. djelo, 1/573.

donji dio ušiju i na taj način se zadovoljava, kako ističe Et-Tehanevi, najveći dio predaja koje govore o dizanju ruku u visini prsa i ušiju, jer se ovim ruke dižu u visini ramena a prsti bivaju u visini ušiju![283]

Žena će, pak, prema hanefijskoj pravnoj školi ruke dizati u visini svojih prsa, čime će zaštititi ono što bi moglo biti izazovno za muškarca, i to je, kako primjećuje naš Hasan Kjafi Pruščak, *najmanje upadljivo i najispravnije!*[284]

Ovo hanefije temelje na hadisu Allahovog Poslanika, s.a.v.s, u kome se on obraća Vailu b. Hudžru, r.a, i kaže mu: **Sine Hudžrov, kada počinješ klanjati stavi ruke u visini svojih ušiju, a žena neka stavi ruke u visini svojih prsa!**[285]

c) *Kako držati dlanove i prste pri dizanju ruku?*

Po hanefijskom mezhebu, prsti uzdignutih ruku treba da budu ispruženi a dlanovi okrenuti prema Kibli.[286] Veliki hanefijski pravnik i poznati hafiz hadisa Ebu Dža'fer et-Tahavi kaže da prste uzdignutih ruku ne treba međusobno previše rastavljati, a niti lijepiti jedne uz druge, nego ih treba držati u normalno uobičajenom ispruženom položaju.[287]

Ovaj stav se temelji na predajama Allahovog Poslanika, s.a.v.s. U hadisu koji prenosi Ebu Hurejre, r.a, se kaže: **Kada**

---

[283] Et-Tehanevi, **I'lau-s-sunen**, 2/180. Vidi slično razmišljanje kod Ibnu-l-Kajjima u: **Zadu-l-me'ad**, 1/202.
[284] Vidi: **Bašča namaza**, str. 163.
[285] Hadis bilježi Imam Taberani. (Vidi: El-Hejsemi, **Medžme'u-z-zevaid**, 1/182 i **I'lau-s-sunen**, 2/182.)
[286] Vidi: Es'ad es-Sagardži, **El-Fikhu-l-hanefi ve edilletuhu**, str. 162 i Vehbi Sulejman Gavdži, **Es-salatu ve ahkamuha**, str. 135.
[287] Hasan Škapur, cit. djelo, 1/572. Uporedi, takođe: **El-Ihtijar**, 1/66 i **Kejfijjetu salati-n-Nebijji**, str. 25-26.

bi Allahov Poslanik, s.a.v.s, učio tekbir pri stupanju u namaz ispružio bi svoje prste.[288]

Autori najpoznatijih hadiskih zbirki *El-Kutubu-s-sitte*, izuzev Ibn Madže, navode sličnu predaju Ebu Hurejre, r.a, u kojoj se kaže da je Poslanik, s.a.v.s, ispružio ruke kada je izgovarao početni tekbir.[289]

U drugom rivajetu Ebu Amir je pokazao kako je Vjerovjesnik, s.a.v.s, širio prste, objasnivši da nije previše odvajao jedan od drugoga, niti ih je priljubljivao jedan uz drugi, već ih je ostavljao u njihovom prirodno ispruženom položaju.[290]

d) Koliko puta dizati ruke u namazu?

Nema razlike među pravnim školama u vezi s dizanjem ruku prilikom stupanja u namaz. Sve pravne škole kategorički tvrde da treba ruke dignuti prilikom izgovaranja početnog tekbira. Razlika je u tome što neke pravne škole zagovaraju dizanje ruku i prilikom odlaska na ruku' i nakon vraćanja sa ruku'a i prilikom ustajanja na treći rekat.[291] Čak, neki učenjaci, poput Ibn Hazma, smatraju da predaje o dizanju

[288] Hadis bilježi Tirmizi i Hakim u **Mustedreku.** Sličnu predaju bilježi i Nesai u **Sunenu.**(Vidi: **Kitabu-l-iftitah** 1/124.).

[289] Vidi: Eš-Ševkani, **Nejlu-l-evtar**, 2/205-209. Osim citiranja ovog hadisa Ševkani navodi zanimljivu raspravu kada je u pitanju ovaj detalj.

[290] Hadis bilježi Hakim u **Mustedreku**, 1/234. Vidi, također: El-Mešhedani, nav. izvor, str. 25-26.

[291] O tome vidi: Es-Sejjid Sabik, **Fikhu-s-sunne**, 1/121-123; Vehbe ez-Zuhajli, **El-Fikhu-l-islami ve edilletuhu**, 1/685-686 i Ali el-Hindi, **Skraćena zbirka fikhskih propisa**, str. 38.

ruku kod svakog pregibanja i uspravljanja u namazu, dostižu *mutevatir-predaju* u koju uopće nema sumnje.[292]

Naš cilj, niukom slučaju, nije pobijanje neospornih argumenata koje navode druge pravne škole, već samo iznošenje na površinu argumenata na kojima hanefijska pravna škola bazira svoj stav.[293]

Po hanefijskoj pravnoj školi, ruke će se dignuti samo pri izgovaranju početnog tekbira i nijednom više!!!

Raspravljajući o tom detalju u namazu Ebu Dža'fer et-Tahavi navodi devet predaja koje tretiraju dizanje ruku u namazu više puta.[294]

Imam Buhari u **Sahihu** navodi rivajet Abdullaha b. Omera, r.a, u kome se kaže: **Vidio sam Allahovog Poslanika, s.a.v.s, da je pri stupanju u namaz dizao svoje ruke toliko da su bile spram njegovih ramena. On je to radio kada bi izgovarao tekbir za pregibanje na ruku', a tako je činio i kada bi podigao glavu sa ruku'a i izgovarao: Semi'allahu li men hamideh!, dok pri obavljanju sedžde to nije činio.**[295]

U predaji Ebu Kilabe se kaže da je vidio Malika b. Huvejrisa, da je izgovarao tekbir i dizao svoje ruke, kada bi htio da klanja. On je dizao svoje ruke i kada bi htio da se sagne na ruku' i kad bi već podigao glavu sa ruku'a. On je

---

[292] Ahmed Muhammed Šakir, **Komentar Tirmizijinog Sunena** (štampan zajedno sa **Sunenon**), 2/42.
[293] O argumentima i jedne i druge strane, pogledaj: Tahavi, **Šerhu Me'ani-l-asar**, 1/222-228 i Ez-Zejle'i, **Nasbu-r-raje**, 1/523-545.
[294] Vidi: **Šerhu Me'ani-l-asar**, 1/222-224.
[295] **Buharijina zbirka hadisa**, 1/572.

prenio da je to tako stvarno činio i Allahov Poslanik, s.a.v.s![296]

Ove i slične predaje uzeli su kao argument trojica poznatih imama, izuzev Ebu Hanife, kao i brojni drugi muhaddisi i pravnici. Čak su i neki pristalice i učenjaci hanefijskog mezheba preferirali ove argumente i prihvatili više puta dizanje ruku u namazu. Takav je bio, kako navodi šejh Muhammed Nasiruddin el-Albani, učenik čuvenog imama Ebu Jusufa, Isam b. Jusuf Ebu Ismet el-Belhi (umro 210. god. po Hidžri).[297]

Ebu Hanife i ostali učenjaci hanefijske pravne škole zauzeli su stav suprotan gore navedenom, smatrajući, na temelju argumenata, da je potrebno dizanje ruku samo kod početnog tekbira. U prilog tome navode brojne hadise i praksu ashaba i tabi'ina. Ebu Dža'fer et-Tahavi, jedan od velikih učenjaka hanefijske pravne škole,[298] u svom značajnom hadiskom djelu **Šerhu Me'ani-l-asar** navodi brojne predaje i praksu ashaba i tabi'ina sa potpunim lancem prenosilaca. On prvo navodi predaju El-Bera' b. Aziba, r.a, u kojoj se kaže: **Vjerovjesnik, s.a.v.s, bi, kada bi klanjao namaz, proučio početni tekbir, podigao ruke, tako da su mu palci bili blizu mehkog dijela ušiju, a zatim to dizanje ne bi ponavljao!**[299]

---

[296] Isti izvor, tom i strana.

[297] Provjeri: **Sifetu salati-n-Nebijji**, str. 96.

[298] Zanimljivo bi bilo napomenuti čitaocima da je ovaj veliki islamski pravnik i hafiz hadisa (umro 321. god. po Hidžri) prvo pripadao šafijskom mezhebu, a onda postao gorljivi zagovornik hanefijske pravne škole!

[299] **Šerhu Me'ani-l-asar**, 1/224.

Tahavi, nakon ovog hadisa, navodi još dva slična rivajeta od istog ashaba.

Nakon toga, navodi predaju Abdullaha b. Mes'uda, r.a, u kojoj se kaže: **Vjerovjesnik, s.a.v.s, je dizao ruke isključivo kod početnog tekbira i to nije ponavljao!**[300]

Taj hadis navodi imam Tirmizi u **Sunenu** i ocjenjuje ga *hasen-predajom.* U komentaru na Tirmizijin **Sunen,** Ahmed Muhammed Šakir ovaj hadis ocjenjuje kao vjerodostojan.[301] Šejh El-Albani, takođe, ovu Tirmizijinu predaju ocjenjuje vjerodostojnom![302]

Nakon citiranja spomenutog hadisa Ebu Isa et-Tirmizi kaže: **Prema ovom hadisu postupaju mnogi učenjaci iz generacije ashaba i tabi'ina. To je, takođe, stav Sufjana es-Sevrija i učenjaka iz Kufe.**[303]

Ibn Rušd el-Kurtubi u svom poznatom djelu **Bidajetu-l-mudžtehid** tvrdi da je, prema predaji Ibnu-l-Kasima, to stav i imama Malika![304]

Kada je El-Mugire upitao Ibrahima en-Nehaija, velikog učenjaka iz generacije tabi'ina: **Šta reći na predaju Vaila b. Hudžra koji je vidio Poslanika, s.a.v.s, kako je dizao ruke i kod početnog tekbira, ali i kod odlaska na ruku' i nakon povratka sa njega?!**, on je odgovorio: **Ako je Vail b. Hudžr**

---

[300] Isti izvor, tom i strana. Isti hadis bilježe Ebu Davud i Ahmed.
[301] Provjeri: **Sunen,** 2/41.
[302] Vidi: Ejmen Salih Ša'ban, u knjizi: **Nasbu-r-raje**, 1/524.
[303] **Tirmizijina zbirka hadisa,** 2/9.
[304] Vidi: **Bidajetu-l-mudžtehid**, 1/133. (Izdanje: **Daru-l-kutubi-l-ilmijje,** Bejrut, bez god. izdanja).

vidio jednom Poslanika, s.a.v.s, da to radi, Abdullah b. Mes'ud ga je pedeset puta vidio da to ne čini![305]

U predaji Ali b. ebi Taliba, r.a, se veli: **Vjerovjesnik, s.a.v.s, je dizao ruke samo kod početnog tekbira i to više nije ponavaljao!**[306]

Mudžahid, veliki učenjak iz generacije tabi'ina, tvrdi: **Klanjao sam za Abdullahom b. Omerom, r.a. Samo je kod početnog tekbira dizao ruke!**[307]

El-Esved tvrdi da je klanjao za Omerom b. el-Hattabom, r.a, i ističe, da je on dizao ruke u namazu samo kod početnog tekbira, ne ponavljajući to u toku namaza! **Vidio sam,** ističe El-Esved, **da to čine i Ibrahim i Eš-Ša'bi.** Tu predaju imam Tahavi ocjenjuje vjerodostojnom i pita: **Zar misliš da bi Omer, r.a, skrivao ono što je Vjerovjesnik, s.a.v.s, činio na ruku'u i sudžudu, kada je u pitanju dizanje ruku?! Zar su oni koji su bili uz Omera, r.a, mogli dozvoliti da on klanja drugačije od Poslanika, s.a.v.s, a da ga ne upozore na to?!** i odgovara: **Ne, to je nemoguće!!!**[308]

Uz brojne napomene i primjedbe koje je naveo Tahavi, kada su u pitanju predaje koje govore u prilog dizanju ruku više puta u namazu, on potcrtava da ne želi potcjenjivati nikoga od islamskih stručnjaka, jer to nije njegova praksa, već naprosto želi, kako kaže, razotkriti nepravdu i neprijateljstvo koje se čini prema hanefijskoj pravnoj školi!

---

[305] Ovu predaju sa potpunim senedom bilježi Tahavi. (Uporedi: **Šerhu Me'ani-l-asar**, 1/224.).

[306] **Šerhu Me'ani-l-asar**, 1/225.

[307] Isti izvor, tom i strana.

[308] Isti izvor, 1/227.

Otuda, sve citirane predaje koje se, očito je, dijametralno razlikuju, rješava na vrlo jednostavan i racioanalan način! Naime, budući da ima predaja o dizanju ruku u namazu više puta i samo jedanput od istih ashaba, i to, da napomenemo, autentičnih predaja, onda je, po njemu, jedini razlog za to, derogiranje prethodnih hadisa koji govore o dizanja ruku više puta u namazu. On to argumentira time što je, recimo, Abdullah b. Omer, r.a, dizao više puta ruke u prvo vrijeme, ali da je viđen da to ne čini nakon smrti Allahovog Poslanika, s.a.v.s!!! Takav slučaj je i sa Alijom b. ebi Talibom, r.a, i brojnim drugim ashabima koji su kasnije dizali ruke samo pri izgovaranju početnog tekbira. To, nesumnjivo, upućuje da su predaje o samo jednom dizanju ruku u namazu, zaključuje Tahavi, derogirale prethodne predaje o dizanju ruku više puta u toku namaza![309]

Osim Tahavija, to su zastupali i brojni drugi učenjaci. Tako savremeni hanefijski pravnik Vehbi Sulejman Gavdži el-Albani, navodeći predaju Abdullaha b. Mes'uda, r.a, o dizanju ruku u namazu isključivo samo pri izgovaranju početnog tekbira, u svom djelu o namazu i njegovim propisima, ocjenjuje ovaj hadis vjerodostojnom predajom i napominje sljedeće: **Ovaj hadis Abdullaha b. Mes'uda, r.a, ocijenili su kao vjerodostojnu predaju sljedeći islamski velikani:**

- **u Ahmedovom Musnedu postoji jedna predaja,**
- **dvije predaje u Nesaijevom Sunenu,**
- **kod Ebu Davuda četiri vjerodostojne predaje u Sunenu,**
- **kod Tirmizije u njegovom Sunenu, koju ocjenjuje hasen-predajom,**

[309] Analiziraj ovu zanimljivu raspravu: **Šerhu-l-Me'ani-l-asar**, 1/222-228.

- **jedna predaja kod Ibn ebi Šejbe u njegovom Musannefu,**
- **četiri autentične predaje kod Tahavija u Šerhu Me'ani-l-asaru, i**
- **dvije vjerodostojne predaje u Ebu Hanifinom Musnedu.**

Značajno je spomenuti da je još oko 60 hadisa preneseno od deset različitih ashaba, sa različitim lancem prenosilaca, o zabrani dizanja ruku više puta, što sve upućuje na derogaciju hadisa koji o tome govore![310]

Nakon tih argumenata autor navodi predaju Omera b. el-Hattaba, r.a, koju bilježi Ibn ebi Šejbe u **Musannefu** i koja je ocijenjena kao vjerodostojna, a u kojoj se kaže da je: **Vjerovjesnik, s.a.v.s, samo jedanput u namazu dizao ruke!**[311]

U istom djelu ovaj autor bilježi,takođe, autentičnu predaju Abdullaha b. Omera, r.a, u kojoj se kaže da je **Vjerovjesnik, s.a.v.s, samo jedanput dizao ruke u namazu!**[312]

Takođe, savremeni islamski učenjak, dr. Vehbe ez-Zuhajli, autor kapitalnog djela iz oblasti šerijatskog prava u 8 velikih tomova, koje je nazvao **El-Fihkhu-l-islami ve edilletuhu**, tvrdi da hanefije i malikije ne smatraju sunnetom dizanje ruku više puta u namazu – izuzev pri početnom

[310] **Es-Salatu ve ahkamuha**, str.136. (izdanje: **Muessesetu-r-risale**, Bejrut, 1985.).
[311] Isti izvor i strana.
[312] Citirani izvor i strana.

tekbiru – zato što predaje o dizanju ruku više puta oni ne smatraju vjerodostojnim a za samo jedno podizanje ruku u namazu oni navode autentične predaje i argumetne![313] Ovdje se, vjerovatno, misli na njihov stav da su predaje o više dizanja ruku u namazu, derogirane i da se te predaje, iako su autentične, stavljaju van snage.

Kijam/*stajanje na namazu*

a) *Vezanje ruku na kijamu*

Sve pravne škole – izuzev malikija –slažu se da treba vezati ruke prilikom stajanja u namazu. To mišljenje, pored ostalih, zastupaju Ali b. ebi Talib, Ebu Hurejre, Ebu Hanife, Šafija, Ahmed, Ishak i dr. Tirmizi napominje da ovaj stav zastupa većina učenjaka iz generacije ashaba, tabi'ina i učenjaka iz kasnijih generacija.[314]

To se temelji na sljedećim hadisima:

Sehl b. Sa'd, r.a, poznati ashab, tvrdi: **Ljudima je bilo naređeno da svoju desnu ruku stave na podlakticu lijeve!**[315]

Hulb et-Tai el-Kufi prenosi: **Vjerovjesnik, s.a.v.s, bi nam klanjao kao imam i obuhvatio bi svoju lijevu desnom rukom.**[316]

---

313 **El-Fikhu-l-islami ve edilletuhu**, 1/685. Uporedi, takođe: El-Džeziri, **Kitabu-l-fikhi ale-l-mezahibi-l-erbe'a**, 1/250.

314 Vidi: **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/3 (prijevod i komentar: prof. Mahmut Karalić, Elči Ibrahim-pašina medresa, Travnik, 2000. god.).

315 Hadis bilježi Buhari. (Vidi: **Buharijina zbirka hadisa**, 1/575, prijevod i komentar: Hasan Škapur).

Abdullah b. Mes'ud, r.a, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, prošao pored njega dok je on klanjao stavivši lijevu po desnoj ruci, pa mu je on uzeo desnu i stavio na lijevu ruku![317]

U ovom pogledu osamnaest ashaba, kako tvrdi Es-Sejjid Sabik, navode dvadeset hadisa koji idu tome u prilog.[318]

b) Gdje držati ruke na kijamu?

Postoje izvjesna razilaženja: gdje držati ruke na stajanju u namazu. Tako se od Malika prenose tri stava:

1 - Da ruke ne treba vezati nego ih spustiti niza se,
2 - Da ruke treba vezati ispod prsa a iznad pupka, i
3 - Da osoba sama izabere hoće li ih vezati ili će ih spustiti niza se.

Od Šafije se prenose tri stava:

1 - Da ih treba vezati ispod prsa, a iznad pupka,
2 - Da ih treba vezati na prsima, i
3 - Da ih treba vezati ispod pupka.

Od Ahmeda se, također, prenose tri stava:

---

316 Hadis bilježi Tirmizi i ocjenjuje ga dobrom predajom. (Vidi: **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/3). Hadis, također, bilježi Ibn Madže. (Vidi: **Sunen**, 1/266, izdanje: **Daru-l-hadis**, Kairo, 1994.).

317 Hadis bilježi Ebu Davud. (Provjeri: **Sunen**, poglavlje o namazu, hadis br. 755; 1/200-201; izdanje: **Daru ihjai-s-sunneti-n-nebevijje**.).

318 **Fikhu-s-sunne**, 1/123.

1 - Da ih treba vezati ispod pupka,
2 - Da ih treba vezati ispod prsa, i
3 - Da osoba sama odluči koji će od spomenuta dva načina primijeniti.[319]

Imam Ebu Hanife i oni koji ga slijede zauzeli su samo jedan stav: vezanje ruku ispod pupka za muškarce i vezanje ruku na prsima za žene![320]

Ovaj stav hanefije argumetiraju sljedećim hadisima:

Vail b. Hudžr, r.a, kaže: **Vidio sam Allahovog Poslanika, s.a.v.s, kako je stavio desnu po lijevoj ruci ispod pupka!**[321] Lanac prenosilaca ovog hadisa je ocijenjen vjerodostojnim a njegovi prenosioci pouzdani![322]

Ali b. ebi Talib, r.a, kaže: **Sunnet je stavljati dlan desne ruke na poleđinu lijeve ruke, ispod pupka!**[323]

Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje, u poznatom djelu **Bedai'u-l-fevaid,** tvrdi da je vezanje ruku u namazu ispod pupka

---

[319] O ovome opširnije vidi: Abdurrahman el-Mubarekfuri, **Tuhfetu-l-ahvezi šerhu Džami'i-t-Tirmizi,** 2/76-88. (izdanje: **Daru-l-fikr,** Bejrut, 1995.) i M. Karalić, u knjizi: **Tirmizijina zbirka hadisa,** 2/3-4.

[320] **Meraki-l-felah,** str. 261-262 i H. K. Pruščak, **Bašča namaza,** str. 163.

[321] Hadis bilježi Ibn ebi Šejbe u svom **Musannefu.** (Vidi: **El-Fikhu-l-islami ve edilletuhu,** str. 163.).

[322] Vidi: Isti izvor, str. 163 i Gavdži, **Es-Salatu ve ahkamuha,** str. 137-138.

[323] Predaju bilježe Ebu Davud u **Sunenu,** Ahmed u **Musnedu,** Darekutni, tri predaje, u **Sunenu,** Bejheki, dvije predaje, u svom **Sunenu** i po jednu predaju bilježe Ibn Betta', Ibn Rezin i Ibn ebi Šejbe. (Vidi: Ez-Zejle'i, **Nasbu-r-raje,** 1/432-433 i Gavdži, **Es-Salatu ve ahkamuha,** str. 136-137).

vjerodostojan sunnet i ovaj hadis Alije, r.a, je autentična predaja u koju sumnje nema![324]

Hadždžadž b. Hasan kaže: **Čuo sam Ebu Midžleza, ili sam ga pitao: Kako se drže ruke? Odgovorio mi je: Dlan desne se stavi na šaku lijeve ruke i to ispod pupka!**[325] Ova predaja je ocijenjena dobrom a svi njeni prenosioci su pouzdani![326]

Ebu Ma'šer veli: **Ibrahim en-Neha'i je, dok bi klanjao, stavljao svoju desnu po lijevoj ruci ispod pupka!**[327] Lanac prenosilaca ovog hadisa ocijenjen je kao *hasen*/dobar![328]

Treba napomenuti da neki hanefijski stručnjaci smatraju da je lijepo vezati ruke na svakom stajanju pri obavljanju nekog pobožnog čina, npr. zikra i slično na stajanju u namazu, učenju Kunut-dove, ali ne na kratkom stajanju iza učinjenog ruku'a i između izgovaranja bajramskih tekbira.

Ebu Ali en-Nesefi i Ebu Abdullah smatraju da je sunnet vezati ruke ispod pupka na svakom stajanju, učilo se na stajanju šta ili ne učilo!

Mnogi smatraju da je vezanje ruku ispod pupka simbol krajnje skrušenosti prema Allahu Uzvišenom. Žene, pak, vežu ruke preko prsa da bi bolje zaklonile grudi, koje spadaju

---

[324] **Bedai'u-l-fevaid, 3/91** (Izdanje: **Daru-l-kitabi-l-arebi,** Bejrut). Usput pogledaj zanimljivu raspravu Ibnu-l-Kajjima o tome: **I'lamu-l-muvekki'in,** 2/400-402. (Izdanje: **Daru-l-džil**, Bejrut).
[325] Ovu predaju bilježi Ibn ebi Šejbe u **Musannefu,** 1/390.
[326] Provjeri: **El-Fikhu-l-hanefi ve edilletuhu**, str. 163.
[327] Hadis bilježi Ibn ebi Šejbe u **Musannefu.**
[328] Vidi: **Kejfijjetu salati-n-Nabijji**, str. 27.

u sramotne dijelove tijela žene, za što postoje brojne predaje.[329]

c) *Gdje gledati u namazu?*

Po hanefijskoj pravnoj školi osoba koja klanja gledaće na kijamu na ono mjesto gdje će sedždu obaviti.[330]

Ima više predaja koje, eksplicite, ukazuju na takav stav:

Ibn Abbas, r.a, prenosi da je **Allahov Poslanik, s.a.v.s, kada bi stupio u namaz, gledao na mjesto gdje bi činio sedždu!**[331]

U drugoj predaji se kaže: **Kada bi Allahov Poslanik, s.a.v.s, klanjao namaz, pognuo bi glavu a svoj pogled bi usmjerio ka zemlji!**[332]

U trećem rivajetu su navodi: **Kada bi Allahov Poslanik, s.a.v.s, ušao u Kjabu, nije pogled pomjerio s mjesta gdje sedždu čini, sve dok ne bi iz nje izašao!**[333]

Gledanje predâ se u namazu, utemeljeno je i na riječima Poslanika, s.a.v.s, u kojima upozorava da se ne okrećemo u toku namaza desno-lijevo, nego da gledamo predâ se. On,

---

[329] Uporedi: **Buharijina zbirka hadisa**, 1/575.

[330] Usput da kažemo da će na ruku'u gledati u potkoljenice, na sedždi u zadnji dio nosa, pri sjedenju u pravcu Kible, a predajući selam u ramena. (Vidi: M. S. Serdarević, **Fikhu-l-ibadat**, str. 47.).

[331] Hadis bilježi imam Bejheki.

[332] Hadis bilježe Bejheki, Ibn Asakir i Hakim, koji ga ocjenjuje autentičnom predajom. Šejh El-Albani tvrdi da postoje predaje ovog hadisa od deset ashaba Allahovog Poslanika, s.a.v.s. (Vidi: **Sifetu salati-n-Nebijji**, str. 62.).

[333] Hadis bilježe Bejheki i Hakim. (Uporedi: El-Albani, cit. djelo, str. 62).

s.a.v.s, kaže: **Allah će primati namaz jednog vjernika, sve dok se on u njemu ne počne okretati, pa kada on okrene svoje lice, Allah se udalji od njega!**[334]

d) Dova na početku namaza

Allahov Poslanik, s.a.v.s, počinjao je učenje u namazu, nakon izgovorenog početnog tekbira, različitim dovama, u kojima je hvalio i veličao Allaha Plemenitog. Ebu Hanife, Šafija i Ahmed učenje dove iza početnog tekbira smatraju preporučenim činom.

Šejh El-Albani u svojoj poznatoj knjizi u kojoj opisuje Poslanikov, s.a.v.s, namaz, navodi 12 dova, koje su utemeljene na provjerenim predajama, kojima je Vjerovjesnik, s.a.v.s, počinjao učenje na kijamu.[335]

Hanefijska pravna škola od tih brojnih dova izabrala je onu o kojoj ima najviše predaja, a to je učenje *Subhaneke.*

Ebu Se'id el-Hudri, r.a, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, kada je počinjao namaz učio sljedeću dovu: **Subhanekellahumme ve bi hamdike, ve tebarekesmuke, ve te'ala džedduke, ve la ilahe gajruke!/*Neka si slavljen samo Ti, Allahu, i neka je Tebi hvala. Tvoje je ime blagoslovljeno. Tvoje je veličanstvo uzvišeno. Nema drugog boga osim Tebe.***[336]

---

[334] Hadis bilježe Ebu Davud, Ibn Huzejme i Ibn Hibban i ocjenjuje ga vjerodostojnom predajom.

[335] Pogledaj: **Sifetu salati-n-Nebijji**, str. 64-67.

[336] Hadis bilježe Ebu Davud u **Sunenu**, u poglavlju o namazu, hadis br. 775; Tirmizi u **Sunenu**, u poglavlju o namazu, hadis br. 242;

U predaji Enesa b. Malika, r.a, tvrdi se, da bi Vjerovjesnik, s.a.v.s, nakon proučenog početnog tekbira proučio spomenutu dovu. U predaji Abdullaha b. Mes'uda, r.a, navodi se da ih je Poslanik, s.a.v.s, poučavao šta da kažu kada počnu klanjati i onda im je preporučio ovu dovu! Omer b. el-Hattab, r.a, je, također, poučavao druge da uče dovu koju ih je Poslanik, s.a.v.s, poučavao.[337]

Čak je i imam Ahmed izjavio: **Što se mene tiče, ja sam na stanovištu onoga što je Omer, r.a, prenio.** On, također, kako navodi Ibnu-l-Kajjim, preferira ovu dovu, između deset koje je izabrao![338]

e) Učenje E'uze i Bismille

Većina imama, izuzev Malika, smatra da je sunnet proučiti *E'uzu* nakon početne dove.

To temelje na riječima Allaha Uzvišenog:

فإذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم

Kada hoćeš da učiš Kur'an, zatraži od Allaha zaštitu od šejtana prokletog![339]

To, također, temelje na hadisu Allahovog Poslanika, s.a.v.s, koji prenosi Ebu Se'id el-Hudri, r.a, a u kojem se kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, nakon što je proučio dovu:

Nesai u **Sunenu**, u poglavlju o namazu, 2/132; Ibn Madže u **Sunenu**, poglavlje o namazu, hadis br. 804; Darekutni u **Sunenu**, poglavlje o namazu, 1/112; Ahmed u **Musnedu**, 3/50 i Tahavi u **Šerhu me'ani-l-asaru**, 1/197-198.

[337] Sve predaje navodi imam Taberani u djelu **El-Mu'džemu-l-evsat**. (Vidi: El-Mešhedani, **Kejfijjetu salati-n-Nebijji**, str. 37-38).

[338] **Zadu-l-me'ad**, 1/205. Vidi, također: **Nejlu-l-evtar**, 2/228.

[339] **En-Nahl**, 98.

Subhaneke, iza toga proučio *E'uzu*, zatraživši od Allaha Svemoćnog zaštitu od šejtana prokletog![340]

Imam Darekutni u **Sunenu** prenosi predaju Esveda b. Jezida u kojoj se kaže da je čuo Omera, r.a, kako je, nakon početne dove u namazu, proučio *E'uzu!*[341]

Što se tiče *Bismille,* ona ima isti status kao i *E'uza* kod trojice imama. Kod hanefija i hanbelija ona se uči u sebi, a kod Šafija se uči naglas u onim namazima u kojima se i *Fatiha* uči naglas.[342]

Hanefije svoj stav temelje na hadisu Allahovog Poslanika, s.a.v.s, koji prenosi Enes b. Malik, r.a, a u kome se kaže da su **Vjerovjesnik, s.a.v.s, Ebu Bekr i Omer počinjali namaz sa: El-Hamdu lillahi rabbi-l-alemin!**[343] Dakle, nakon učenja *Subhaneke, E'uze i Bismille* usebi, učenje naglas počinjali su *Fatihom*!

To decidno pojašnjava jedna predaja Enesa b. Malika, r.a, u kojoj stoji: **Klanjao sam za Vjerovjesnikom, s.a.v.s, Ebu Bekrom, Omerom i Osmanom, i nisam nijednog od**

---

[340] Hadis bilježe Tirmizi, hadis br. 242; Ebu Davud, Nesai, Ahmed, Ibn Hibban i Tahavi. (Vidi: **Šerhu Me'ani-l-asar**, 1/197-198.).

[341] **Sunen**, poglavlje o namazu, bab: **Du'au-l-istiftahi ba'de-t-tekbiri**, hadis br. 11; 1/300. (Uporedi, također: **Nejlu-levtar**, 2/228 i **I'lau-s-sunen**, 2/210.

[342] Uporedi: **El-Fikhu-l-islami ve edilletuhu**, 1/692.

[343] Hadis bilježe Buhari (vidi: **Buharijina zbirka hadisa**, 1/577) i Muslim, **Sahih**, poglavlje o namazu, 1/251; hadis br. 50.

njih čuo da je naglas učio ***Bismillahi-r-rahmani-r-rahim!***[344]

Imam Tirmizi u **Sunenu** navodi predaju u kojoj se kaže da je sin Abdullaha b. Mugaffela, r.a, naglas u namazu učio *Bismillu*, pa mu je otac rekao: **Gle, moj sinčić uvodi novotariju! Kloni se te novotarije, jer ja nisam vidio nijednog ashaba da išta više mrzi od uvlačenja novotarija u islam. Klanjao sam za Vjerovjesnikom, s.a.v.s, Ebu Bekrom, Omerom i Osmanom i nisam nijednog čuo da u namazu naglas uči** ***Bismillu*****, pa je ni ti ne uči! Kada klanjaš, počni (naglas) sa:** ***El-Hamdu lillahi rabbi-l-'alemin!*** Ovaj hadis imam Tirmizi ocjenjuje kao *hasen*/dobru predaju i kaže da po ovom hadisu postupa većina učenjaka iz generacije ashaba i većina učenjaka iz generacije tabi'ina.[345]

f) Učenje Fatihe

Većina islamskih učenjaka smatra da je učenje Fatihe u namazu obavezno i da njeno učenje spada u *ruknove*/sastavne dijelove namaza.

Ebu Hanife smatra učenje Fatihe u namazu vadžibom.[346] Po njemu, ukoliko bi neko propustio učenje Fatihe a proučio

---

[344] Hadis bilježe: Buhari, Muslim, Nesai u **Sunenu**, u poglavlju o namazu, u odjeljku o ostavljanju izgovaranja *Bismille* naglas, 1/134 i Tirmizi u **Sunenu**, u poglavlju i odjeljku sa istim imenom kao i kod Nesaija, 2/12, hadis br. 244.

[345] Poglavlje o namazu, odjeljak o tome da *Bismillu* ne treba učiti naglas, 2/12-13, hadis br. 244. (Također: **Tirmizijina zbirka hadisa**, 1/484-485.).

[346] H. K. Pruščak, **Bašča namaza**, str. 136 i M. S. Serdarević, **Fikhu-libadat**, str. 44.

nešto drugo iz Kur'ana, namaz bi mu bio punovažan, s tim što bi bio obavezan učiniti sehvi-sedždu![347]

Ebu Hanife svoj stav temelji na hadisu Allahovog Poslanika, s.a.v.s, koji prenosi Ubade b. es-Samit, r.a, u kome se kaže: **Nema namaza onaj ko ne prouči Fatihu!**[348]

Pod riječima: **nema namaza**, podrazumijeva se **nema potpunog namaza**, analogno razumijevanju hadisa: **Niko od vas neće vjerovati, tj. neće upotpuniti svoj iman**! Otuda, hanefije traže da se učini sehvi-sedžda ukoliko se *Fatiha* izostavi.

Hanefijska pravna škola ovaj svoj stav bazira i na kur'anskim riječima:

فاقرء وا ما تيسر من القرآن

Učite iz Kur'ana ono što vam je lahko![349]

Kao i na hadisu Allahovog Poslanika, s.a.v.s, koji prenosi Ebu Hurejre, r.a: **Ko klanja namaz a ne prouči Fatihu, namaz mu je nepotpun/*hidadž*.**[350]

Argument koji najbolje ide u prilog ovog hanefijskog stava jeste hadis koji prenosi Abdullah b. ebi Evfa', r.a, a u kome se kaže da se jedan čovjek tužio da ne može ništa naučiti iz Kur'ana, pa mu je Allahov Poslanik, s.a.v.s, preporučio da u namazu uči: **Subhanellahi, ve-l-hamdu**

---

[347] O tome vidi: Ibn Hadžer, **Fethu-l-bari**, 2/283; **El-Hidaje**, 1/50; **Kejfijjetu salati-n-Nebijji**, str. 47-54 I **Fikhu-l-ibadat**, str, 44.

[348] Hadis bilježe svi autori **El-Kutubi-s-sitte**.

[349] **El-Muzzemmil**, 20.

[350] Muslim, poglavlje o namazu, 1/248; hadis br. 395.

lillahi, ve la ilahe illellahu, vallahu ekber, ve la havle ve la kuvvete illa billah![351]

Još jedna predaja ide u prilog ovog hanefijskog stava. Naime, kada je jedan čovjek klanjao dva rekjata namaza u Poslanikovoj, s.a.v.s, džamiji i to činio nepravilno, pa ga je Vjerovjesnik, s.a.v.s, vraćao da to čini nekoliko puta, a onda ga poučio: **Kada stupiš u namaz, izgovori tekbir, onda prouči iz Kur'ana ono što ti je lahko, pa se sagni na ruku' da se potpuno smiriš, tada se podigni da se na stajanju potpuno ispraviš, zatim se spusti na sedždu da se na sedždi smiriš i onda sjedi da se potpuno smiriš! Tako radi na svakom namazu!**[352]

Imam Muslim u **Sahihu** navodi predaju Ebu Hurejre, r.a, koja, također, ide u prilog hanefijskom stavu. Naime, u tom hadisu spominje se samo učenje Kur'ana, bez konkretnog spominjanja učenja Fatihe. Allahov Poslanik, s.a.v.s, kaže: **Nema namaza bez učenja/*kiraeta!***[353]

Čak je, po mišljenju Ahmeda, Asima i još nekih drugih pravnika, namaz punovažan i bez učenja Kur'ana u njemu. To potkrepljuju izjavom Alije b. ebi Taliba, r.a, koju je dao jednom čovjeku, koji mu je priznao da je klanjao namaz i na namazu ništa iz Kur'ana nije proučio. Alija, r.a, ga je upitao: **Jesi li pravilno obavio ruku' i sedždu?** Odgovorio je:

---

351 Hadis bilježe Ebu Davud u **Sunenu**, 1/220, hadis br. 832; Taberani; Ibn Huzejme u **Sahihu**, Ibn Hibban u **Sahihu,** i ocjenjuje ga vjerodostojnom predajom i Hakim u **Mustedreku,** i ocjenjuje ga vjerodostojnim hadisom a s njim se slaže i hafiz Zehebi.

352 **Buharijina zbirka hadisa**, 1/588-589.

353 Poglavlje o namazu, 1/249, hadis br. 396.

Jesam! Alija, r.a, mu je, tada, rekao: **Namaz ti je ispravan!**[354]

*g) Izgovaranje **amin** nakon Fatihe:*

Amin, nakon završetka učenja *Fatihe*, treba da izgovore i imam i oni koji klanjaju za njim, kao i oni koji sami klanjaju. Kod hanefija i malikija *amin* se izgovara u sebi, a kod šafija i hanbelija naglas, kod onih namaza u kojima imam uči naglas, a usebi, kod onih namaza u kojima imam ne uči naglas![355]

Izgovaranje riječi *amin* temelji se na hadisu Allahovog Poslanika, s.a.v.s, koji prenosi Ebu Hurejre, r.a, a koji glasi: **Kada imam izgovori: *gajri-l-magdubi 'alejhim ve le-d-dallin!*, vi recite: *amin*! Onome čije se izgovaranje *amin* podudari sa izgovaranjem meleka biće mu oprošteni grijesi koje je počinio!**[356] Pod opraštanjem grijeha misli se na male grijehe, a ne velike, jer je uvjet za praštanje velikih grijeha – pokajanje.[357]

Ebu Hanife i učenjaci Kufe smatraju da *amin* izgovara usebi i imam i oni koji za njim klanjaju.

Oni se drže predaje Alkame b. Vaila, u kojoj se kaže da je njegov otac Vail, r.a, **klanjao za Vjerovjesnikom, s.a.v.s, i kada je završio *Fatihu* izgovorio je tiho *amin*.**[358]

---

[354] H. Škapur, **Buharijina zbirka hadisa**, 1/587.
[355] **El-Fikhu-l-islami ve edilletuhu**, 1/692-693.
[356] Hadis bilježi Buhari, Muslim i Nesai.
[357] Vidi: **Tirmizijina zbirka hadisa**, 1/497.
[358] Hadis bilježe Ahmed u **Musnedu**, Darekutni u **Sunenu**, Ebu Davud et-Tajalisi u **Musnedu**, Ebu Ja'la el-Mevsili u **Musnedu** i

U drugoj, Vailovoj, r.a, predaji stoji: **Kada bi klanjali, Alija i Abdullah b. Mes'ud, ne bi naglas izgovarali *E'uzu, Bismillu* niti *amin*!**[359]

U trećoj Vailovoj, r.a, predaji se kaže: **Kada bi klanjali, Omer i Ali b. ebi Talib, ne bi *Bismillu* niti *amin* izgovarali naglas!**[360]

U jednoj predaji se kaže da je **Poslanik, s.a.v.s, nakon završetka *Fatihe*, izgovorio *amin* toliko glasno da su ga čuli oni koji su klanjali u prvom saffu!**[361]

Izgovaranje *amin* se različito shvata kod islamskih učenjaka. Od imama Bejhekija, koji navodi predaju Ata'a u kojoj se kaže: **U ovoj džamiji sam zatekao 200 ashaba, koji su, kada bi imam završio *Fatihu*, tako glasno izgovarali *amin* da bi odzvanjalo.**[362] Imam Taberi, pak, tvrdi da je većina ashaba i tabi'ina *amin* izgovarala usebi.[363]

Ibrahim en-Neha'i kaže: **Četiri se stvari u namazu izgovaraju u sebi: *Subhaneke, E'uza, Bismilla i amin!***[364]

Hakim u **Mustedreku, 2/232**, ocjenjujući ga autentičnom predajom. S Hakimom se slaže i hafiz Zehebi. (Uporedi: **Nasbu-r-raje**, 1/494.).

359 Predaju bilježi Taberani u **El-Mu'džemu-l-kebiru**. (Vidi,takođe: **I'lau-s-sunen**, 2/250.)

360 Predaju bilježi Ibn Džerir et-Taberi u **Tehzibu-l-asaru**. (Vidi: **I'lau-s-sunen**, 2/250).

361 Hadis bilježe Ebu Davud i Ibn Madže. (Pogledaj, takođe: El-Mešhedani, cit. djelo, str. 61-62.).

362 **Tirmizijina zbirka hadisa**, 1/494.

363 **Kejfijjetu salati-n-Nebijji**, str. 64.

364 Predaju bilježe Ahmed u **Musnedu** i Abdurrezzak u **Musannefu**. (Vidi: **El-Fikhu-l-hanefi ve edilletuhu** , str. 164.)

U predaji Ibn Mes'uda, r.a, navodi se da imam petero uči u sebi i to: *E'uzu, Bismillu, amin, Rabbena leke-l-hamd i et-tešehhud!*[365]

Po hanefijskoj pravnoj školi *amin* je bolje izgovarati usebi, budući da je to dova, a učenje dove usebi spada u sunnet![366]

To je utemeljeno i na kur'anskom ajetu:

ادعوا ربكم تضرعا وخفية إنه لا يحب المعتدين

Učite dove ponizno i usebi Gospodaru svome. Ne voli On one koji se previše glasno mole![367]

Značajno je, na kraju, spomenuti da su od Ebu Hanife, kako primjećuje El-Mubarekfuri, u pogledu izgovaranja riječi *amin* prenesena dva stava: prvi, koji je identičan stavu većine tj. da treba naglas izgovarati *amin* i, drugi, da se ova riječ izgovara usebi![368]

h) *Da li muktedija uči za imamom?*

Postoje tri različita stava u vezi s učenjem onoga koji klanja za imamom:

1 - Muktedija će proučiti Fatihu samo u namazima u kojima imam uči Kur'an usebi,

2 - Muktedija neće nikako za imamom učiti, i

---

[365] **El-Ihtijar**, 1/67-68.
[366] **El-Hidaje**, 1/50.
[367] **El-E'araf**, 55.
[368] O tome vidi: **Tirmizijina zbirka hadisa**, 1/494.

3 - Preporučljivo je da muktedija uči i kada klanja za imamom.[369]

Hanefije smatraju da muktedija neće učiti ništa od Kur'ana na kijamu, pa ni Fatihu!

To temelje na predaji Džabira b. Abdullaha, Abdullaha b. Omera, Ebu Se'ida el-Hudrija, Ebu Hurejre, Abdullaha b. Abbasa i Enesa b. Malika, radijellahu anhum, u kojoj se kaže: **Ko klanja za imamom, učenje imamovo je istovremeno i njegovo učenje!**[370] Slične izjave dalo je još oko 80 ashaba.

Hafiz Tahavi iznosi više predaja koje idu u prilog i prvog, i drugog i trećeg stava. Uz naprijed spomenutu predaju, koja ide u prilog hanefijskoj pravnoj školi, on navodi predaju Ali b. ebi Taliba, r.a, sa potpunim senedom, u kojoj se kaže: **Ko uči iza imama, on ne postupa po urođenoj prirodi/*fitretu!***[371]

Alkame prenosi da je Abdullah b. Mes'ud, r.a, rekao: **Kamo sreće da su onom koji uči Kur'an za imamom usta napunjena zemljom!**[372]

Abdullah b. Miksem kaže da je pitao Abdullaha b. Omera, Zejda b. Sabita i Džabira b. Abdullaha, radijellahu

---

[369] Vidi: **Fikhu-s-sunne**, 1/135; **El-Fikhu-l-islami ve edilletuhu**, 1/648-655 i Hasan Škapur, cit. djelo, 1/588.

[370] Hadis bilježe Ibn Madže u **Sunenu**; Darekutni u **Sunenu**; Taberani u **El-Mu'džemu-l-evsatu**; Ibn ebi Šejbe u **Musannefu** i Tahavi u **Šerhu Me'ani-l-asaru**. Šejh Ibn Tejmijje ovu predaju smatra jakom, a El-Busiri autentičnom. (O tome vidi: El-Albani, cit. djelo, str. 71.).

[371] **Šerhu Me'ani-l-asar**, 1/219. Slično navodi i H. Škapur u komentaru na Buharijin **Sahih**, 1/588.

[372] **Šerhu Me'ani-l-asar**, 1/219.

anhum, o tome da li treba učiti za imamom u namazu, pa su mu odgovorili: **Ne učite ništa za imamom u namazu!**[373]

Ebu Hamza kaže da je pitao Ibn Abbasa, r.a: **Hoću li učiti za imamom?** Odgovorio je: **Ne!**[374]

Nafi' prenosi da je, kada bi Abdullah b. Omer, r.a, bio upitan: **Da li će neko učiti za imamom?**, odgovarao: **Kada neko od vas klanja za imamom, imamovo učenje mu je dovoljno!** Sam Abdullah b. Omer, r.a, nije učio za imamom![375]

Zanimljivo je da imam Ahmed, za hadis koji smo ranije citirali: **Nema namaza onaj ko ne prouči *Fatihu*!**, smatra da se to odnosi samo na onoga koji klanja pojedinačno, a ne za imamom! On kao dokaz za to uzima hadis Džabira b. Abdullaha, r.a, u kome se kaže: **Ko klanjajući, makar na jednom rekatu ne prouči Fatihu, taj nema namaza, izuzev ako je klanjao za imamom!**[376] Međutim, i pored toga, kako zaključuje imam Tirmizi, imam Ahmed je izabrao učenje *Fatihe*, pa i kada osoba klanja za imamom![377]

Ebu Hanife, pak, smatra da za imamom ništa ne treba učiti, svejedno da li se radi o namazima u kojima se uči naglas, ili, pak, o namazima u kojima se uči usebi.[378]

---

[373] **Šerhu Me'ani-l-asar**, 1/219.
[374] Isti izvor, 1/220.
[375] Isti izvor, tom i strana.
[376] Hadis bilježi Timizi u **Sunenu**, u poglavlju o namazu, 2/123, hadis br. 312.
[377] Isti izvor i poglavlje; 2/124.
[378] Vidi o tome: El-Mubarekfuri, **Tuhfetu-l-ahvezi**, 2/214.

To hanefijska pravna škola, pored hadisa koji su naprijed citirani, argumentira i na kur'anskom ajetu:

وإذا قرئ القرآن فاستمعوا له وأنصتوا لعلكم ترحمون

A kada se uči Kur'an, vi ga slušajte i šutite da biste bili pomilovani![379] Hanefije su kur'anske riječi: فاستمعوا له /*vi ga slušajte* protumačili kao obavezu muktedije da sluša imamovo učenje u namazu kada ga on uči naglas, a kur'anske riječi: وأنصتوا /*i šutite* kao zabranu učenja muktedije u namazima u kojima imam uči usebi![380]

i) Učenje nakon Fatihe

Po hanefijskoj pravnoj školi vadžib je, nakon Fatihe, proučiti poglavlje iz Kur'ana, ili tri kratka ajeta, ili jedan duži ajet u farz-namazu na prva dva, a u vitr i sunnet-namazu na svakom rekatu.[381]

To se temelji na hadisu Ebu Katade r.a, koji kaže: **Allahov Poslanik, s.a.v.s, je učio na prva dva rekata podne-namaza Fatihu i po jedno poglavlje iz Kur'ana, a na dva posljednja rekata učio je samo Fatihu!**[382]

Ebu Se'id el-Hudri, r.a, kaže: **Naređeno nam je da proučimo Fatihu i ono što nam je lahko!**[383] Dakle, nešto što znaju od poglavlja, izuzev Fatihe!

---

379 **El-E'araf**, 204.

380 Ovo zanimljivo tumačenje pogledaj: **Tuhfetu-l-ahvezi**, 2/214.

381 **Kitabu-l-fikhi ale-l-mezahibi-l-erbe'a**, 1/254; **Es-Salatu ve ahkamuha**, str. 127 i **Fikhu-l-ibadat**, str. 44.

382 Hadis bilježi Buhari. (Vidi: **Buharijina zbirka hadisa**, 1/601. Slične predaje postoje i kod Muslima, Ebu Davuda, Nesaija, Bejhekija i Ibn ebi Šejbe (Vidi: **Nejlu-l-evtar**, 2/261-262 i **El-Fikhu-l-hanefi ve edilletuhu**, str. 156-157.)

383 Hadis je sahih. Bilježe ga Ebu Davud, Bejheki i dr. (Vidi: **El-*Fikhu-l-hanefi* ve *edilletuhu***, *str. 156 i* **Es-Salatu ve ahkamuha**, str. 127.)

Prenosi se da je Ibn Abbas, r.a, učio *Fatihu* i jedan ajet iz sure *Bekare* na svakom rekatu! Nakon završetka namaza, okrenuo se prema džematu i rekao im: **Allah Uzvišeni kaže: Učite ono što vam je lahko!** Nakon ove predaje imam Darekutni u **Sunenu** kaže: **Ova predaja je argument onima koji smatraju da se ove riječi Uzvišenoga odnose na učenje nakon *Fatihe*.**[384]

Pregibanje u namazu/*ruku'*

a) *Izgovaranje tekbira prilikom odlaska na ruku'*

Prilikom odlaska na ruku', prema hanefijskom mezhebu, izgovara se tekbir, na temelju predaja Abdullaha b. Mes'uda, Abdullaha b. Omera, Abdullaha b. Abbasa, Ebu Hurejre, Ebu Malika, Ebu Musaa, Imrana b. Husajna i Vaila b. Hudžra.[385]

Sve te predaje imaju sličan sadržaj, a u njima stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, pri svakom spuštanju i podizanju, ustajanju i sjedenju izgovarao tekbir. Tako su činili i Ebu Bekr i Omer![386]

Imam Buhari navodi predaju Imrana b. Husajna, r.a, koji je kazao da je klanjao za Alijom, r.a, u Basri i da ga je on

---

[384] Predaju bilježi Darekutni sa jakim lancem prenosilaca. (Vidi: **Sunen**, poglavlje o namazu, odjeljak o tome koliko se uči na podne, ikindiji i sabah-namazu, 1/328, hadis br. 2. – izdanje: **Alemu-l-kutub**, Bejrut, 1983.).

[385] Vidi: **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/5.

[386] Hadis bilježe Muslim, Tirmizi, Nesai i Ahmed. (Vidi: **Nejlu-l-evtar**, 2/277-278).

podsjetio na namaz koji su klanjali sa Allahovim Poslanikom, s.a.v.s. Spomenuo je da je izgovarao tekbir kad god bi se dizao i spuštao.[387]

b) Kako činiti ruku'?

Po hanefijskoj pravnoj školi *ruku'* se obavlja tako što se leđa izravnaju a ruke sa raširenim prstima obuhvate koljena i odvoje se od bokova.[388]

Takav način klanjanja hanefije zasnivaju na predajama Buharije, Muslima, Tirmizije, Ebu Davuda, Ahmeda, Hakima, Ibn Huzejme, Ibn Hibbana i dr.[389]

U Ebu Humejdovoj predaji stoji: **Kada bi Allahov Poslanik, s.a.v.s, činio ruku' stavljao bi ruke na koljena, kao da ih želi obuhvatiti i odvojio bi ih od bokova.**[390]

c) Šta se uči na ruku'u?

Na ruku'u će se, po hanefijskom mezhebu, proučiti tri puta: **Subhane Rabbije-l-'azim!/*Slava mome Velikom Gospodaru!*** To je minimum. Ako prouči više puta još je bolje. Međutim, kada imam predvodi džema'at, njemu je mekruh puno puta izgovarati ovu dovu, zbog, eventualnih

---

[387] **Buharijina zbirka hadisa**, 1/607.

[388] Uporedi: **El-Hidaje**, 1/50 i **El-Ihtijar**, 1/69.

[389] O ovim predajama vidi: **Buharijina zbirka hadisa**, 1/610-612; **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/9-11; **Nasbu-r-raje**, 1/497-500; **Nejlu-l-evtar**, 2/277-279 i M.N. El-Albani, cit. djelo, str. 96-97.

[390] Ovu predaju bilježi Tirmizi i ocjenjuje je kao hasen-sahih. Istu predaju bilježi i Ebu Davud u **Sunenu**. (Vidi: **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/11).

potreba njegovog džema'ata, poput starijih osoba, bolesnih i sl.[391]

Ovo se temelji na hadisima Allahovog Poslanika, s.a.v.s, u kojima se tvrdi da je na ruku'u učio tri puta *Subhane Rabbije-l-'azim.*[392]

Tirmizi bilježi predaju Abdullaha b. Mes'uda, r.a, u kojoj se kaže da je Vjerovjesnik, s.a.v.s, rekao: **Kada neko od vas ode na ruku' i prouči tri puta: *Subhane Rabbije-l-'azim!*, to mu je potrebni minimum!**[393]

Imam Ebu Hanife preporučuje izgovaranje ovih riječi od 3-10 puta a imami Ebu Jusuf i Muhammed po 7 puta.[394]

d) Šta se uči kada se podiže glava sa ruku'a?

Osoba će, dižući se sa ruku'a, izgovoriti: **Semi'allahu li men hamideh!**/ ***Allah čuje onoga koji Mu zahvaljuje!***, a zatim: **Rabbena leke-l-hamd!**/***Gospodaru naš, neka Ti je***

[391] Uporedi: **El-Ihtijar**, 1/70.

[392] Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madže, Ahmed, Darekutni, Tahavi, Bezzar i Taberani u **El-Mu'džemu-l-kebiru** od sedam ashaba. (Uporedi: **Nasbu-r-raje**, 1/501-502; **Nejlu-l-evtar**, 2/283 i El-Albani, cit. djelo, str. 99.)

[393] **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/13.

[394] Vidi: Hasan Škapur, u cit. djelu, 1/613. Međutim, ako bi se jedanput proučila ta dova namaz bi bio validan jer je za njegovu ispravnost obavezno smirivanje na sedždi. Izgovaranje te dove tri puta je, očigledno, minimum najljepšeg pristupa ruku'u.

hvala! Ako se klanja u džema'atu, onda će imam izgovoriti ovo prvo, a muktedija ovo drugo![395]

Ovaj stav hanefije temelje na predaji koju bilježi imam Buhari u **Sahihu**, od Ebu Hurejre, r.a, u kojoj Poslanik, s.a.v.s, kaže: Kada imam izgovori: ***Semi'allahu li men hamideh!,*** vi recite: ***Allahumme Rabbena leke-l-hamd!,*** **jer onaj čije se izgovaranje ovih riječi podudari sa izgovorom meleka, biće mu oprošteni ranije počinjeni grijesi.**[396]

e) *Položaj leđa na ruku'u*

Leđa na ruku'u treba da budu u ravnom položaju, izravnana sa glavom, koju ne treba ni dizati niti spuštati.[397]

Ebu Mes'ud el-Ensari, r.a, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, rekao: **Nije punovažan namaz u kome osoba ne izravna leđa na ruku'u i sedždi!**[398]

Sličnu predaju bilježe i Ahmed i Ibn ebi Šejbe.[399]

Ebu Berze, r.a, u jednoj predaji kaže: **Tako je klanjao Allahov Poslanik, s.a.v.s, da, kada bi nasuli vode na njegova leđa, zadržala bi se!**[400]

---

395 Vidi: **El-Hidaje**, 1/50-51; **El-Ihtijar**, 1/68 i **Fikhu-l-ibadat**, str. 48.

396 Pod opraštanjem grijeha, kako je ranije navedeno, misli se na male grijehe. Ovu predaju vidi: **Buharijina zbirka hadisa**, 1/614 i Muslim u **Sahihu**, poglavlje o namazu, 1/257; hadis br. 409.

397 **El-Ihtijar**, 1/69-70.

398 Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madže, Darekutni, Bejheki i Ebu Avane. Tirmizi ovu predaju ocjenjuje kao hasen-sahih a hafiz Ez-Zejle'i autentičnom. S njim se slaže i šejh El-Albani. (vidi: Ejmen Salih Ša'ban, u djelu: **Nasbu-r-raje**, 1/507 i **I'lau-s-sunen**, 3/10.)

399 Predaju koju oni bilježe El-Albani smatra vjerodostojnom. (Vidi: **Sifetu salati-n-Nebijji**, str. 99).

Ahmed u **Musnedu** i Ebu Davud u **Kitabu-l-merasilu** prenose sličnu predaju Ali b. ebi Taliba, r.a, u kojoj se kaže: **Kada bi Allahov Poslanik, s.a.v.s, činio ruku', leđa su mu bila u takvoj ravni, da kada bi bila stavljena čaša sa vodom – ne bi se prosula!**[401]

f) Smirenost na ruku'u

Obligatna je dužnost/*farz* umirivanje na ruku'u, bar koliko se može jedanput izgovoriti: *Subhane Rabbije-l-'azim!* Takođe se to odnosi i na momenat vraćanja sa ruku'a. To je stav Ebu Jusufa, Malika, Šafije i Ahmeda. Ebu Hanife i još neki pravnici to smatraju *sunnetom!*[402]

Ovaj hanefijski stav (o smirivanju na ruku'u), temelji se na hadisu Allahovog Poslanika, s.a.v.s, koji je rekao da su najgori ljudi oni koji kradu od svog namaza. Na pitanje ashaba: **Kako se može krasti od svog namaza?!** On je odogovorio: **Kada se ruku' i sedžda ne upotpune!**[403]

Imam Buhari navodi predaju Ebu Hurejre, r.a, u kojoj se kaže da je jedan beduin klanjao i da ga je Poslanik, s.a.v.s, tri

---

400 Hadis bilježi Taberani u svojim djelima **El-Mu'džemu-l-kebiru i El-Mu'džemu-s-sagiru**. Hafiz Hejsemi kaže da su svi prenosioci ovog hadisa pouzdani! (Vidi: Gavdži, cit. djelo, str. 140.) Hadis, takođe, bilježi Ebu Ja'la i njegovi su prenosioci pouzdani! (Vidi: Hejsemi, **Medžme'u-z-zevaid**, 1/190-191).

401 Vidi: **Kitabu-l-merasil**, babu ma džae fi tahfifi-s-salati, hadis br. 6, str. 88 (izdanje: **Daru-l-kalem**, Bejrut, 1986.) i **Fikhu-s-sunne**, 1/136.

402 Vidi o tome: H. Škapur, cit. djelo, 1/611-612.

403 Hadis bilježi Hakim u **Mustedreku** i ocjenjuje ga autentičnom predajom. S tom ocjenom se slaže i hafiz Zehebi. Hadis još bilježe Taberani i Ibn ebi Šejbe. (Vidi: el-Albani, cit. djelo, str. 99).

puta vraćao da klanja, jer se nije smirivao na namazu, da bi mu na kraju rekao: **Kada stupiš u namaz, izgovori tekbir, zatim prouči iz Kur'ana ono što ti je lahko, učini ruku' tako da se potpuno umiriš, potom se podigni tako da se potpuno ispraviš, spusti se na sedždu tako da se na njoj potpuno smiriš, onda se ispravi na sjedenje tako da se na njemu potpuno umiriš, zatim se spusti na sedždu da se na njoj dobro umiriš i tako radi tokom cijelog namaza!**[404]

Sedžda

a) *Način odlaska na sedždu*

Kada se spušta na sedždu, po hanefijskoj pravnoj školi, prvo se spuštaju koljena, pa onda ruke, a u vraćanju sa sedžde to se čini obrnuto.[405]

To se temelji na hadisu Vaila b. Hudžra, r.a, koji je rekao: **Vidio sam Allahovog Poslanika, s.a.v.s, da je, kada bi išao na sedždu, spuštao svoja koljena prije ruku, a kada bi se vraćao sa sedžde, dizao je ruke prije koljena!**[406]

Na temelju tog hadisa, pored Ebu Hanife, većina islamskih učenjaka, među kojima Omer b. el-Hattab, r.a, Ibrahim en-Neha'i, Muslim b. Jesar, Sufjan es-Sevri, Ahmed b. Hanbel, Ishak b. Rahevejh i dr., stoje na stanovištu da pri odlasku na sedždu, treba na tlo prvo spustiti koljena, pa onda

[404] **Buharijina zbirka hadisa**, 1/612. Hadis još bilježe Ebu Davud, Tirmizi i Nesai. (Vidi: **Nasbu-r-raje**, 1/505.)

[405] **El-Ihtijar**, 1/69; Ibrahim el-Halebi, **Multeka-l-ebhur**, 1/80; **Es-Salatu ve ahkamuha**, str. 140 i **Fikhu-l-ibadat**, str. 48.

[406] Hadis bilježe Tirmizi, Ibn Huzejme, Ibn Hibban i Hakim, koji ga ocjenjuje vjerodostojnom predajom prema uvjetima Buharije i Muslima. (Vidi: **I'lau-s-sunen**, 3/34-35).

ruke, a pri vraćanju sa sedžde obrnuto, prvo podizati ruke, pa onda koljena.[407] Predaje o Poslanikovom, s.a.v.s, spuštanju ruku pa tek onda koljena, vjerovatno se odnose na period kada je on ostario i oslabio.

b) Lice se stavlja između dlanova/šaka

Stav hanefijske pravne škole je da treba lice na sedždi stavljati između ruku, odnosno dlanova, tako što će ruke stajati naspram ušiju![408]

Imam Tirmizi u **Sunenu** bilježi predaju Ebu Ishaka u kojoj on kaže: *Pitao sam El-Bera' b. Aziba:* **Gdje je Allahov Poslanik, s.a.v.s, stavljao lice kada bi sedždu činio?** *Odgovorio mi je:* **Između svojih ruku/dlanova.**[409]

Dakle, gdje staviti dlanove na sedždi: naspram ušiju, kako tvrde jedni, ili, pak, naspram ramena, kako smatraju drugi?! Na to pitanje odgovara hafiz Tahavi i zaključuje da je to pitanje identično sa pitanjem dizanja ruku u namazu. Naime, oni koji smatraju da kod početnog tekbira treba dići ruku naspram ušiju, oni to isto smatraju i na sedždi, dok učenjaci koji drže da kod početnog tekbira treba dići ruke naspram ramena, smatraju da ih i na sedždi naspram ramena treba stavljati![410]

---

[407] **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/20; **Multeka-l-ebhur**, 1/80 i **I'lau-s-sunen**, 3/34.
[408] **Multeka-l-ebhur**, 1/80-82 i **Fikhu-l-ibadat**, str. 48.
[409] **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/23.
[410] **Šerhu Me'ani-l-asar**, 1/257.

Hanefije ovu tvrdnju temelje na hadisu Vaila b. Hudžra, r.a, u kojoj se kaže: **Vjerovjesnik, s.a.v.s, bi, kada bi činio sedždu, stavljao svoje ruke/dlanove naspram ušiju.**[411]

c) Čelo i nos se spuštaju na zemlju

Čelo i nos treba da dodiruju tlo prilikom spuštanja na sedždu.[412]

To se temelji na hadisu Ebu Humejda es-Sa'idija, r.a, koji kaže: **Kada bi Vjerovjesnik, s.a.v.s, činio sedždu, on bi na tlo spustio svoj nos i čelo!**[413]

d) Odmaknut će se nadlaktice od tijela

Prilikom samog čina sedžde muškarac će rastaviti stomak od stegana a nadlaktice ruku odvojit će od tijela i odignuti ih od zemlje, dok žene to neće činiti![414]

To se temelji na predaji Abdullaha b. Malika b. Buhajne, u kojoj se kaže da je Vjerovjesnik, s.a.v.s, rastavljao ruke od tijela prilikom klanjanja toliko da bi mu se ukazala bjelina njegovih pazuha![415]

---

[411] Hadis bilježe Ishak b. Rahevejh u **Musnedu**, Abdurrezzak u **Musannefu** i Tahavi u **Šerhu Me'ani-l-asaru**, 1/257. (Vidi: **Nasbu-r-raje**, 1/508 i **I'lau-s-sunen**, 3/18).

[412] **Multeka-l-ebhur**, 1/83; **El-Ihtijar**, 1/69 i **Fikhu-l-ibadat**, str. 48.

[413] Hadis bilježe Buhari, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Taberani, Darekutni, Ebu Ja'la el-Mevsili i dr. (Uporedi, takođe: **Nasbu-r-raje**, 1/509-510).

[414] **El-Hidaje**, 1/52; **Multeka-l-ebhur**, 1/82; **El-Ihtijar**, 1/69; **El-Fikhu-l-hanefi ve edilletuhu**, str. 168 i **Fikhu-l-ibadat**, str. 48.

[415] Hadis bilježe Buhari, Muslim i Tirmizi. (Vidi: **Buharijina zbirka hadisa**, 1/625; Muslim, poglavlje o namazu, 1/298, hadis br. 495 i **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/26.)

U Muslimovoj predaji, od Mejmune, r.a, stoji: **Tako je Vjerovjesnik, s.a.v.s, činio sedždu da ako bi životinja htjela proći između njegovih ruku, prošla bi.**[416]

U predaji Enesa b. Malika, r.a, stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, rekao sljedeće: **Obavljajte sedždu kako treba, neka niko ne pruža svoje podlaktice po tlu, kao što psi rade.**[417]

Kao argument da ženska osoba treba spustiti ruke i priljubiti stomak uz svoja stegna, radi skrivanja dijelova tijela koji bi mogli biti izazovni, hanefije navode predaju Jezida b. ebi Habiba, u kojoj se kaže da je Vjerovjesnik, s.a.v.s, naišao pored dvije žene koje su klanjale i naredio im da priljube svoje tijelo uz zemlju, naglasivši da žena u ovom položaju nije kao muškarac.[418]

Ali b. ebi Talib, r.a, upozorava u jednoj predaji: **Kada žena čini sedždu neka se pripazi/neka se osloni na kuk i neka priljubi svoja stegna uz svoje tijelo.**[419]

[416] **Sahih**, poglavlje o namazu, 1/299, hadis br. 496. Hadis, također, bilježe: Nesai u **Sunenu**, babu-t-tedžafi fi-s-sudžudi, 1/213; Hakim, Taberani, Ebu Ja'la i dr. (Uporedi: **Nasbu-r-raje**, 1/515-516).

[417] Vidi: **Buharijina zbirka hadisa**, 1/633; Muslim, **Sahih**, 1/298, hadis br. 493 i **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/27. Hadis još bilježe: Ebu Davud, Nesai, Ahmed i Ibn Huzejme.

[418] Hadis bilježe Ebu Davud u **Kitabu-l-merasil**, babu ma džae fi-d-du'ai, hadis br. 8, str. 103 i Bejheki sa dvije mevsul-predaje. (Vidi, također: **Multeka-l-ebhur**, 1/82 i **I'lau-s-sunen**, 3/26).

[419] Predaju bilježi Ibn ebi Šejbe u **Musannefu**, str. 181. (Uporedi, **I'lau-s-sunen**, 3/30).

e) Prste će, dok je na sedždi, okrenuti prema Kibli

Prste i ruku i nogu, osoba koja čini sedždu, okrenuti će prema Kibli![420]

Ovo je utemeljeno na sunnetu Allahovog Poslanika, s.a.v.s. U predaji El-Bera' b. Aziba, r.a, kaže se: **Kada bi Allahov Poslanik, s.a.v.s, činio sedždu, stavio bi dlanove i prste na zemlju i okrenuo ih prema Kibli!**[421]

Aiša, r.a, također, prenosi: **Vjerovjesnik, s.a.v.s, je prste okretao prema Kibli kada bi sedždu činio!**[422]

Buharija u **Sahihu** navodi hadis Vjerovjesnika, s.a.v.s, od Ebu Humejda es-Sa'idija, r.a, u kojoj se kaže da će osoba na sedždi vrhove nožnih prsta okrenuti prema Kibli.[423]

f) Šta se uči na sedždi?

Na sedždi se tri puta izgovara: **Subhane Rabbije-l-e'ala!**/***Neka je slavljen Moj Uzvišeni Gospodar!*** To je minimum. Preporučljivo je i više od toga kada čovjek klanja sam, ali ako je imam, onda radi, eventualne, potrebe džema'ata, ne preporučuje se da više od tri puta to izgovara.[424]

---

420 Pogledaj: **Multeka-l-ebhur**, 1/82; **Fikhu-l-ibadat**, str. 48 i **El-Fikhu-l-hanefi ve edilletuhu**, str. 168-169.

421 Hadis bilježi hafiz Bejheki u **Sunenu**.

422 Hadis bilježi imam Darekutni u **Sunenu**, babu zikri-r-ruku'i ve-s-sudžudi ve ma judžzi fihima, 1/344, hadis br. 1.

423 **Buharijina zbirka hadisa**, 1/625. Sličnu predaju bilježi i Nesai u **Sunenu**.

424 **El-Hidaje**, 1/52; **Multeka-l-ebhur**, 1/83; **Fikhu-l-ibadat**, str. 48; **El-Fikhu-l-islami ve edilletuhu**, 1/708-709; **El-Fikhu-l-hanefi ve**

Ovaj stav se temelji na hadisu Allahovog Poslanika, s.a.v.s, koji od njega prenosi Abdullah b. Mes'ud, r.a: **Kada neko od vas čini sedždu, neka tri puta rekne: *Subhane Rabbije-l-e'ala!*, a to je neophodni minimum i time je upotpunjena njegova sedžda.**[425]

g) *Pauza između dvije sedžde*

Prema hanefijskom mezhebu, osoba će se, poslije prve sedžde, podignuti uz izgovaranje tekbira, staviti ruke na svoja stegna, sjesti malo i, uz tekbir, vratiće se na drugu sedždu, koju će obaviti kao i prvu.[426]

Ova pauza između dvije sedžde, koju zastupa hanefijska pravna škola, utemeljena je na hadisu Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Naime, u hadisu koji smo ranije citirali a koji tretira namaz onog čovjeka koji je pogrešno klanjao i kojeg je Poslanik, s.a.v.s, vraćao više puta da obnovi namaz, kaže se: **...i učini sedždu, tako da se na njoj potpuno smiriš, onda se ispravi i sjedi, tako da se na sjedenju potpuno umiriš, zatim ponovo učini sedždu i na njoj se dobro smiri.**[427]

---

edilletuhu, str. 169 i **Kitabu-l-fikhi ale-l-mezahibi-l-erbe'a**, 1/260.

[425] Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madže, Ahmed, Darekutni, Tahavi, Taberani i Bezzar. (Vidi: **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/13; **Nasbu-r-raje**, 1/501-502; **Nejlu-l-evtar**, 2/283 i El-Albani, cit. izvor, str. 112).

[426] Vidi: **El-Hidaje**, 1/52 i **Fikhu-l-ibadat**, str. 48.

[427] Ovu Ebu Hurejrinu, r.a, predaju bilježi Imam Buhari. (Vidi: **Buharijina zbirka hadisa**, 1/612). Sličnu predaju bilježi i Nesai u svom **Sunenu**.(Vidi: **I'lau-s-sunen**, 3/42), kao i Ebu Davud i Hakim, koji je smatra autentičnom, a s njim se slaže i hafiz Zehebi. (Pogledaj: El-Albani, cit. izvor, str. 116-117).

Sjedenje u namazu/*et-tešehhud*

Osoba će nakon drugog rekata kod trorekatnih i četverorekatnih farz-namaza, kod četverorekatnih sunnet-namaza, kao i kod vitr-namaza sjesti na prvo sjedenje, a po završetku namaza na posljednje sjedenje.[428]

a) Način sjedenja

Ebu Hanife smatra da će se i na prvom i na posljednjem sjedenju sjesti tako što će se ispružiti stopalo lijeve noge i sjesti na njega a podbočiti stopalo desne noge podavivši prste, okrenuvši ih prema Kibli, dok će desnu ruku staviti na desno koljeno a lijevu na lijevo koljeno.[429]

Imam Buhari bilježi predaju Ebu Humejda es-Sa'idija, r.a, koji kaže: **Allahov Poslanik, s.a.v.s, je sjedao nakon dva rekata na lijevu nogu, dok bi desnu uspravljao.**[430]

U Tirmizijinoj predaji, koju ocjenjuje kao *hasen-sahih* od istog ashaba se prenosi predaja, u kojoj on ističe: **Ja najbolje među vama poznajem namaz Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Allahov Poslanik, s.a.v.s, bi sjeo - radi tešehhuda - tako što bi ispružio lijevu nogu, a desnu uspravio podavivši prste prema Kibli. Stavio bi desni dlan na desno a lijevi na lijevo koljeno.**[431]

---

[428] Vidi: **Šerhu Me'ani-l-asar**, 1/259-261 **Fikhu-l-ibadat**, str. 48.

[429] O tome vidi: **El-Hidaje**, 1/53; **Zadu-l-me'ad**, 1/243; **El-Ihtijar**, 1/70; **Kejfijjetu salati-n-Nebijji**, str. 102-103 i **Es-Salatu ve ahkamuha**, str. 140.

[430] **Buharijina zbirka hadisa**, 1/637.

[431] **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/43. Hadis, takođe, bilježe Muslim i Ebu Avane. (Uporedi: El-Albani, cit. djelo, str. 122).

Sličnu predaju bilježi Tirmizi i od Vaila b. Hudžra, r.a, ocijenivši je kao *hasen-sahih.*[432]

Takav način i prvog i posljednjeg sjedenja u namazu usvaja, kako primjećuje imam Tirmizi, većina islamskih učenjaka. Pored Ebu Hanife, to je stav i Sufjana es-Sevrija, Ibn Mubareka i učenjaka Kufe.[433]

Većina drugih imama slaže se s tim hanefijskim stavom, s razlikom što smatraju da na posljednjem sjedenju, uz izbacivanje lijeve noge i uspravljanja stopala desne noge, kako zagovaraju hanefije, oni traže i sjedanje na tlo, a ne na lijevu nogu, kako zagovaraju hanefije.[434]

b) *Učenje na sjedenju*

Što se tiče teksta *Et-Tehijjatu* koji se uči na sjedenju/*et-tešehhudu* prenosi se više vjerodostojnih predaja od Vjerovjesnika, s.a.v.s. Tako npr, El-Ajni, poznati komentator Buharijinog **Sahiha**, navodi čak trinaest varijanti poznatog teksta *Et-Tehijjatu* koji se uči na sjedenju u namazu.[435] Šejh Muhammed Nasiruddin el-Albani navodi pet vjerodostojnih verzija ovog učenja koje su u raznim hadiskim zbirkama zabilježene od Poslanika, s.a.v.s, posredstvom čuvenih ashaba: Abdullaha b. Mes'uda, Abdullaha b. Abbasa,

---

[432] Ovu Vailovu, r.a, predaju El-Albani drži vjerodostojnom. (Vidi: Ejmen Salih Ša'ban, u djelu: **Nasbu-r-raje**, 1/547).

[433] **Tirmizijina zbirka hadisa**, 1/42 i **Šerhu Me'ani-l-asar**, 1/261.

[434] O tome uporedi: **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/44; **Šerhu Me'ani-l-asar**, 1/257-258; **El-Fikhu-l-islami ve edilletuhu**, 1/714-715 i **Kitabu-l-fikhi ale-l-mezahibi-l-erbe'a**, 1/264.

[435] Vidi: **Buharijina zbirka hadisa**, 1/641.

Abdullaha b. Omera, Omera b. el-Hattaba i Ebu Musa'a el-Eš'arija.[436]

Međutim, najvjerodostojniji tekst koji se uči na *tešehhudu,* prema ocjeni Tirmizije, Hattabija, Ibn Abdulberra i Ibn Munzira, je predaja Abdullaha b. Mes'uda, r.a.[437] Imam Tirmizi kaže da je po njemu postupala većina učenjaka iz generacije ashaba i tabi'ina, a to je mišljenje i Sufjana es-Sevrija, Abdullaha b. Mubareka, Ahmeda b. Hanbela i Ishaka b. Rahevejha.[438]

Treba napomenuti da je Ebu Hanife izabrao upravo najvjerodostojniju verziju teksta, koju mi nazivamo *Et-Tehijjatu,* a koja se temelji na hadisu Abdullaha b. Mes'uda, r.a, koji glasi: **Allahov Poslanik, s.a.v.s, nas je poučio da na sjedenju, nakon drugog rekata, proučimo: *Et-Tehijjatu lillahi ve-s-salavatu ve-t-tajjibatu, es-selamu 'alejke ejjuhe-n-nebijju ve rahmetullahi ve berekatuhu, es-selamu 'alejna ve 'ala 'ibadillahi-s-salihin, ešhedu en la ilahe illellah, ve ešhedu enne Muhammeden 'abduhu ve resuluhu*!/Neka je sva počast, svi ibadeti i sva hvala Allahu, a najljepši blagoslov, milost i berićet na tebe, Vjerovjesniče. Neka je mir sa nama i sa svim Allahovim dobrim robovima. Svjedočim da nema boga osim Allaha i svjedočim da je Muhammed Njegov rob i Poslanik.**[439]

---

[436] Vidi svih pet verzija: **Sifetu salati-n-Nebijji**, str. 127-128. Vidi, također, te verzije: **Fikhu-s-sunne**, 1/118-119.

[437] Vidi: **Fikhu-s-sunne**, 1/118.

[438] **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/40.

[439] **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/38-39. Vidi, također: **Buharijina zbirka hadisa**, 1/643; Muslimov **Sahih**, poglavlje o namazu, 1/252-253, hadis br. 402; Ebu Davud u **Sunenu**, poglavlje o tešehhudu, 1/254, hadis br. 968; Nesai u **Sunenu**, babu kejfe-t-tešehhudu-l-evvel, 1/237-238; Ibn Madže u **Sunenu**, babu ma džae fi-t-tešehhudi, 1/290, hadis br. 899 i Ahmed u **Musnedu**, 1/376,

Ako se analiziraju tekstovi u drugim predajama dolazi se do zaključka da tu postoje samo male i neznatne razlike.

Međutim, postoji različito shvatanje prilikom izgovaranja selama na Poslanika, s.a.v.s, na tešehhudu. Neki smatraju da se, nakon smrti Poslanika, s.a.v.s, a za to navode i određene predaje, ne može više izgovarati: ***Es-selamu 'alejke ejjuhen-n-nebijju*/Neka je najljepši blagoslov na Tebe, Vjerovjesniče!**, već: ***Es-Selamu 'ale-n-nebijji*/Neka je najljepši blagoslov na Vjerovjesnika.** Po njima, to se prakticiralo samo za života Vjerovjesnika, s.a.v.s.[440]

Međutim, učenjaci hanefijske pravne škole takav pristup odbijaju, navodeći u prilog svog stava nekoliko argumenata:

1 - Predaje koje navode hanefijski oponenti su *mevkuf*, pa se ne mogu ni izbliza porediti sa *merfu'-predajama* koje u tom domenu iznose učenjaci hanefijskog stava.

2 - Allahov Poslanik, s.a.v.s, je u *merfu'*-predajama naveo konkretno tekst: ***Es-Selamu 'alejke ejjuhe-n-nebijju,*** što su učili ashabi koji su sa njim klanjali u džamiji, i oni koji su klanjali dobrovoljne namaze kod svojih kuća, kao i oni koji su bili na putu i daleko od Poslanika, s.a.v.s, te i oni nisu upotrebljavali treće lice: ***Es-Selamu 'ale-n-nebijji,*** već ono kako ih je Poslanik, s.a.v.s, naučio: ***Es-Selamu 'alejke ejjuhe-n-nebijju!***

382, 408, 413,414, 422,423, 428, 431, 437, 439, 440, 450, 459 i 464. Predaje svih navedenih autora su od Abdullaha b. Mes'uda, r.a.

440 Vidi o tome: El-Albani, cit. djelo, str. 126-127.

3 - Najbolji odgovor oponentima hanefijskog stava dao je Ibn Mes'ud, r.a, jedan od poznatih ashaba i prenosilac spomenute najautentičnije predaje iz ovog domena. Naime, kada je Abdullah b. Abbas, r.a, to spomenuo Ibn Mes'udu, r.a, rekavši mu: **Izgovarali smo: *Es-Selamu 'alejke ejjuhe-n-nebijju.* dok je Poslanik, s.a.v.s, bio živ.** Ibn Mes'ud, r.a, mu je odgovorio: **Ovako nas je Poslanik, s.a.v.s, naučio i ovako znamo.**[441] Ibn Hadžer smatra da je Ibn Abbas, r.a, time htio da potvrdi ono što je zastupao Ibn Mes'ud, r.a, pa je njegovo pitanje bilo u svjetlu ispitivanja i potvrđivanja, a ne suprotnog stava, što opet ojačava hanefijski stav u tom pogledu.[442]

c) Podizanje kažiprsta

Svi učenjaci ehli-s-selefa jednoglasni su u mišljenju da je sunnet, prilikom izgovaranja *šehadeta* za vrijeme sjedenja na namazu, podići kažiprst desne ruke svjedočeći, i na taj način, da je Allah Jedan! Razilaze se samo u formi i načinu podizanja prsta.

Ebu Hanife smatra da kažiprst treba podići pri izgovoru ***La ilahe*** a spustiti ga kod izgovora ***illellah.***

Naš Muhammed Se'id Serdarević to opisuje ovako: **Kad se htjedne izgovoriti *Ešhedu en la ilahe illellah!*, podavićemo mali, prstenjak i srednji prst, i vrh palca popriječenog ispod kažiprsta postaviti na stranu srednjeg zglavka a srednji prst i palac staviti u kolut da im se**

[441] Vidi o tome predaju: **I'lau-s-sunen**, 3/123.
[442] Analiziraj mišljenje Ibn Hadžera: **Fethu-l-bari**, 2/366. (Izdanje: **Daru-r-rejjan li-t-turas**, Kairo, 1986.)

vrhovi dodiruju, pa kad reknemo *en la ilahe* dignut ćemo kažiprst, a kad reknemo *illellah* spustit ćemo ga.[443]

Značajno je napomenuti da učenjaci hanefijske pravne škole ne dozovoljavaju kretnju kažiprstom kada se izgovara *šehadet* kojim se potvrđuje *tevhid*, kao što je pravilo nekih drugih pravnih škola. Hanefijski mezheb taj stav temelji na predaji Abdullaha b. ez-Zubejra, r.a, u kojoj se kaže: **Vjerovjesnik, s.a.v.s, je na tešehhudu podizao prst i nije ga micao!**[444]

Pokretanje i micanje prstom, čime se simbolično odagnava šejtan od klanjača, prihvatile su neke pravne škole. Međutim, imam Tahavi smatra da je podizanje prsta, bez njegovog pokretanja i micanja, sunnet a da je pokretanje i micanje prstom jedan vid igranja, pa se, po hanefijskoj pravnoj školi, takav čin u namazu smatra mekruhom, izuzev ako se, bez namjere, pokrene prst jedanput ili dvaput![445]

Predaju koju navode zagovornici micanja prstom, a koja glasi: ***Pokretanje prstima je zastrašivanje šejtana,*** Ibn

[443] **Fikhu-l-ibadat**, str. 46. Pogledaj o tome, takođe: **I'lau-s-sunen**, 3/106.

[444] Hadis je ocijenjen vjerodostojnom predajom a bilježe ga Ebu Davud, Nesai, Ahmed i Ebu Avane. (Vidi: **Es-Salatu ve ahkamuha**, str. 141.). El-Bejheki, takođe, smatra da je dizanje i micanje prstom samo u cilju simboličnog potvrđivanja kod učenja šehadeta i, na taj način, bi se ovo pokretanje prstom slagalo s predajom Ibn ez-Zubejra, r.a. (Vidi: **Es-Sunenu-l-kubra**, 1/132.)

[445] O tome pogledaj: **Multeka-l-ebhur**, 1/87 i **I'lau-s-sunen**, 3/112.

Hadžer ocjenjuje slabom predajom, na koju se ne može osloniti.[446]

Imam Nevevi citiranu predaju Abdullaha b. ez-Zubejra, r.a, koju hanefije uzimaju kao argument, ocjenjuje vjerodostojnom, dok predaju Vaila b. Hudžra, r.a, koju uzimaju oni koji zagovaraju pokretanje i micanje prstom, ne smatra jakom.[447]

Et-Tehanevi, veliki muhaddis, napominje da, kada se preferira jedna predaja nad drugom, onda se daje prevaga autentičnijoj, što je, u ovom slučaju, predaja koju su prihvatile hanefije. On dalje potcrtava da se u predaji Ibn ez-Zubejra, r.a, navodi da je *Poslanik, s.a.v.s, to činio* što upućuje na *stalnost i kontinuitet,* dok se u Vailovoj, r.a, predaji, koju su drugi uzeli kao podlogu za svoj stav, vidi da je Poslanik, s.a.v.s, samo jednom učinio u jednom namazu, što ne upućuje na *stalnost i kontinuitet,* pa je, otuda, stav hanefijske pravne škole, prema njemu, kudikamo jači i utemeljeniji!!![448]

d) Salavati

Nakon učenja *Et-Tehijjatu* sunnet je na posljednjem sjedenju u namazu proučiti *salavate.*

---

[446] Vidi: **Multeka-l-ebhur**, 1/87 i **Es-Salatu ve ahkamuha**, str. 141.
[447] Provjeri: **I'lau-s-sunen**, 3/112.
[448] Analiziraj to mišljenje: cit. izvor, 3/112-113. Takođe, vidi o ovome divnu raspravu dr. Nuruddina Itra: **Dirasatu tatbikijje fi-l-hadisi-n-nebevi**, str. 283-285.

Od Allahovog poslanika, s.a.v.s, prenesene su brojne verzije salavata koje se uče na tešehhudu.[449]

Šejh El-Albani navodi sedam vjerodostojnih verzija salavata koje je Vjerovjesnik, s.a.v.s, preporučio svojim sljedbenicima da ih uči.[450]

Hanefijska pravna škola izabrala je salavat tzv. *ibrahimijja*, koji se spominje u predaji Ka'ba b. Udžreta, r.a, u kojoj on kaže: Pitali smo Allahovog poslanika, s.a.v.s: ***Allahov poslaniče, znamo kako selam upućivati na tebe, ali kako salavat donositi?!*** **Odgovorio je:** ***Allahumme salli 'ala Muhammedin ve 'ala ali Muhammed, kema sallejte 'ala Ibrahime ve 'ala ali Ibrahim, inneke Hamidun Medžid. Allahumme barik 'ala Muhammedin ve 'ala ali Muhammed, kema barekte 'ala Ibrahime ve 'ala ali Ibrahim, inneke Hamidun Medžid.***[451]

e) Dove

Sunnet je, iza salavata, na posljednjem sjedenju u namazu, proučiti neku dovu koja ne asocira na govor ljudi, kao npr., dovu kur'anskog porijekla:

ربنا آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار

---

[449] Koga interesiraju te brojne verzije salavata, neka pogleda: **Nasbu-r-raje**, 1/557; **Nejlu-l-evtar**, 2/329-338 i **I'lau-s-sunen**, 3/150-167.

[450] Pogledaj: **Sifetu salati-n-Nebijji**, str. 129-131.

[451] Hadis bilježe Buhari u **Sahihu**, Kitabu-l-enbija', 10. poglavlje, hadis br. 3370; Muslim u **Sahihu**, poglavlje o namazu, 1/255-256; hadis br. 406; El-Humejdi i Ibn Mende. (Vidi: El-Albani, cit. djelo, str. 130).

Gospodaru naš, daj nam dobro i na ovom i na onom svijetu i sačuvaj nas patnje u vatri.[452] Ili:

ربنا اغفر لي ولوالدي وللمؤمنين يوم يقوم الحساب

Gospodaru naš, oprosti meni, i roditeljima mojim i svim vjernicima – na Dan kad se bude polagao račun[453] ili:

ربنا لا تزغ قلوبنا بعد إذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة إنك أنت الوهاب

Gospodaru naš, ne dopusti srcima našim da skrenu, kad si nam već na pravi put ukazao, i daruj nam Svoju milost; Ti si, uistinu, Onaj koji mnogo daruje,[454] ili dovu hadiskog porijekla, kao npr: **Allahumme inni zalemtu nefsi zulmen kesiren ve la jagfiru-z-zunube illa Ente, fagfirli magfireten min 'indike verhamni, inneke Ente-l-Gafuru-r-Rahim.**/*Allahu, učinio sam sebi puno nasilja. Grijehe možeš oprostiti samo Ti. Pa oprosti mi i smiluj mi se. Ti si, uistinu, Onaj koji oprašta i koji je milostiv.*[455] ili druge slične dove, makar i ne bile kur'ansko-sunnetskog porijekla, ali pod uvjetom da ne podsjećaju na govor ljudi. Npr: **Allahumme zevvidžni fulana!**/*Allahu, daj mi da se oženim tom i tom.*[456]

Ovakav stav učenjaci hanefijskog mezheba zauzeli su na temelju hadisa Abdullaha b. Mes'uda, r.a, u kome se kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, nakon objašnjenja kako učiti *Et-*

---

[452] **El-Bekare**, 201.

[453] **Ibrahim**, 41.

[454] **Alu 'Imran**, 8.

[455] Hadis je nastao na osnovu pitanja Ebu Bekra es-Siddika, r.a, upućenog Muhammedu, s.a.v.s, kako da uči dovu u namazu, pa mu je on preporučio ovu dovu! Taj hadis Ebu Bekra, r.a, bilježe Buhari u **Sahihu**, u poglavlju o namazu, odjeljku koji govori o dovi prije selama. (Vidi: **Buharijina zbirka hadisa**, 1/642-643). Pored Buharije ovaj hadis bilježe Muslim u **Sahihu**, Tirmizi u **Sunenu**, Nesai u **Sunenu**, Ibn Madže u **Sunenu** i Ahmed u **Musnedu**.

[456] O tome vidi: **El-Hidaje**, 1/53-54; **Multeka-l-ebhur**, 1/89 i **Meraki-l-felah**, str. 272-273.

Tehijjatu na tešehhudu, rekao: **Potom će odabrati dovu koja mu se sviđa i učiti je.**[457]

U predaji koju bilježe u svojim hadiskim zbirkama Ebu Davud, Tirmizi, Ahmed, Ibn Huzejme i Hakim, Poslanik, s.a.v.s, kaže da na tešehhudu, pored slave i hvale na Allaha i donošenja salavata na Vjerovjesnika, s.a.v.s: **Neka svako od vas moli šta hoće!**[458]

Predavanje selama

Nakon završetka dove, predaje se selam, prvo na desnu a onda na lijevu stranu, izgovarajući: **Es-Selamu 'alejkum ve rahmetullah.** Ako se klanja u džema'atu, imam će u mislima selam predati onima koje predvodi u namazu, kao i nevidljivim melekima i duhovnim bićima. Onaj, pak, koji klanja za imamom, treba da pri predavanju selama misli na imama i one koji klanjaju sa njim, dok će onaj koji klanja sam misliti na meleke.[459]

Predavanje selama na desnu i lijevu stranu riječima: **Es-Selamu 'alejkum ve rahmetullah**, prenijelo je od Allahovog

---

[457] **Buharijina zbirka hadisa**, 1/644.

[458] Ovaj hadis Hakim ocjenjuje vjerodostojnim a sa njim se slaže i hafiz Zehebi. (vidi: El-Albani, cit. djelo, str. 144).

[459] O tome pogledaj: **Nasbu-r-raje**, 1/560; **El-Hidaje**, 1/54; **Multeka-l-ebhur**, 1/89; **El-Ihtijar**, 1/73-74; **Meraki-l-felah**, str. 273-275; **El-Fikhu-l-hanefi ve edilletuhu**, str. 172; **Fikhu-l-ibadat**, str. 46 i **Kejfijjetu salati-n-Nebijji**, str. 122.

Poslanika, s.a.v.s, kako tvrdi Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje, petnaest ashaba.[460]

Na tome se temelji hanefijski stav kada je u pitanju predavanje selama i ono što se izgovara tom prilikom!

Navešćemo samo predaju Abdullaha b. Mes'uda, r.a, koju bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madže, Darekutni i Ibn Hibban, a u kojoj se kaže: **Allahov Poslanik, s.a.v.s, predavao je selam na desnu i lijevu stranu, izgovarajući: *Es-Selamu 'alejkum ve rahmetullah! Es-Selamu 'alejkum ve rahmetullah.***[461]

Hanefije smatraju *bid'atom* dodavanje riječi: **ve berekatuhu** na prethodno spomenute riječi, kako čine neki pripadnici drugih pravnih škola! O tome i imam Nevevi kaže: **Sunnetom nije potvrđen dodatak *ve berekatuhu*, iako je došao putem *da'if*-hadisa, na što ukazuju neki učenjaci, međutim, to je bid'at, obzirom da nema vjerodostojne predaje. Naprotiv, vjerodostojna predaja ukazuje na obavezno izostavljanje ovog dodatka: *ve berekatuhu!***[462] Ibnu-s-Salah, veliki muhaddis i poznati hafiz hadisa, također, tvrdi da tog dodatka uopće nema u hadiskim knjigama.[463]

U Muslimovoj verziji hadisa, koju prenosi Sa'd b. Vekkas, r.a, stoji: **Viđao sam bjelinu obraza Allahovog Poslanika, s.a.v.s, dok je predavao selam na desnu i na**

---

[460] Provjeri: **Zadu-l-me'ad**, 1/258.

[461] Imam Tirmizi ovaj hadis u **Sunenu** navodi u poglavlju o namazu, odjeljak o predavanju selama u namazu, hadis br. 219 i ocjenjuje ga kao *hasen-sahih*. On kaže da je po njemu postupala većina učenjaka iz generacije ashaba i onih nakon njih. (Vidi: **Tirmizijina zbirka hadisa**, 2/46).

[462] Vehbi Sulejman Gavdži el-Albani u knjizi: **Multeka-l-ebhur**, 1/89.

[463] Provjeri: **Kejfijjetu salati-n-Nebijji**, str. 124.

lijevu stranu![464] Sličnu verziju, bilježe i Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madže, Darekutni, Taberani i Bejheki u djelu **El-Ma'rife.**[465]

U predaji Ebu Davuda, Ahmeda, Hakima i Bezzara od Semure b. Džunduba, r.a, kaže se: **Naredio nam je Allahov Poslanik, s.a.v.s, da selam nazivamo našim imamima i jedni drugima**, a u drugoj predaji: **da mislimo jedni na druge.**[466]

---

[464] **Sahih**, u poglavlju: **Kitabu-l-mesadžid ve mevadi'i-s-salati**, 1/342, hadis br. 582.

[465] Uporedi: **Nasbu-r-raje**, 1/560.

[466] Vidi: **Nasbu-r-raje**, 1/564-566; **Nejlu-l-evtar**, 2/347; **I'lau-s-unen**, 3/180-181 i **Kejfijjetu salati-n-Nebijji**, str. 122.

KORIŠTENA LITERATURA:

1. ***El-Kur'anu-l-kerim***, prijevod Besim Korkut, Medina, S. Arabija 1412. H.

2. **Ibn Abdulberr**, Ebu Omer el-Kurtubi, ***Džami'u bejani li-l-'ilmi ve fadlihi***, Daru-l-kitabi-l-ilmijji, Bejrut, bez god. izdanja.

3. **Ibn Abdulberr**, ***El-Intika'u fi fadaili-l-e'immeti-s-selaseti-l-fukahai***, obrada i komentar: Šejh Abdulfettah ebu Gudde, Daru-l-bešairi-l-islamijje, Bejrut 1997.

4. **Ahmed**, b. Hanbel eš-Šejbani, ***El-Musned***, El-Mektebu-l-islami, Bejrut, 1983.

5. **El-Albani**, šejh Muhammed Nasiruddin, ***Sifetu salati-n-Nebijji mine-t-tekbiri ile-t-teslimi ke'enneke teraha***, El-Mektebu-l-islami, Bejrut, 1987.

6. **El-Albani**, ***Silsiletu-l-ehadisi-da'ifeti ve-l-mevdu'ati ve eseruhe-s-sejji'e fi-l-umme***, Mektebetu-l-me'arif, Rijad, 1992.

7. **El-Albani**, ***Silsiletu-l-ehadisi-s-sahiha***, Mektebetu-l-me'arif, Rijad, 1995.

8. **Ebu Avane**, Ja'kub b. Ishak el-Isfra'ini, ***El-Mustahredž***, Hajderabad, Indija, 1362. H.

9. **Ibn Baz**, Abdulaziz, ***Risaletun fi sifeti salati-n-Nebijji***, Idaretu-l-matbu'at, El-Kasim, S. Arabija, 1987.

10. **El-Bejheki,** Muhammed b. Husejn, ***Delailu-n-nubuvve,*** bejrutsko izdanje, 1985.

11. **El-Bejheki,** ***Es-Sunenu-l-kubra,*** Hajderabad, Indija, 1352. H.

12. **El-Buhari,** Muhammed b. Isma'il, ***Buharijina zbirka hadisa,*** prijevod i komentar: Hasan Škapur, Odbor IZ Prijedor, 1974,

13. **El-Buhari,** ***Es-Sahih,*** Daru ihjai-t-turasi-l-'arebi, Bejrut.

14. **El-Buhari,** ***Et-Tarihu-l-kebir,*** indijsko izdanje, 1361.H.

15. **El-Buhari,** ***Et-Tarihu-s-sagir,*** Matbe'atu Envar Ahmed, Indija, 1325.H.

16. **Ed-Darekutni,** Ali b. Omer, ***Es-Sunen,*** 'Alemu-l-kutub, Bejrut,1983.

17. **Ed-Darimi,** Abdullah b. Abdurrahman es-Semerkandi, ***Es-Sunen,*** Daru-r-rejjan li-t-turas, Kairo, 1987.

18. **Ebu Davud,** Sulejman b. el-Eš'as es-Sidžistani, - ***Es-Sunen,*** Daru Ihjai-sunneti-n-nebevijje, i

19. **Ebu Davud,** ***El-Merasil,*** Daru-l-Kalem, Bejrut, 1986.

20. **Ed-Dehlevi,** Ahmed b. Abdurrahim, ***Hudžedžetullahi-l-baliga,***Daru-l-kutubi-l-hadise, Kairo.

21. **El-Džessas,** Ebu Bekr er-Razi, ***Kitabu ahkami-l-Kur'an,***Daru Kitabi-l-'arebi, Bejrut, 1997.

22. El-Džeziri, Abdurrahman, ***Kitabu-l-fikhi ale-l-mezahibi-l-erbe'a,*** Daru-l-fikr (bez god. izdanja).

23. Gavdži, Vehbi Sulejman, ***Es-Salatu ve ahkamuha,*** Mu'essesetu-r-risale, Bejrut, 1985.

24. El-Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, ***Ihjau 'ulumi-d-din,*** Daru-l-kitabi-l-'arebi, Bejrut.

25. Ibn Hadžer, Ahmed b. 'Ali el-Askalani, ***Fethu-l-bari bišerhi Sahihi-l-Buhari,*** Dar-r-rejjan li-t-turas, Kairo, 1986.

26. Ibn Hadžer, *Lisanu-l-mizan,* Matbe'atu daireti-l-me'arifi-l-osmanijje, Hajderabad, Indija, 1329.H.

27. Ibn Hadžer, *Tehzibu-t-tehzib,* Matbe'atu daireti-l-me'arifi-l-osmanijjje, Hajderabad, 1325-1327.H.

28. Ibn Hadžer el-Hejtemi, Ahmed b. Muhammed, ***El-Hajratu-l-hisan fi menakibi Ebi Hanifete-n-Nu'man,*** egipatsko izdanje.

29. El-Hakim, Ebu Abdullah en-Nejsaburi, ***Ma'rifetu 'ulumi-l-hadisi,*** Daru-l-afaki-l-džedide, Bejrut, 1980.

30. El-Hakim, *El-Mustedreku 'ale-s-sahihajn,* Daru-l-fikr, Bejrut, 1978.

31. Ibn Hallikan, *Vefejatu-l-e'ajan ve enbai ebnai-z-zeman,* Matbe'atu-l-mejmenijje, 1310.H.

32. El-Hatib el-Bagdadi, Ebu Bekr Ahmed b. 'Ali, ***El-Kifaje fi 'ilmi-r-rivaje,*** Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut.

33. **El-Hatib el-Bagdadi,** ***Tarihu Bagdad,*** Matbe'atu-s-se'ade, Egipat, 1931.

34. **Ibn ebi Hatim,** Ebu Muhammed Abdurrahman er-Razi, ***Kitabu-l-džerhi ve-t'ta'dili,*** Matbe'atu daireti-l-me'arifi-l-usmanijje, Hajderabad, Indija, 1952-1956.

35. **El-Hejsemi,** Nuruddin 'Ali b. ebi Bekr, ***Medžme'u-z-zevaid ve menbe'u-l-fevaid,*** Tabe'a el-Kudusi, Kairo, 1353.H.

36. **Ibn Huzejme,** Muhammed b. Ishak, ***Es-Sahih,*** Mektebetu-l-islami, Bejrut, 1975.

37. **Ibnu-l-'Imad,** Šihabuddin Ebu-l-Felah ed-Dimiški, ***Šezeratu-z-zeheb fi ahbari men zeheb,*** Daru Ibn Kesir, Damask-Bejrut, 1988.

38. **Itr,** dr. Nuruddin, ***Dirasatu tatbikijje fi-l-hadisi-n-nebevi,*** Daru-l-me'arifi li-t-tiba'a, Damask 1976.

39. **Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje,** Šemsuddin Muhammed b. ebi Bekr, ***Bedai'u-l-fevaid,*** Daru-l-kitabi-l-'arebi, Bejrut.

40. **Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje,** ***I'lamu-l-muvekki'in 'an Rabbi-l-'alemin,*** Daru-l-džil, Bejrut,

41. **Ibnu-l-Kajjim el-Dževzijje,** ***Zadu-l-me'ad fi hed'ji hajri-l-'ibad,*** Mu'essesetu-r-risale, Bejrut, 1990.

42. **El-Kettani,** Muhammed b. Dža'fer, ***Er-Risaletu-l-mustatrife li bejani mešhuri kutubi-s-sunneti-l-mušerrefe,*** Daru Kahriman, Istanbul, 1986.

43. **El-Kasimi,** Muhammed Džemaluddin, ***El-Fadlu-l-mubin 'ala akdi-l-dževheri-s-semin,*** Daru-n-nefais, Bejrut, 1988.

44. Ibn Kesir, hafiz Imaduddin ebu-l-Fida', ***El-Bidaje ve-n-nihaje,*** Daru-l-hadis, Kairo, 1993.

45. El-Kevseri, Muhammed Zahir b. Hasan, ***Te'nibu-l-hatib 'ala ma sakahu fi terdžemeti Ebi Hanife mine-l-ekazib,*** 1990.

46. Ibn Madže, Muhammed b. Jezid el-Kazvini, ***Es-Sunen,*** Daru-l-hadis, Kairo, 1994.

47. El-Merginani, Ebu-l-Hasan Ali b. ebi Bekr, ***El-Hidaje, fi šerhi Bidajeti-l-mubtedi,*** Daru Ihaji-t-turasi-l-'arebi, Bejrut, 1995.

48. El-Mešhedani, Abdulvehhab, ***Kejfijjetu salati-n-Nebijji 'ala dav'i idžtihadi-l-mezhebi-l-hanefijji,*** Daru-l-kalem, Damask, 1990.

49. El-Mevsili, Abdullah b. Mahmud el-Hanefi, ***El-Ihtijar li ta'lili-l-muhtar,*** Daru-l-Erkam b. ebi-l-Erkam, Bejrut (bez god. izd.).

50. El-Mubarekfuri, Abdurrahman, ***Tuhfetu-l-ahvezi bišerhi Džami'i-t-Tirmizi,*** Daru-l-fikr, Bejrut, 1995.

51. Muslim, ibn Hadždžadž el-Kušejri en-Nejsaburi, ***Sahih,*** Daru Ibn Hazm, Bejrut, 1995.

52. ***Nekoliko crtica iz života Imami Azamova,*** s arapskog, Ebu Zejdi Surudži, Prva muslimanska nakladna knjižara i štamparija, Mostar, 1916.

53. En-Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Šu'ajb, ***Ed-Du'afau ve-l-metrukin,*** Daru-l-Kalem, Bejrut, 1985.

54. En-Nesai, ***Es-Sunen,*** (komentar: Imam es-Sujuti), Daru-l-fikr, Bejrut.

55. Ebu Nu'ajm, Ahmed b. Abdullah el-Asbehani, ***Hil'jetu-l-evlija' ve tabekatu-l-asfija',*** Daru-l-kutubi-l-'arebi, Bejrut, 1967.

56. Ibn Nudžejm, šejh Zejnulabidin b. Ibrahim, ***El-Ešbahu ve-n-nezair 'ala mezhebi Ebi Hanifete-n-Nu'man,*** Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1993.

57. En-Nu'mani, šejh Muhammed Abdurrešid, ***Mekanetu-l-Imam Ebi Hanifete fi-l-hadisi,*** Daru-l-bešairi-l-islamijje, Bejrut, 1995.

58. Nu'mani, Šibli, ***Abu Hanifa, život i djelo,*** s engleskog: Lamija Kulenović, Tugra, Zagreb, 1996.

59. Pruščak, Hasan Kjafi, ***Bašča namaza (namaz u hanefijskom mezhebu),*** s arapskog, mr. Muharem Štulanović, Bemust, Sarajevo, 1999.

60. Rešid Rida, es-sejjid Muhammed, ***El-Vahdetu-l-islamijje ve-l-uhuvvetu-d-dinijje ve tevhidu-l-mezahib,*** El-Mektebu-l-islami, Damask-Bejrut.

61. Ibn Rušd el-Kutubi, Ebu-l-Velid Muhammed b. Ahmed, ***Bidajetu-l-mudžtehid ve nihajetu-l-muktesid,*** Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut.

62. **Es-Sagardži,** šejh Es'ad Muhammed Se'id, ***El-Fikhu-l-hanefi ve edilletuhu,*** Mektebetu-l-Gazali, Damask i Daru-l-fejha', Bejrut, 1999.

63. **Es-Salih,** dr. Subhi, ***'Ulumu-l-hadisi ve mustalehuhu,*** Daru-l-'ilmi li-l-melajin, Bejrut, 1988.

64. **Serdarević,** Muhammed Se'id, ***Fikhu-l-ibadat,*** Vrhovno islamsko starješinstvo, Sarajevo, 1968.

65. **Es-Serhasi,** ***Usulu-l-fikh,*** Daru-l-kitabi-l-'arebi, Bejrut, 1372. h.

66. **Es-Siba'i,** dr. Mustafa, ***Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'i-l-islami,*** El-Mektebu-l-islami, Bejrut, 1985.

67. **Eš-Ša'rani,** šejh Abdulvehhab, ***El-Mizanu-l-kubra,*** Daru-l-me'arifi-n-nizamijje, Hajderabad, 1394.H.

68. **Eš-Šek'a,** dr. Mustafa, ***El-Imamu-e'azam Ebu Hanife en-Nu'man,*** Daru-l-kitabi-l-lubnani, Bejrut, 1983.

69. **Eš-Ševkani,** Muhammed b. 'Ali, ***Nejlu-l-evtar šerh Munteka-l-ahbar fi ehadisi Sejjidi-l-ahjar,*** Daru-l-hadis, Kairo, 1993.

70. **Eš-Šurunbulali,** Hasan b. 'Ammar, ***Meraki-l-felah, bišerhi Nuri-l-idahi ve nedžati-l-ervahi,*** Daru-n-Nu'man li-l-'ulum, Damask, 1990.

71. **Et-Tahavi,** Ebu Dža'fer Ahmed b. Muhammed, ***Šerhu Me'ani-l-asar,*** Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1996.

72. **Et-Tehanevi,** Zafer Ahmed el-Osmani, ***I'lau-s-sunen,*** Idaretu-l-Kur'ani ve-l-'ulumu-l-islamijje, Karači, Pakistan, 1985.

73. **Et-Tehanevi,** ***Kava'idu fi ulumi-l-hadisi,*** Idaretu-l-Kur'ani vel ulumu-l-islamijje, Karači, Pakistan.

74. **Ibn Tejmijje,** Tekijjuddin Ahmed b. Abdulhalim el-Harrani, ***Minhadžu-s-sunneti-n-nebevijje,*** Mektebetu-r-Rijadi-l-hadiseti, Rijad.

75. **Et-Temimi,** Tekijjuddin ed-Dari el-Misri, ***Et-Tabekatu-s-senijje fi teradžimi-l-hanefijje,*** Kairo, 1970.

76. **Et-Tirmizi,** Ebu 'Isa Muhammed b. 'Isa,

77. **Et-Tirmizi,** ***Kitabu-l-'ilel,*** Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut (štampano zajedno sa njegovim *Sunenom*).

78. **Et-Tirmizi,** ***Es-Sunen*** ili ***El-Džami'u-s-sahih,*** Daru-l-kutubi-l-ilmijje, Bejrut (kometar i obrada: Ahmed Muhammed Šakir) i

79. **Et-Tirmizi,** ***Tirmizijina zbirka hadisa,*** Elči Ibrahim-pašina medresa, Travnik, 1999/2000. (prijevod i komentar: prof. Mahmut Karalić).

80. **Tugri Berdi,** Jusuf, ***En-Nudžumu-z-zahire,*** Daru-l-kutubi-l-misrijje, Kairo 1348. H.

81. **El-Usemin,** Muhammed Salih, ***Risaletun fi salati-n-nebijji,*** Idaretu-l-matbu'at, El-Kasim, S. Arabija, 1987.

82. **Ez-Zehebi,** Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed,

83. Ez-Zehebi, ***Duvelu-l-islam,*** Daru-l-me'arifi-n-nizamijje, Hajderabad, Indija, 1337.H.

84. Ez-Zehebi, ***Menakibu Ebi Hanife,*** egipatsko izdanje.

85. Ez-Zehebi, ***Mizanu-l-i'tidal fi nakdi-r-ridžal,*** Daru-l-fikr.

86. Ez-Zehebi, ***Sijeru e'alami-n-nubela',*** Mu'essesetu-r-risale, Bejrut, 1985.

87. Ez-Zehebi, ***Tarihu-l-islam,*** Matbe'atu-s-se'ade, Egipat, 1367-1369.H.

88. Ez-Zehebi, ***Tezkiretu-l-huffaz,*** Matbe'atu daireti-l-me'arifi-l-osmanijje, Hajderabad, Indija, 1955.

89. Ebu Zehre, šejh Muhammed, ***Ebu Hanife – hajatuhu ve asaruhu ve arauhu fe fikhuhu,*** Daru-l-fikri-l-'arebi, 1960.

90. Ebu Zehv, Muhammed Muhammed, ***El-Hadisu ve-l-muhaddisune ev 'inajetu-l-ummeti-islamijje bi-s-sunneti-n-nebevijje,*** Daru-l-kitabi-l-'arebi, Bejrut, 1984.

91. Ez-Zejle'i, Džemaluddin, ***Nasbu-r-raje liehasi-l-hidaje,*** Daru-l-hadis, Kairo, 1995.

92. Ez-Zirikli, Hajruddin, ***El-E'alam,*** Bejrut, 1389. H.

93. Ez-Zuhajli, dr. Vehbe, ***El-Fikhu-l-islami ve edilletuhu,*** Daru-l-fikr, Damask, 1996.

SADRŽAJ

Treće poglavlje
NEKI FRAGMENTI IZ ŽIVOTA IMAMA EBU HANIFE

Četvrto poglavlje
NAMAZ U HANEFIJSKOM MEZHEBU UTEMELJEN NA SUNNETU ALLAHOVOG POSLANIKA, S.A.V.S.